

DEMOKRATİK ALMAN CUMHURİYETİ MEDENİ YARGILAMA VE TAKİP HUKUKUNUN ANAHLATLARI

Dr. Ejder YILMAZ

(Kendilerinden çok şey öğrendiğim
Prof. Dr. Saim Üstündağ ile
Prof. Dr. Yavuz Alangoya'ya)

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, bilindiği gibi, Avrupa kıtasında coğrafî ve politik birçok değişiklikler ortaya çıktı. Bu değişikliklerden en önemlilerinden biri de, Almanya'nın iki ayrı ülke durumuna gelmesidir¹. Savaşı kazanan güçler, önce, Alman toprakları üzerinde çeşitli işgal bölgeleri oluşturmuşlardı. Bu bölgelerden Sovyetler Birliği'nin işgal bölgesi üzerinde, Ekim 1949'da Doğu Berlin'de geçici bir hükümet kuruldu ve böylece Demokratik Alman Cumhuriyeti doğmuş oldu. Daha sonra, Eylül 1955'te Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin tam egemenliği Sovyetler Birliği tarafından tanındı².

Doğan bu yeni ülke, Sovyetler Birliği örneğinden yararlanarak, yeni (sosyalist) ekonomik, sosyal ve politik temeller üzerine kurulmuştur. Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin kurulmasından bu yana aşağı yukarı çeyrek yüzyıl geçmesine karşın, kurulan yeni düzen gereği, pek çok değişiklikler yapılmıştır ve yapılagelmektedir. Özellikle, hukuk alanında, eski (kapitalist) hukuk düzenini ortadan kaldırıp yeni (sosyalist) hukuk düzenine geçmek için pek çok atılımda bulunulmuştur. Aşağıdaki açıklamalar, genel olarak Demokratik Alman Cumhuriyeti medeni yargılama ve takip hukukunun anahtatlarına ve özellikle bu konudaki yeniliklere yöneliktir. Bu açıklamalar sırasında, ülkemizde Demokratik Alman Cumhuriyeti'ne ilişkin Türkçe pek kaynak bulunmadığı gözönüne alındığından, açıklamaların daha iyi anlaşılabilmesini sağlamak için, yeri geldikçe konu ile ilgili olduğu oranda, bazı genel bilgiler de verilecektir.

¹ Bu devletlerden birisi, Federal Almanya (Batı Almanya), diğeri Demokratik Alman Cumhuriyeti (Doğu Almanya) dir.

² Demokratik Alman Cumhuriyetinin kısa ve özlü tarihçesi için bkz. : DDR Handbuch (Wissenschaftliche Leitung : Peter Christian Ludz - Johannes Kuppe), Köln 1975, s. 362 vd.

Aşağıdaki açıklamalardan görüleceği gibi, Demokratik Alman Cumhuriyeti hukuk yargılaması ve takip hukuku, diğer sosyalist hukuk yargılamaları ve takip hukukları ile çok büyük bir paralellik, özdeşlik taşımaktadır. Çünkü, sosyalist hukuk yargılaması (ve buna dahil olan takip hukuku), Sovyetler Birliği'nde doğmuş ve sonradan bütün diğer sosyalist ülkeler (en azından Avrupa'daki sosyalist ülkeler) tarafından küçük farklarla aynı biçimde benimsenmiştir³. Bunun dışında, sosyalist bir ülkede bir yasa yapılırken, yalnızca o ülkenin deneylerinden değil, diğer sosyalist ülkelerin deneylerinden de yararlanılmaktadır. Böylece, bütün sosyalist ülkelerin hukuklarında giderek bir birlik sağlanmaktadır. Demokratik Alman Cumhuriyeti hukuk yargılaması bakımından da durum böyledir⁴. Ancak, Demokratik Alman Cumhuriyeti hukuk yargılamasının önemi, Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin, diğer sosyalist ülkeler içerisinde hukuk yargılama yasalarının en yenilerinden birine sahip olmasıdır. Demokratik Alman Cumhuriyeti hukuk yargılamasının diğer bir önemi ise, son kırk yıla kadar birlikte yaşadığı diğer ırkdaşlarının (şimdiki Federal Almanya'nın kapitalist) hukukundan sosyalist hukuka geçişi ilginç bir biçimde yansıtmıştır. Bu iki ana özellik, aşağıdaki açıklamaların hareket noktası olduğundan, değerlendirme yapılırken, bu iki noktanın gözönünde bulundurulması gerekir.

Bu inceleme yalnızca, Demokratik Alman Cumhuriyeti hukuk yargılaması ve takip hukukuna özgülenmiş olmasına karşın, yukarıda belirtilen iki ana özellik nedeniyledir ki, burada genel olarak sosyalist ülkelerin hukuk yargılamaları ve takip hukukları hakkında da anahatları ile bilgi verilmiş olacaktır.

³ Bu konuda bkz. : Zivko Stalev : Der Zivilprozess in den europäischen sozialistischen Staaten, Versuch einer vergleichenden Darstellung (Zeitschrift für Rechtsvergleichung, Yıl 15, 1974, sayı 4, s. 257 - 279; bu makale tarafından Türkçeye çevrilmiştir : bkz. : A. Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi c. XXXIII, 1976, s. 151 - 183), s. 257 - 258 ve özellikle tarihçe için bkz. : s. 257 dipnot 2. Sovyetler Birliği'ndeki hukuk yargılamasına ilişkin tarihsel gelişme için bkz. : Roggenmann, Die Zivilprozessordnung der RSFSR, Berlin 1965, s. 7 - 72; Juenger, Friedrich K. : The conflicts statue of the German Democratic Republic, an introduction and translation (The American Journal of Comparative Law, vol. XXV, Spring 1977, nr. 2), s. 333 vd.

⁴ Bkz. bu konuda : Das Sozialistische Zivilrecht der DDR (Materiellen der 15. Tagung der Volkskammer der DDR am 19. Juni 1975; Aus der Tätigkeit der Volkskammer und ihre Ausschüsse) (Yayımlayan : Sekräteriat der Volkskammer der Deutschen Demokratischen Republik, Heft 12) Berlin 1975, s. 28.

§ 1 — GENEL OLARAK

I — ANAYASAL HÜKÜMLER

Demokratik Alman Cumhuriyeti Anayasası'na⁵ göre⁶, Demokratik Alman Cumhuriyeti işçilerin ve köylülerin sosyalist devletidir (Anayasa m. 1, I). Bütün politik iktidar, kentte ve kırdan, emekçiler tarafından kullanılır; sosyalist toplum ve sosyalist devletin tüm uğraşlarının odağı insandır; sosyalist toplumun görevi, halkın nesnel (maddi) ve kültürel yaşam düzeyinin yükseltilmesi, bilimde ve teknikte ilerleme ve iş verimliliğinin geliştirilmesidir (Anayasa m. 2, I). İşçi sınıfının köylü sınıfı ile, aydınlarla, halkın diğer tabakaları ile çok sıkı bir biçimde bağlı olması, üretim araçları üzerinde sosyalist mülkiyet ve toplumsal gelişmenin ileri bilimsel verilere göre planlanması ve yürütülmesi, sosyalist toplum düzeninin vazgeçilmez temellerini oluştururlar (Anayasa m. 2, II). İnsanın insan tarafından sömürülmesine izin verilmez; toplumun yarattıkları topluma aittir ve sosyalist ilke olan «herkese kendi becerisine ve kendi çalışmasına göre» ilkesi gerçekleştirilir (Anayasa m. 2, II).

Yukarıda belirtilen politik temellere ilişkin hükümlere sahip olan Anayasanın IV üncü kesimi (m. 86 - 104), sosyalist yasahlığa ve yargıya ayrılmıştır. Tamamı 106 maddeden oluşan Anayasanın ondokuz maddesinin bu konuya ayrılmış olması ilginçtir. Bu hükümlerde, önce genel olarak sosyalist yasahlık (kanunilik) üzerinde durulmakta, daha sonra yargı düzeninden sözedilmektedir.

Aşağıda ayrıca değinileceği gibi, yargı düzeninin, diğer deyişle mahkemelerin, sosyalist yasahlığa, Demokratik Alman Cumhuriyeti'ne ve onun sosyalist ve toplumsal düzeninin ileriye gitmesine ve cumhuriyetin korunmasına hizmet ettiği ve mahkemelerin, özgürlüğü, barış içinde yaşamı, insan onurunu ve insan haklarını koruduğu belirtilmektedir (Anayasa m. 90, I). Anayasanın yargıya ilişkin diğer maddelerinde mahkemelerin, yargıların, jüri üyelerinin ve savcının görevlerinden, hukuksal ve toplumsal durumlarından ve yargıya ilişkin diğer bazı konulardan sözedilmektedir. Bu hükümler, aşağıda yeri geldikçe ayrı ayrı görülecektir.

⁵ Aşağıdaki açıklamalar sırasında anılan yasalar, tüzükler, yönetmelikler ve diğer hukuksal düzenlemeler Demokratik Alman Cumhuriyetine aittir. Eğer Demokratik Alman Cumhuriyetinden başka bir ülkenin (Örneğin Federal Almanya veya Türkiye) yasalarından sözedilecekse, bu açıkça belirtilecektir.

⁶ Anayasa, 6.4.1968 tarihli; ancak 7.10.1974 tarihinde değişikliğe uğramıştır (Resmî Gazete, 1974, I, Nr. 47, s. 432).

II — DEMOKRATİK ALMAN CUMHURİYETİNDE HUKUK ANLAYIŞI

1. Genel Bilgiler

Giriş kısmında değinildiği ve aşağıda da yineleneyeceği gibi, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Sovyetler Birliği modeline göre kurulmuştur ve hukuk düzeni de Sovyetler Birliği modelini büyük ölçüde yansıtmaktadır. Aşağıdaki açıklamaların anlaşılabilmesi, bu olgunun gözönünde bulundurulmasına bağlıdır. Bu nedenle yarar sağlar umuduyla, sosyalist hukuk anlayışının bazı özelliklerine burada çok kısa bir biçimde değinilecek ve sosyalist hukuk anlayışı ile Demokratik Alman Cumhuriyeti hukuk anlayışının uyumluluğu belirtmeye çalışılacaktır. Ancak şunu açık olarak belirtmekte yarar vardır ki, sosyalist hukuk anlayışının aslında sekiz - on sayfalık bir yere sıkıştırılması olanaksızdır. Bu yüzden, burada sosyalist hukuk anlayışı hakkında verilen bilgilerin, yalnızca bu araştırma konusu ile ilgili olduğu oranda verildiği gerçeği unutulmamalıdır!

Demokratik Alman Cumhuriyeti hukuk anlayışının ve bütün hukuksal ilkelerin temelini, marksist - leninist hukuk kuramı oluşturur⁷. Bilindiği gibi, marksist - leninist hukuk kuramının özü ise «diyalektik»tir⁸. Diyalektik, toplumsal oluşumu ve gelişme sürecini belirler. Bu gelişme süreci içinde üretim ilişkilerinin tümü toplumun ekonomik yapısını, diğer deyişle gerçek temelini (alt yapısını), oluşturur; hukuksal ve politik yapı, bu alt yapı üzerine kuruludur; yani üst yapıdır⁹.

Marksist - leninist hukuk kuramına göre :

Hukukun içeriğini, egemen sınıfların nesnel (maddî) yaşam gereksinimleri ve yararları belirler. Başka bir deyişle, yasa olarak ortaya çıkartılan şey, egemen sınıfın istemlerinden başka birşey değildir. Hukukun işlevi, egemen sınıfın (örneğin, kapitalist düzende kapitalistlerin, sosyalist düzende emekçilerin) varlığını sağlamak ve yürürlükte bulunan iyelik (mülkiyet) ilişkilerini devam ettirmektir ve hukuk, iyelik ilişkilerine uygun toplumsal kuralların konulmasına hizmet eder. Bu

⁷ Bkz. : bu konuda çok kısa ve özlü bilgi için : Georg Klaus - Manfred Buhr : Philosophisches Wörterbuch, Band II, 11. Auflage, Leipzig 1975, s. 1018 - 1027; Wörterbuch zum sozialistischen Staat, Berlin 1974, s. 237 - 268.

⁸ Bkz. bu konuda : Dialektischer und historischer Materialismus, Lehrbuch für das marxistisch - leninistische Grundlagstudium, 3. Auflage, Berlin 1976 (719 sayfa), s. 560 vd.

⁹ Bkz. Marx : Vorwort zur Kritik der politischen Ökonomie, Band I, s. 337 vd.

nedenledir ki hukuk, sınıfsal bir nitelik taşır. Öte yandan hukukun, toplum üzerinde ayakta durması, sonsuzluk niteliğine sahip olması düşünülemez. Yani, üretim ilişkileri ile birlikte, hukukun içeriği ve işlevi de değişir; hukuk değişen üretim ilişkilerine uygun olarak değişir ve (değişen) bu üretim ilişkilerine hizmet etmeye başlar. Marksist - leninist hukuk anlayışına göre sosyalist toplum düzenine ulaşılmışından önceki aşamalarda¹⁰ hukuk, sömürücü sınıfların yararlarına ve onların varlığına hizmet eder; diğer bir deyişle, hukuk bu aşamalarda üretim araçları üzerindeki özel iyeliği (mülkiyeti) korur. Yine bu aşamalarda hukuk, egemen sınıfların (örneğin kapitalistlerin) emekçileri sömürmesine olanak verir ve bunu güvence altına alır. Öte yandan, sosyalist olmayan hukuk (örneğin kapitalist hukuk), işçi sınıfının sömürücü egemen sınıfa karşı verdiği kurtuluş uğraşısı üzerinde baskı yapmak için gerekli önlemlere de sahiptir. İşçi sınıfının (sosyalist devrim ve sosyalist üretim ilişkilerine ulaşılmaması sonucu) iktidarı ele geçirmesi ile birlikte, yepyeni bir hukuk anlayışı (sosyalist hukuk anlayışı) yaratılır. Bu aşamada hukuk, bir yandan devrilen sömürücü sınıfların karşı koymasını (yani, onların karşı devrim yapmasını) önlemeye, diğer yandan ise, sosyalist üretim ilişkilerinin düzenlenmesine ve onların geliştirilmesine hizmet eder. Bu aşamada hukuk, işin ve verimin toplum bireyleri arasında bölüştürülmesinde bir «düzenleyici» olarak karşımıza çıkar¹¹.

2. Sosyalist Hukuk Anlayışının Ana İlkeleri

Demokratik Alman Cumhuriyeti hukuk yargılamasını (ve takip hukukunu) anlayabilmek için, sosyalist hukuk anlayışının ana ilkelerini bilmek gerekir. Burada bunlara, çok kısa bir biçimde değinilecek ve bu ilkelerin hukuk yargılamasına yansımaları ise, daha aşağıda (s. 344 - 349) görülecektir.

Sosyalist hukuk anlayışına egemen olan ana ilkeler üç grupta toplanabilir¹² : a) Sosyalist demokrasi, b) sosyalist yasallık, c) demokratik merkezçilik.

¹⁰ Marksist - Leninist kuram, bilindiği gibi, toplumsal gelişmeyi beş aşamaya ayırmaktadır : 1 — ilkel toplum, 2 — köleci toplum, 3 — feodal toplum, 4 — kapitalist toplum ve 5 — komünist toplum (ancak bu aşamaya geçmeden önce, bir ara aşama olarak, sosyalist toplum aşaması vardır). Marksist hukuk anlayışına göre, köleci, feodal ve kapitalist toplum aşamalarındaki hukuk sistemleri, sömürücü hukuk tipleridir ve bu nedenle sosyalist hukuk anlayışından ayrılırlar.

¹¹ Bkz. Lenin : Staat und Revolution (Werke, Band 25, s. 481); ayrıca bkz. : Dialektischer und historischer Materialismus, s. 560 - 561.

¹² Kısa ve öz bilgi için bkz. : Stalev : s. 258 - 259; Helmut Hüchel : Das sozialistische Zivilprozess in der Deutschen Demokratischen Republik (unter

a) *Sosyalist Demokrasi*

Sosyalist demokrasi, sosyalist toplum ve sosyalist devlet düzeninin yansımasıdır. Bu ilke, halka daha iyi ve daha başarılı bir biçimde hizmet edebilmek için, halka bağlı ve halka açık bir hukukun varlığını gerektirir¹³. Diğer bir deyişle sosyalist demokrasi, (sosyalist hukuk anlayışına göre) politik iktidarın, işçi sınıfı ve onun marksist - leninist partisinin önderliğinde, biçimsel burjuva demokrasisini yıkıp emekçilerin (proleteryanın) egemenliğini kuran, halk yığınları eliyle kullanılmasıdır¹⁴.

Sosyalist demokrasi, işçi sınıfının yol gösterici işlevinin toplumda gerçekleşmesini ve ana üretim malları üzerinde toplumsal iyeliği (mülkiyeti) şart kılar. Sosyalist demokrasiyi biçimsel burjuva demokrasisinden ayıran özellikler, sosyalist demokrasinin bütün emekçiler için kapsamlı olanaklar yaratması ve emekçilerin ortak yararlarını çeşitli biçimlerde güvence altına alması, emekçilerin her yerde yönetimi seçtikleri temsilciler aracılığı ile kendilerinin kullanması, her emekçiye önerilerde ve eleştirilerde bulunma gibi araçlarla devlet yönetiminde gerçekten etkili olacak çeşitli gerçek olanakların tanınması, devlet yönetiminin tüm olarak kamu denetimine uyruk olması ve diğer bazı özelliklerdir. Öte yandan kapitalist hukuk anlayışından farklı olarak sosyalist hukuk anlayışında kişilerin çalışması, kişisel kazanç elde temeline dayanmaz.

Sosyalist demokrasi, sosyalist hukuk düzeni içerisinde, yurttaşların sosyalist anayasada saptanılmış bulunan temel hak ve yükümlülüklerinin geliştirilmesi ve onların uygulanmasını da kapsar. Bunların uygulanmasını sağlamak için çeşitli kurumlar ve kuruluşlar vardır. Bunların çekirdeğini halk temsilcilikleri ve onların organları olan danışma kurulları, işçi grupları, kurullar ve benzeri organlar oluşturur. Nitekim aşağıda görüleceği gibi, mahkemeler sendikalarla, yerel halk temsilcilikleri ve onların organları ile işbirliği yapmak zorundadırlar (ZPO¹⁵ § 5 - 6). Ayrıca çeşitli davaları ve uyuşmazlıkları çözümlenmek üzere halk mahkemeleri kurulmuştur. Mahkemelerde halktan seçilmiş jüri üyeleri de görev yapmaktadırlar. Bu jüri üyeleri ve yargıçlar halk tarafından seçilmektedir.

besonderer Berücksichtigung des Einflusses der Wirtschafts- und Gesellschaftsordnung), Münster 1973, s. 7 - 34; Wörterbuch zum sozialistischen Staat, s. 256, 287 - 289, 290 - 292, 66 - 68; özellikle bkz. : Nathan : s. 18 - 44.

¹³ Stalev : s. 258.

¹⁴ Bkz : Wörterbuch zum sozialistischen Staat, s. 287.

¹⁵ Zivilprozessordnung (Hukuk Yargılama Yöntemleri Yasası).

Sosyalist demokrasinin hukuk yargılamasına yansımaları aşağıda (s. 344 - 349) somut örnekler verilerek görülecektir.

b) Sosyalist Yasalılık

Sosyalist yasalılık (kanunilik)¹⁶ ilkesi, sosyalist toplum ilişkilerinin oluşturulması için araç olan hukukun ortaya koyduğu kurallara uyma sonucundaki olağanüstü kamu yararını yansıtır¹⁷. Sosyalist yasalılığın ne olduğu hakkında çok çeşitli tanım denemeleri vardır¹⁸. Burada bunların ayrıntılarına, bu inceleme çerçevesinde girilmesi olanaksızdır.

Bütün bu tanımlarda ortak üç nokta¹⁹ göze çarpar : i) yasaların uygulanması ve yürütülmesi, ii) yasalara saygı ve yasalara uyma, iii) işçi sınıfının, isteğini (amacını) gerçekleştirmek için bilinçli ve yaratıcı bir biçimde davranması.

Sosyalist yasalılık, sosyalizmin biçimlenmesinde ve ana amaç olan komünizmin kurulmasında önemli bir araçtır. Çünkü hukuk düzeni, amaçlanan aşamaya varmak için gerekli ve önemli bir araçtır. Bu nedenle, sosyalist yasalara tam olarak uyulmalıdır ki, istenilen amaca bir an önce ulaşılabilir.

Sosyalist yasalılık ilkesi, hem yurttaşlar hem de yasakoyucu için bağlayıcıdır. Bu nedenle yasakoyucu, sosyalist yasalılığa uygun yasalara çıkartmak zorundadır. Sosyalist yasalılık ile sosyalist adalet (haklılık) arasında çok sıkı bir ilişkinin varlığından sözedilebilir. Adalet anlayışı, toplumda varolan somut durumlar ile sıkı sıkıya bağlıdır. Diğer deyişle adalet, toplumsal yasalara uygunluk demektir. O halde yasakoyucu, toplumdaki adalet anlayışına ters düşen ve kendi istediği biçimde yasa yapamaz; yasalar toplumdaki adalet anlayışına uygun olmak zorundadırlar.

Sosyalist yasalılığın kapsamını ve içeriğini, işçi sınıfının partisi olan marksist - leninist parti saptar. Mahkemeler de kararlarında ve

¹⁶ Bu terim, 1956'lara kadar «demokratik yasalılık» olarak kullanılmaktaydı; ancak sonraları bunun yerine «sosyalist yasalılık» terimi kullanılmaya başlandı (Hückel s. 17 dipnot 3). Sosyalist yasalılık hakkında bkz. : Çok yeni bir yapıt olarak : J. A. Lukaszewa : Sozialistisches Rechtsbewusstsein und Gesetzlichkeit, (Berlin, 1976) 284 s. (Rusçadan çeviri).

¹⁷ Stalev : s. 259.

¹⁸ Bu konuda bkz. Hückel : s. 14 vd. ve özellikle s. 15 dipnot 1'de anılan yapıtlar ve s. 16 - 18'de belirtilen tanımlar.

¹⁹ Hückel : s. 19.

hertürlü faaliyetlerinde parti kararlarına uymak zorundadırlar²⁰. Mahkemeler, parti kararlarına uymakla ve bu kararları yerine getirmekle, sosyalist yasallığın gereklerine uymuş olurlar ve hukuku doğru uygulamış olurlar^{20a}.

Mahkemeler, yasaları ve diğer hukuksal düzenlemeleri toplumun içinde bulunduğu gelişme aşamasını gözönünde bulundurarak yorumlamak zorundadırlar. Bu nedenledir ki, sosyalist hukuk durgun (statik) değil, değişkendir (dinamiktir). Çünkü yasalar içerik olarak aynen kaldığı halde, onların uygulanması, yorumlanması ve anlamı değişir. Sosyalist hukuk anlayışına göre, hukukun değişkenliği (dinamizmi) şarttır; çünkü yasaların değişen toplumsal ve politik gereksinmelere hemen uydurulabilmesi için gerekli yasama yönteminin işletilmesi kolay değildir. Bu nedenle hukukun değişkenliği gerekli ve yararlıdır. Bu anlayış sonucudur ki, ekonomik düzenin yargısal kararları etkilemesi sağlanılmaktadır.

Hukukun değişkenliği (dinamizmi) ilkesi, sosyalist hukuku burjuva hukukundan esaslı bir biçimde ayırmaktadır. Bu düşünce biçimi, marksist - leninist kuramın temeli olan «diyalektik» düşüncesinin doğal bir sonucu olmaktadır.

Mahkemeler, sosyalist yasallığı denetleyecek organların en etkilielerindedirler. Bu denetleme işlevi mahkemelere bir görev olarak ve rılmıştır (ZPO § 2). Buna aşağıda ayrıca değinilecektir.

c) *Demokratik Merkezçilik*

Sosyalist hukukun diğer bir önemli üçüncü ilkesi demokratik merkezçiliktir²¹. Demokratik merkezçilik, çok kısa bir deyişle, işçi sınıfının marksist - leninist partisinin ve (özünü, merkezî plânlama ve merkezî yönetimin birliği, demokratik girişimler ve birlikte çalışma oluşturan) sosyalist devletin yönetim ve düzenleme ilkesidir²².

Sosyalist kuramı savunanlara göre, «demokratik merkezçilik» vazgeçilmez bir ilkedir. Çünkü bu ilke sayesinde, işçi sınıfı, sosyalist toplum ve sosyalist devlet içerisindeki yolgösterici rolünü gerçekleştirir ve bütün toplumsal güçlerin etkinliğinin toplumsal gelişmenin soyut (ob-

²⁰ Bkz. Hükel s. 23 ve orada dipnot 2'de anılan yapıt.

^{20a} Karş. aşa. s. 396.

²¹ Bu ilke hakkında bkz. Hükel s. 26 vd. ve özellikle s. 27 dipnot 1'de anılan yapıtlar.

²² Wörterbuch zum sozialistischen Staat s. 66 - 67.

jektif) yasaya uygunluğunu sağlar. Bu nedenle demokratik merkezcilik, işçi sınıfının demokrasi, düzen, özgürlük ve disiplin hakkındaki bilimsel bakış açısı denilebilir²³.

Demokratik merkezcilik ilkesini, esas olarak dört tipik kural oluşturur²⁴ : i) seçilme hakkı ve görevden uzaklaştırma kuralı, ii) uyruk olma yükümlülüğü ve hesap verme yükümlülüğü kuralı, iii) üst makamların işlemlerine «kayıtsız şartsız» bağlı olma kuralı, iv) çifte uyrukluk (tâbiyet) kuralı.

İlk kural, bütün kamu görevlileri için ve bu arada yargıçlar için de geçerlidir. Ancak aşağıda (§ 2, D, I) değinileceği gibi yargıçların diğer kamu görevlilerinden farklı olarak, bağımsızlıkları vardır^{24a}. Yine, yargıçlar (diğer deyişle, mahkemeler) bakımından «çifte uyrukluk» kuralının²⁵ diğer kamu görevlileri (veya kamu kuruluşları) bakımından farklı bir anlamı vardır.

Demokratik merkezçiliğin sonucu olarak, alt dereceli mahkemeler, üst dereceli mahkemelerin işlemleri ile bağlıdır. Özellikle davalarda, üst derece mahkemelerinin kararlarının kuvvetli bir bağlayıcılık nitelikleri vardır²⁶. Bu nedenle, En Yüksek Mahkemenin hukuksal görüşüne aykırı davranan alt derece mahkemesi yargısının davranışı, büyük bir, yüküme uymamak olarak nitelendirilir²⁷.

3. Sosyalist Hukuk Anlayışının Ana İlkelerinin Demokratik Alman Cumhuriyetindeki Durumu

Yukarıda belirtildiği gibi, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Sovyetler Birliği örneğine göre kurulmuştur; Anayasanın deyimiyile Demokratik Alman Cumhuriyeti, işçi ve köylülerin sosyalist devletidir (Anayasa m. 1, I). Yine yukarıda değinildiği gibi sosyalist hukuk, bütün sosyalist ülkeler bakımından (bazı ulusal ve yöresel özellikler bir yana bırakılır-

²³ Wörterbuch zum sozialistischen Staat s. 67.

²⁴ Hüffel s. 27 ve özellikle s. 27 dipnot 2'de ve s. 28 dipnot 1'de anılan yapıtlar.

^{24a} Bkz. aşa. s. 396.

²⁵ Bu kurala göre uyrukluk, bir yandan üst makamlara (dikey uyrukluk), diğer yandan eşit düzeydeki halk temsilciliğine (yatay uyrukluk) karşıdır. Yani, Halk Meclisi (bizdeki Türkiye Büyük Millet Meclisi), En yüksek Mahkemeye, eyalet meclisi eyalet mahkemesine ve bölge meclisi bölge mahkemesine karşı denetim yetkisine sahiptir.

²⁶ Bu konuda bkz. aşağıda s. 362 - 363.

²⁷ Bu konuda bkz. Hüffel s. 29 - 31.

sa) bir küldür. Demokratik Alman Cumhuriyeti hukuku da, bu hukuk sistemi içinde yer alması nedeniyle, sosyalist hukukun ilkeleri (bkz. yurkarı s. 332 - 335) Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde de geçerlidir.

Anayasanın «sosyalist yasalılık ve yargı»ya ayrılmış bulunan 4 üncü kesiminde (m. 86 - 104) sosyalist hukuk anlayışının Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde de aynen geçerli olduğuna ilişkin hükümler vardır (örneğin m. 86, 87, 88, 90, 93, 94, 95, 97 gibi; ayrıca bkz. m. 47).

Anayasadaki ve sosyalist hukuk anlayışındaki ilkeler, bütün hukuksal hükümlere (yasalara, tüzüklere, yönetmeliklere ve diğer hukuksal düzenlemelere) yansımıştır. Bu yansımaya en iyi iki örnek olarak Ceza Yasasının²⁸ ve Yurttaşlar Yasasının²⁹ «Başlangıç» hükümleri³⁰ verilebilir :

Yurttaşlar Yasasının «Başlangıç»ına göre :

«Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde sosyalist toplumun gelişen yapısında, sosyalist devletin politikası, yurttaşların nesnel (maddi) ve kültürel yaşam düzeylerinin devamlı bir biçimde yükseltilmesine ve yurttaşların çok yönlü bir biçimde oluşturulmuş sosyalist kişiliklerinin geliştirilmesine yöneliktir. Bu politika, işçi sınıfının politik iktidarına, sosyalist mülkiyet ve sosyalist üretim ilişkilerine ve her bir yurttaşın nesnel ve sosyal güvencelerinin sağlandığı toplumsal sürecin devlet tarafından planlanmasına ve yönetilmesine dayanır. — Demokratik Alman Cumhuriyeti hukuku, halkın mutluluğu ile yükümlenmiş olan politikanın gerçekleştirilmesine hizmet eder. Bütün hukukun bir bölümü olarak sosyalist yurttaşlar hukukunun görevi, halkın nesnel (maddi) ve kültürel mal ve değerlerinin ve özellikle mesken, tüketim malları ve işgörmeye ilişkin gereksinmelerinin sağlanması alanında, toplumsal ilişkileri etkin bir biçimde yaratmaktır. Sosyalist yurttaşlar hukuku ayrıca, yurttaşların kişiliklerini geliştirmeye, sosyalist iyeliği (mülkiyeti) arttırmaya, sosyalist iyelikten tam bir sorumluluk içinde yararlanmaya, sosyalist iyeliği zararlardan korumaya ve yurttaşların kişisel iyeliklerini korumaya yöneliktir. — Yurttaşların nesnel ve kültürel gereksinmelerinin giderilmesi, sosyalist üretimin yüksek bir gelişme temposu içinde

²⁸ 12.1.1968 tarihli (Resmî Gazete 1968, I, Nr. 1, s. 1 vd.) olan bu yasa, 19.12.1974 tarihinde (Resmî Gazete 1975, I, Nr. 3 s. 14 vd.) büyük ölçüde değiştirilmiştir.

²⁹ 19.6.1975 tarihli (Resmî Gazete 1975, I, Nr. 27, s. 465 vd.).

³⁰ Bu her iki yasanın Türk Anayasasında olduğu gibi birer «Başlangıç»ları vardır. Bu «Başlangıç»tan sonra yasa hükümleri yer almaktadır.

artmasının, bilimde ve teknikte hızlı bir ilerlemenin ve işveriminin artırılmasının güvence altına alınmasını gerektirir. Tüketim mallarının ve verimin bölüştürülmesinde, her bir yurttaşın toplum için yaptığı çalışma ve her bir yurttaşın toplumsal zenginlikteki payının gözönünde bulundurulması kuraldır. Sosyalist toplumun daha çok gelişmesi ile, yurttaşların kişisel gereksinimleri (toplumsal malvarlığının, özellikle, kültürel, eğitim, sağlık ve sosyal amaçlarla kişisel ve toplumsal bakımdan kullanılması yoluyla da) artan bir biçimde sağlanır. — İşçi sınıfınca belirlenen sosyalist erdemliliğin ilkeleri, Demokratik Alman Cumhuriyeti yurttaşlar hukukunda ifadesini bulur. Demokratik Alman Cumhuriyeti yurttaşlar hukuku, yurttaşların etkin çalışmasını, sosyalist mülkiyetin korunması ve artırılması için yurttaşların birliğini, iş ve yaşam koşullarının oluşturulmasına ve sosyalist toplumsal yaşamın geliştirilmesine yurttaşların kapsamlı bir biçimde katılmalarını ve yurttaş sağlığı ve yaşamı bakımından zarar verici durumların önüne geçilmesi ve bunlara karşı korunulmasında sorumluluk bilinci ile çalışmasını sağlamaya yöneliktir. — Yurttaşlar Yasasının hükümleri yurttaşları ve işletmeleri onlara yüklenilmiş olan toplumsal sorumluluğun gözetilerek karşılıklı ilişkiler kurma yükümlülüğü altına sokar. Yurttaşlar Yasasının hükümleri, hakların ve yükümlülüklerin birliği ve kişisel yararların toplumsal gereksinmelere uyması ilkesine dayanır.»

Ceza Yasasının «Başlangıç» bölümünde de, Yurttaşlar Yasasının «Başlangıç»ına benzeyen hükümler yer almakta ve şöyle denilmektedir.

«İşçi sınıfının, kooperatif çiftçi sınıfı, sosyalist aydınlar ve halkın diğer emekçi kütelleri ile sıkı birliği halinde, halkın yol gösterici gücü ile politik iktidarın halk tarafından kullanıldığı sosyalist devlet olan Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin büyük kudreti, sosyalizmin kurulmasını sağlamak ve halkın huzurunu güvence altına almakla görevlidir. Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin sosyalist hukuk düzeni, uyulmasında toplumun ve her bir yurttaşın yararı bulunan, birlikte yaşam için herkesi bağlayıcı davranış kuralları taşır. Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin sosyalist hukuku, halkın istemlerini yansıtır, yurttaş haklarının korunmasına hizmet eder ve Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin, gerçek Alman hukuk devleti olduğunu onaylar. — Toplumun devletçe yönetiminin aracı olarak sosyalist hukukun sistematik bütünü, verim gücünün ve sosyalist üretim ilişkilerinin plana uygun biçimde büyümesine ve yönetimine, sosyalist toplumun ve yurttaşların sorumluluk bilinci bulunan davranışlarının geliştirilmesine ve düzen düşmanlarının darbelemesine ve günlük suçlara karşı düzeni korumaya hizmet eder. — Sosyalist

Ceza Yasası, Demokratik Alman Cumhuriyetinin bir bütün olan hukuk sisteminin ayrılmaz bir parçasıdır. Sosyalist Ceza Yasası, özellikle barışı bozmaya yönelik haydutça darbelere ve Batı Alman emperyalizminden veya onların işbirlikçilerinden gelen ve halkın yaşam temellerini tehdit eden davranışlara karşı verilecek olan kesin uğraşa hizmet eder. Aynı zamanda Sosyalist Ceza Yasası, emperyalist devletlerden beslenen erdemlilik soysuzlaşmalarının belirtilerine ve düşmanca etkilere ve kapitalist dönemin kalıntılarından ortaya çıkan cezasal eylemlere karşı verilecek uğraşa hizmet eder. Böylece sosyalist ceza hukuku, sosyalist devlet ve toplum düzeninin ve sosyalist yasalılığın etkin bir biçimde güvence altına alınmasını sağlar. — Sosyalist ceza hukuku, bir cürüm ve kabahatin ortaya çıkmasında kusuru bulunan herkesten hesap sorulacağını buyurur. Sosyalist ceza hukuku, sosyalist düzene ve halkın huzurlu yaşamasına yönelen düşmanca hilelere ve yasaya uygun olmayan ve sorumsuzlukla yapılan bütün davranışlara karşı, bütün yurttaşların, kamusal ve toplumsal organların ve bütün birliklerin uyanık olmasını ve bu tip davranışlar agöz yummamalarını ister. Sosyalist ceza hukuku, herkesi cezasal eylemleri önlemeye, bütün cürüm ve kabahatleri ortaya çıkarmaya, bunların gerçek nedenlerini ve koşullarını ortadan kaldırmaya ve suçlulardan hesap sormaya çağırır. Toplumsal yaşamın bütün alanlarında disiplinin sağlanması ve her bir yurttaşın hukukun korunması bakımından olan sorumluluğunun artırılması, Demokratik Alman Cumhuriyeti sosyalist ceza hukukunun gelişmesinin temelidir»³¹.

Örnek olarak verilen Yurttaşlar Yasasının ve Ceza Yasasının «Başlangıç»ları, görüldüğü gibi, sosyalist hukuk anlayışının adeta ana çizgileridir. Bu nedenle, yukarıda da söylendiği gibi, bu incelemedeki açıklamalar değerlendirilirken, bizim sistemimizden farklı olan sosyalist

³¹ Demokratik Alman Cumhuriyeti (diğer deyişle, sosyalist) ceza hukuku ve ceza yargılaması çok ilginç ilkelere sahiptir. Bu incelemenin konusu, genel olarak hukuk yargılamasına özgü olduğu için, şimdilik Demokratik Alman Cumhuriyeti ceza yargılamasının özelliklerine bu incelemede girilemeyecektir. Bkz. bu konuda : Friedrich - Christian Schroeder, Die Strafrechts - und Strafprozessreform der DDR von 1974/1975 (Neue Juristische Wochenschrift, 1977/5, s. 169 - 176); Strafprozessrecht der DDR, Lehrkommentar, Herausgegeben von Ministerium der Justiz, Berlin 1968, 544 s.; Strafverfahrensrecht, Lehrbuch, Herausgegeben : Sektion Rechtswissenschaft der Humboldt - Universitaet zu Berlin, Berlin 1977. Ayrıca bkz. Kayhan İçel, Alman Demokratik Cumhuriyetinde sosyalist ceza hukukunun genel ilkeleri (İÜHFİM c. XXXV/1 - 4, 1970, s. 141 - 163.

hukuk sisteminin özelliklerinin gözönünde bulundurulması zorunludur. Bu sayededir ki, Demokratik Alman Cumhuriyeti Hukuk Yargılama Yöntemleri Yasasında, klâsik pekçok kurumun bulunmaması veya başka hukuk sistemlerinde bulunmayıp da sosyalist hukuk sisteminde bulunan pekçok kurumun, bulunma nedeni daha kolay anlaşılacaktır.

III — DEMOKRATİK ALMAN CUMHURİYETİNDE BELLİ BAŞLI YASA HÜKÜMLERİ VE ZPO

1. Genel Olarak

Demokratik Alman Cumhuriyetinin kurulduğu 1949 yılından sonra, yeni bir düzen kurulmaya başlanılmıştı. Bu arada, doğal olarak, yasa değişikliklerine gerek vardı. Bu amaçla çeşitli tarihlerde (belli başlı olarak 1952, 1958, 1963, 1968 ve 1974) hukuk reformları yapıldı³². Her bir değişiklikte, yeni kurulmaya ve yerleştirilmeye çalışılan sosyalist sisteme uygun değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler, sosyalist hukuk anlayışına uygun olarak elbette ki bitmemiştir. Yasa yapma bakımından Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin bir hayli hızlı olduğu söylenebilir. Bunun nedeni, gelişen ekonomik durumun hukuka yansıtılmasından başka bir şey değildir. Diğer deyişle, devamlı yasa değişikliği, hukukun (biçimsel) dinamikliği ilkesinin gereğidir. Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde yasama işlevinin çok çabuk işlediğine örnek olarak Mahkemeler Örgütü Yasası gösterilmiştir : İlk Mahkemeler Örgütü Yasası 1952 de yapılmış, bu yasa 1963 yılında yürürlüğe giren yeni bir yasa ile yürürlükten kaldırılmış ve en son olarak 1974 yılında (Resmî Gazete, 1974, I, Nr. 48, s. 457 vd.) yeni bir Mahkemeler Örgütü Yasası yapılmıştır. Ülkemizde 1340 (1923) tarihli Mahkemeler Örgütü Yasasının³³ kendisinden devamlı yakınılmasına rağmen bir türlü değiştirilemediği gözönüne alındığında Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde yasama işlevinin çabukluğu daha iyi anlaşılabilir.

1952'den itibaren çok çeşitli yasalar çıkartılmıştır. Bunların en önemlileri şunlardır : 1956 tarihli Aile Yasası (Resmî Gazete, 1966, I, s. 1 vd.), 1968 tarihli Ceza Yasası (Resmî Gazete 1968, I, s. 1 vd.) 1968 tarihli Ceza Yargılama Yöntemleri Yasası (Resmî Gazete 1968, I, Nr. 2, s. 49 vd.), 1975 tarihli Yurttaşlar Yasası (Resmî Gazete 1975, I, Nr. 27, s. 465 vd.),

³² Bkz. bu konuda kısaca, **Ludz - Kuppe** s. 707; 1949 yılından önce, 2 nci Dünya Savaşından hemen sonra da bazı hukuk reformları yapılmıştır (bkz. **Ludz - Kuppe** s. 362).

³³ Türk Resmî Gazetesi 26.4.1340 s. 69 vd; bu yasa 469 sayılıdır.

1975 tarihli Hukuk Yargılama Yöntemleri Yasası (Resmî Gazete 1975, I, s. 533 vd.) ve bunun gibi yasalardır³⁴.

2. Hukuk Yargılamasına ve Özellikle ZPO'ya İlişkin Hükümler

Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde hukuk yargılaması (ve buna dahil olarak takip hukuku) bakımından, ZPO (Hukuk Yargılama Yöntemleri Yasası) yanında çeşitli hukuksal düzenlemeler vardır. Aşağıda bunların hemen hemen tümüne kısaca değinilmeye çalışılacaktır.

Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin 1949 yılında kurulmasından sonra da eski bazı hukuksal düzenlemeler yürürlükte kalmaya devam etti. Örneğin, temel yasalardan olan (1896 tarihli) eski Yurttaşlar Yasası (Bürgerliches Gesetzbuch) 1975 tarihli yeni Yurttaşlar Yasasının (Zivilgesetzbuch)³⁵, (1877 tarihli) eski ZPO 1975 tarihli yeni ZPO'nun, (1871 tarihli) eski Ceza Yasası 1968 tarihli yeni Ceza Yasasının ve (1871 tarihli) eski Ceza Yargılama Yöntemleri Yasası 1968 tarihli yeni Ceza Yargılama Yöntemleri Yasası'nın çıkartılmasına kadar (biçimsel de olsa) yürürlükte kalmıştır. Böyle temel yasaların ve buna benzer kapitalist hukuk düzenlemelerinin yeni sosyalist düzende de yürürlükte kalması yalnızca biçimsel bakımdandır; çünkü yeni düzenle birlikte bütün eski hukuksal hükümler ya değiştirilmiş veya değiştirilemeyenler büyük ölçüde yeni düzene uydurmak için askıya alınmıştır. Bu askıya alma veya yalnızca biçimsel yürürlükten neyin muradedildiğini ZPO'nun gelişme sürecinin (aşağıda) daha yakından görülmesiyle anlaşılacaktır.

Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde yeni sosyalist düzenin kurulması ile birlikte 1877 tarihli (İmparatorluk Resmî Gazetesi 1877, s. 83 vd.) ZPO hemen değiştirilememiştir. ZPO'nun, temel yasalardan biri olması ve böylesine bir yasanın değiştirilebilmesi için çeşitli deneyimlerden geçilmesinin gerekli bulunması, hemen değiştirilememenin bir nedeni olarak gösterilebilir. Öte yandan böyle bir değişiklik için Yurttaşlar

³⁴ Demokratik Alman Cumhuriyetinde yürürlükte olan tüm yasaların derlemesi bugüne kadar Demokratik Alman Cumhuriyetinde yayımlanmıştır. Ancak, Adalet Bakanlığının yayımladığı çeşitli yasa metinleri vardır. Buna karşın Federal Almanya'da Demokratik Alman Cumhuriyetinin belli başlı yasalarının derlemesi yayımlanmıştır : bkz. Müller, DDR Gesetze.

³⁵ Görüldüğü gibi, eski yasanın adı «Bürgerliches Gesetzbuch» iken, yeni yasanın adı, burjuva hukukundan ayırmak için «Zivilgesetzbuch» olarak da değiştirilmiştir! Yeni Yurttaşlar Yasası hakkında yazılanlar için bkz. : Roggemann, Herwig : Zivilgesetzbuch und Zivilprozessordnung der DDR mit Nebengesetzen, Berlin 1976, s. 60 - 64.

Yasasının değiştirilmesi de gerekli idi. Çünkü, Demokratik Alman Cumhuriyetinde hukuk yargılaması, yurttaşlar hukukunun ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir³⁶. Nitekim Yurttaşlar Yasasının ve Hukuk Yargılama Yöntemleri Yasasının (ZPO'nun) değişikliği bir arada yürütülmüştür³⁷.

Değişiklikler ve eklemeler bir yana bırakılırsa eski ZPO, (Demokratik Alman Cumhuriyeti hukukçularının deyimiyle kapitalist) Federal Almanya'da bugün yürürlüktedir. Bu (eski) yasa, 1048 madde idi³⁸. 209 maddelik 1975 tarihli yeni ZPO yapıncaya değin, eski ZPO'nun pekçok hükmü çeşitli tarihlerde çıkartılan hukuksal düzenlemelerle askıya alındı ve pekçok değişiklik yapıldı³⁹. Bu değişiklikler, hem ZPO hem de

³⁶ Georg Brunner : Einführung in das Recht der DDR, München 1975, s. 46 - 47.

³⁷ Bkz. bu konuda aşağı § 2, A ve yukarı dipnot 4'de anılan yapıt.

³⁸ Bu madde sayısı aslında, 113a, 163a, 195a, 212a, 499a, 499b, 499c, 499d, 499e, 499f, 500a ve bunun gibi ekleme maddeler de gözönünde bulundurulduğunda 1100'e yaklaşmaktadır.

³⁹ Bu değişiklikler şöyle sıralanabilir : 4.10.1952 tarihli (Resmî Gazete 1952, nr. 141, s. 988) Mahkemeler Yasasındaki Medeni Hukuka İlişkin Yargılama Hükümlerinin Uyarlanması İlişkin Tüzük; 4.10.1952 tarihli (Resmî Gazete 1952, Nr. 141 s. 933) İcra Memurları Tüzüğü; 31.3.1952 tarihli (Resmî Gazete 1952, Nr. 47 s. 299) İstinaf Merciiine İlişkin Yargılama Giderlerinin Ödenmesine İlişkin Tüzük; 1.11.1953 tarihli (Merkezi Gazete Nr. 42 s. 533) Kararlara İlişkin Mahkeme Giderleri Hakkında Düzenleme; 13.2.1954 tarihli (Merkezi Gazete Nr. 7, s. 57) İcra Memurlarının Görevlerine İlişkin Giderler Hakkında Düzenleme; 9.6.1955 tarihli (Resmî Gazete 1955, I, Nr. 50 s. 429) İş Gelirlerinin Hazine İlişkin Tüzük ve Ona İlişkin Uygulama Düzenlemeleri; 29.6.1961 tarihli (Resmî Gazete 1961, II, Nr. 42, s. 271) Bölge İş Mahkemelerinin ve Eyalet İş Mahkemelerinin Görevleri Hakkında Tüzük; 17.4.1963 tarihli (Resmî Gazete 1963, I, Nr. 4, s. 65) Yargılama Hukuku ve Ceza Hukuku Hükümlerinin Değiştirilmesi ve Tamamlanmasına İlişkin Yasa; 17.2.1966 tarihli (Resmî Gazete 1966, II, Nr. 31, s. 171) Aile Hukuku Davalarına İlişkin Hükümlerin Demokratik Alman Cumhuriyeti Aile Yasasına Uyarlanması Hakkında Tüzük; 31.1.1973 tarihli (Resmî Gazete 1973, I, Nr. 13, s. 117) İş Hukuku, Aile Hukuku ve Medeni Hukuk Sorunları Hakkındaki Yargılamanın Basitleştirilmesine İlişkin Tüzük. Demokratik Alman Cumhuriyeti'ndeki bu gelişme, Sovyetler Birliği'ndeki gelişmenin hemen hemen aynısıdır. Sovyetler Birliğinde de, 1864 tarihli Hukuk Yargılama Yöntemleri Yasası, 2175 madde idi. 1917 Devrimi ile, yasanın hükümleri askıya alındı ve 1923 tarihli yasa çıkartıldı. Bu yasa yalnızca 316 maddeden oluşuyordu. Politik ve ekonomik gelişmeler gözönünde bulundurulduğundan, 1964 yılında yeni Hukuk Yargılama Yöntemleri Yasası yürürlüğe konuldu. Bu son yasa, 438 maddedir (bu konuda bkz. ayrıntılı bilgi için : Roggemann, Die Zivilprozessordnung der RSFSR, s. 7 - 72).

onun ayrılmaz parçası olarak nitelendirilebilecek olan «yan» yasalar bakımındandır. Bunların en önemlileri şöyle sıralanabilir :

1952 tarihli «Mahkemeler Yasasındaki Medeni Hukuka İlişkin Yargılama Hükümlerinin Uyarlanmasına İlişkin Tüzük», sulh ve asliye mahkemesi ayırımını kaldırdı; bölge ve eyalet mahkemelerini getirdi (m. 1)

Böylece, kural olarak, ilk derece mahkemeleri tek bir mahkemede bütünleştirildi. Bu tüzük, yetkiye, kamuya, açıklığa (aleniliğe), kararlara, mahkeme yazmanına, dilmaça, ilk derece yargılamasına, yasa yollarına, özel yargılama yöntemlerine ilişkin yeni düzenlemelerde bulundu^{39a}.

1961 tarihli «Bölge İş Mahkemelerinin ve Eyalet İş Mahkemelerinin Görevleri Hakkında Tüzük», iş mahkemelerinin görevleri, yargılama yöntemleri ve buna benzer konularda ayrıntılı hükümler koydu.

1966 tarihli «Aile Hukuku Davalarına İlişkin Hükümlerin Demokratik Alman Cumhuriyeti Aile Yasasına Uyarlanması Hakkında Tüzük» mahkemelerin aile hukuku davalarındaki görevleri ve uygulayacakları yargılama yöntemi ve bu davaların özelliklerine ilişkin ayrıntılı hükümler getirdi.

1973 tarihli «İş Hukuku, Aile Hukuku ve Medeni Hukuk Sorunları Hakkındaki Yargılamanın Basitleştirilmesine İlişkin Tüzük» ile de, tebliğlere, işyerinin belirlenmesine, alacakların ödenmesinin biçim ve çeşidine, hükümlerin görüşülmesi ve sözle bildirilmesine (tefhimine), istinaf başvurusuna, işgelirlerinin haczindeki sıraya ve görevlerin devrine ilişkin hükümler getirdi.

Görüldüğü gibi, bu değişiklikler ile hukuk yargılamasına pek çok değişiklikler ve yenilikler getirilmiş oldu. Değişik yerinde ise, adım adım gidilerek yeni bir ZPO'nun yapılması için gerekli zemin hazırlandı ve en sonunda 209 maddelik kısa, özlü, basit bir yargılamayı öngören ZPO çıkarıldı. Bu yeni yasa⁴⁰ ile bütün değişiklikler zaten kabul edildiğinden (yani, dağınık hükümler ZPO içerisinde toplandığından) değişikliği öngören hukuksal düzenlemeler yürürlükten kaldırıldı (ZPO § 205).

^{39a} Bkz. : Kellner - Göhring - Kietz, s. 35 - 36.

⁴⁰ Zivilprozessordnung (Hukuk Yargılama Yönetmeleri Yasası). Bu yasanın diğer adı «Medeni Hukuk, Aile Hukuku ve İş Hukuku Uyuşmazlıklarında Uygulanacak Yargılama Yöntemlerine İlişkin Yasa»dır. Yayımlı tarihi : 19.6.1975 (Resmî Gazete, 1975, I, Nr. 29, s. 533 vd.); yürürlük tarihi : 1.1.1976.

Bütün bu değişikliklerin yanısıra, çeşitli tarihlerde yargılamaya ilişkin yeni hukuksal düzenlemeler getirildi. Bunlar esas olarak, Mahkemeler Örgütü Yasası (Resmî Gazete 1974, I, Nr. 48, s. 457 vd.), Halk Mahkemeleri Yasası (Resmî Gazete, 1968, I, Nr. 11, s. 229 vd.), buna uygun olarak çıkartılan Uyuşmazlık Kurulu Yasası (Resmî Gazete 1968, I, Nr. 16, s. 287 vd.), Hakem Kurulu Yasası (Resmî Gazete 1968, I, Nr. 26, s. 299 vd.), Noterlik Yasası (Resmî Gazete 1976, I, Nr. 6, s. 93 vd.) dir. Aşağıda (§ 2, C) daha yakından görüleceği gibi, pekçok uyuşmazlığın çözümü mahkemelerden alınmış bu kurullara, notere veya diğer yetkili organlara devredilmiştir. Yeni ZPO'nun 209 madde gibi kısa bir yasa oluşunun en büyük nedenlerinden birisi de budur.

ZPO § 208'e göre, uygulama hükümleri adalet bakanlığı tarafından çıkartılır. Uygulama hükümlerine ilişkin olarak başlıca şu hukuksal düzenlemeler çıkartılmıştır ve bunlar aşağıda yeri geldikçe incelenecektir : 27.5.1976 tarihli (Resmî Gazete 1976, I, Nr. 21 s. 290) Deniz Yolculuğuna İlişkin Sorunlarda Hukuk Yargılaması Hakkında Tüzük; 27.5.1976 tarihli (Resmî Gazete 1976, I, Nr. 21, s. 298 vd.) Dispeç Yargılaması Hakkında Tüzük; 10.1.1976 tarihli (Resmî Gazete 1976, I, Nr. 1, s. 1 vd.); Taşınmaz Mallara ve Binalara İlişkin İcra Takibi Hakkında Tüzük; 18.12.1975 tarihli (Resmî Gazete 1976, I, Nr. 1, s. 6 vd.) Külli İcra Takibi Hakkında Tüzük; 18.12.1975 tarihli (Resmî Gazete 1976, I, Nr. 1, s. 8 vd.) Hakem Yargılaması Hakkında Tüzük; bu tüzükler dışında yeni ZPO'nun kabulünden sonra iki önemli uluslararası sözleşmeye de üye olunmuştur. Bunlar : 21.4.1961 tarihli Uluslararası Ticaret Hakemliğine İlişkin Avrupa Sözleşmesi (Resmî Gazete 1976, II, Nr. 9, s. 213 vd.); 10.6.1958 tarihli Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Uygulanması Hakkında Sözleşme (Resmî Gazete 1976, II, Nr. 9, s. 220 vd.).

Hukuk yargılamasına ilişkin bütün bu hükümler, Demokratik Alman Cumhuriyeti hukuk yargılamasının özelliklerini ortaya çıkarmaktadır. ZPO'nun ana nitelikleri ve hukuk yargılamasına ilişkin hükümler aşağıda anahatları ile kısa olarak incelenecektir.

IV — DEMOKRATİK ALMAN CUMHURİYETİ YARGISINA İLİŞKİN BAZI SAYILAR

Aşağıda yeri geldikçe Demokratik Alman Cumhuriyeti yargılama hukukuna ilişkin çeşitli sayılar verilecektir. Bu sayılar⁴¹ sayesinde bazı konuların daha iyi anlaşılabilceği düşünülmektedir.

⁴¹ Bkz. bu konuda Statistisches Jahrbuch 1975 der Deutschen Demokratischen Republik, Berlin 1975, s. 431.

1964 - 1974 yılları arasında nüfus⁴² aşağı yukarı aynı kalmasına rağmen, iş hukuku davalarının sayısında bir azalma olmuştur : Mahkemelere 1964 yılında 9036, 1966'da 7151, 1968'de 6485, 1970'de 6058, 1972'de 7689 ve 1974'te 8635 iş davası gelmiştir. Karara bağlananların sayısı aşağı yukarı gelen iş sayısına yakındır.

1953 - 1974 yılları arasında da diğer hukuk davaları bakımından durum şöyledir :

Medeni hukuk davalarının sayısı : 1956'da 78315, 1960'da 47598, 1965'de 32512, 1968'de 29313, 1971'de 31832, 1974'de 35689.

Aile hukuku davalarının sayısı : 1956'da 73435, 1960'da 61936, 1965'te 65521, 1968'de 64853, 1971'de 66900, 1974'de 78521.

Ödeme emri gönderilmesi istemlerinin sayısı : 1953'te 266870, 1958'de 208403, 1962'de 136446, 1965'te 108573, 1969'da 126110, 1974'te 152268.

Taşınmaz mal satışlarının sayısı : 1953'te 1962, 1960'da 1230, 1965'te 741, 1970'te 510, 1973'te 468.

İflâs ve konkordato istemlerinin sayısı : 1953'te 908, 1958'de 383, 1964'de 105, 1968'de 62, 1973'de 52^{42a}.

Görüldüğü gibi dava ve takiplerin sayısı genel olarak, devamlı olarak düşmektedir. Özellikle icra takiplerindeki düşüş, yurttaşların borçlarını ödemedeki dürüstlükleri ve bilinçlerine bağlanmaktadır⁴³.

1. BÖLÜM

§ 2 — YARGILAMA ve TAKİP HUKUKUNUN ANA HATLARI

A. SOSYALİST YARGILAMA HUKUKUNUN ANA HATLARI

Yukarıda (s. 331 - 335) sosyalist hukuk anlayışının ana ilkeleri kısaca görülmüştü. Burada ise, sosyalist yargılama hukukunun ana ilkeleri görülecek, yani sosyalist hukuk anlayışının sosyalist hukuk yargılamasına yansımaları incelenecektir.

Yukarıda sosyalist hukuk anlayışının ana ilkeleri, 1 — sosyalist demokrasi, 2 — sosyalist yasallık ve 3 — demokratik merkezilik olarak

⁴² 1974 sayımına göre, nüfus 16.891.000'dir.

^{42a} Ayrıca bkz. Wallis, Die Gesamtvollstreckung s. 298.

⁴³ Hüffel s. 149 - 150.

görülmüştü. Sosyalist hukuk anlayışın bu ilkeleri, aslında sosyalist hukuk yargılaması bakımından da geçerlidir. Ancak, yargılama hukukunun özellikleri gözönünde bulundurulduğundan, burada «demokratik merkezilik» ilkesi «sosyalist yasallık» ilkesi içerisinde ve yukarıda «sosyalist yasallık» ilkesinin açıklanması sırasında değinilen «sosyal adalet» ilkesi ise ayrı bir başlık altında incelenecektir. Bu biçimsel farklılığın belirtilmesinden sonra, hukuk yargılamasının ana ilkeleri şöyle sıralanabilir : 1. Sosyalist demokrasi; 2. Sosyalist yasallık ve 3. Sosyal adalet⁴⁴. Sosyalist hukukçular bu ilkeleri öz olarak şöyle açıklamaktadırlar:

I. SOSYALİST DEMOKRASİ

Yargılama hukuku bakımından sosyalist demokrasi, yargılamada halkın büyük etkinliğinin bulunması ve yargılamanın halka hizmet etmesi demektir. Sosyalist yargılama hukukunda bunu sağlayıcı çeşitli önlemler alınmıştır.

Sosyalist demokrasinin bir örneği olarak, yeni ZPO'nun yapılması verilebilir. Bu yasa (ve Yurttaşlar Yasası) yapılırken halkın gereksinmelerini ve halkın düşüncelerini öğrenmek için emekçilerle ve geniş halk kütelleri ile çok sıkı bir ilişki kurulmuştur. Bunun dışında halka açık tartışmalar düzenlenmiştir. Bu tartışmalar sonucunda, halkla beraber, halkın mutluluğu için ve halkın dilinde yazılmış, yurttaş haklarını koruyucu, çabuk, basit, sosyalist devlet ve toplum düzenine hizmet eden bir yargılama yasasının ortaya konulduğu belirtilmektedir⁴⁵.

Sosyalist düzende yargıçlar, jüri üyeleri ve halk mahkemeleri üyeleri, halk temsilcilikleri veya doğrudan doğruya halk tarafından seçilirler ve görevden uzaklaştırılırlar (Anayasa m. 95). Sosyalist yargılama hukukunun en belirgin özelliklerinden bir diğeri ise, birçok uyumsuzluğun çözümü için yetkili halk mahkemelerinin kurulmuş olmasıdır. Halk mahkemeleri (bkz. aşağı C, IV) ceza hukukuna ilişkin uyumsuzluklar yanında bazı hukuk uyumsuzlukları hakkında da yargılama yapmakta ve karar vermektedir.

Sosyalist demokrasi gereği olarak, mahkemeler işçi sendikaları, yerel halk temsilcilikleri ve diğer organlarla işbirliği yapmak zorunda-

⁴⁴ Bkz. Stalev s. 258 - 259; Nathan s. 18 - 44.

⁴⁵ Bkz. bu konuda : Das sozialistische Zivilrecht der DDR (materialien der 15. Tagung der Volkskammer der DDR am 19. Juni 1975; Aus der Taetigkeit der Volkskammer und ihre Ausschlüsse s. 28; Benjamin s. 1072 - 1083.

dır. Özellikle sendikalarla işbirliği, emekçilerin egemen olduğu sosyalist düzen bakımından önemlidir.

Sosyalist hukuk kuramcılarına göre, sosyalist düzende yargılama, halk yararına olarak basitleştirilmiş ve biçimsellikten büyük ölçüde kurtarılmıştır. Duruşmalar, kural olarak, kamuya açıktır (ZPO § 43 - 44). Kamuya açıklık ilkesi, diğer (sosyalist olmayan) hukuk anlayışından farklı olarak daha geniş bir biçimde anlaşılmaktadır. Eğer gerekiyorsa yargıç, kamuya açıklığın etkinliğini arttırmak için, işçi birliklerini, emekçi birliklerini, kooperatif ve diğer kuruluşlar temsilcilerini ve bütün yurttaşları duruşmaya çağırabilir, duruşmayı emekçilerin de katılabilmeleri için uygun bir saate koyabilir (karş. Türk HUMK m. 81); duruşmayı mahkeme binası dışında bir yerde, örneğin uyuşmazlığın çıktığı işletmede veya diğer uygun bir yerde yapabilir (ZPO § 43).

Yargılamanın basitliği yanında, yargıcın taraflara yardım etme zorunluluğu vardır. Bu amaçla yargıç, davanın taraflarına haklarını ve yükümlülüklerini açıklar ve onların korunmasına yardım eder. Bu ilkenin, mahkemenin (diğer sistemlerde olduğu gibi, hukuk yargılamasında biçimsel gerçekliği değil) objektif gerçekliği araştırmak durumunda bulunmasının sonucu olduğu ileri sürülmektedir. Dava açmak isteyen kişi isterse, dava (veya istinaf) dilekçesi mahkeme kalemi tarafından düzenlenir (ZPO § 11, 151; Mahkemeler Örgütü Yasası § 28); ayrıca taraflar, mahkmeden, sosyalist hukuk hakkında ve yasal hakları ve yararları hakkında ücretsiz bilgi alabilirler (Mahkemeler Örgütü Yasası § 28). Avukat tutma zorunluluğu yoktur (karş. Federal Alman ZPO § 78) ve avukatlık hizmetleri^{45a} sosyalleştirilmiştir.

Sosyalist düzende avukatlığın sosyalleştirilmesinin büyük bir önemi vardır. Sosyalleştirme sonucu, avukatlar bağlı buldukları kurullardan (buna «büro» denilebilir) ücretlerini alırlar. İş sahipleri ile avukatlar arasında parasal ilişki kaldırılmıştır ve avukatlık hizmetine ilişkin sözleşme, iş sahibi ile «büro» arasında yapılmaktadır. Sosyalist hukukçulara göre böylece, avukatın yurttaşı sömürmesi olasılığı ortadan kaldırılmıştır. Avukatlık ücretleri yurttaşın gelir düzeyi gözönünde bulundularak saptanmıştır ve bu sayede isteyen herkesin bir avukat tutabilme olanağı vardır⁴⁶.

^{45a} Bkz. aşağı s. 398 - 399.

⁴⁶ Bkz. bu konuda Stalev s. 258 ve orada dipnot 3.

II. SOSYALİST YASALILIK

Sosyalist hukuk düzenine bütün yurttaşların uyması, toplumun geleceği ve planlanan amaçlara ulaşılması bakımından çok önemlidir. Mahkemeler bunu sağlayacak en önemli organlardır. Sosyalist yasallığın gözetilmesi mahkemelere bir görev olarak verilmiştir (Anayasa § 87, ZPO § 2). Mahkemeler, sosyalist hukuka bilinçli ve tam olarak uyulmasını sağlamak için çaba göstermek zorundadırlar. Mahkemelerin bu işlevi, hem yurttaşlara hem de kuruluşlara karşıdır. Bu amaçla mahkemeler, hukuka aykırı davrandığını saptadıkları kuruluşları eleştirirler ve onlara yol gösterirler (ZPO § 2, IV).

Mahkemeler yalnızca uyumsuzluğu çözümlenmekle değil, aynı zamanda ortaya çıkan uyumsuzluğun gerçek nedenlerini ve koşullarını ortadan kaldırmak üzere çalışmak zorundadırlar (ZPO § 2, IV). Böylece mahkemeler, sosyalist yasallığı korumuş olurlar.

Yargıçlar, jüri üyeleri ve halk mahkemeleri üyeleri kararlarında bağımsız olup, yalnızca Anayasa, yasalar ve diğer hukuksal düzenlemelerle bağlıdırlar (Anayasa m. 96). Yargıçların doğru karar vermelerinin sağlanması için, tarafların ve toplum adına savcının yasayollarına başvurma hakları vardır. Demokratik merkezilik gereği olarak, alt derece mahkemeleri, üst derece mahkemelerinin kararlarına uymak zorundadırlar.

Savcı da, sosyalist yasallığın korunması amacı ile dava açabilir veya davalara katılabilir (Anayasa m. 97; ZPO § 7).

Sosyalist hukuk anlayışı (diğer hukuk anlayışları gibi) durgun değil, dinamiktir (değişkendir); yani, hukukun içeriği devamlı olarak değişir. Çünkü diyalektik gereği, ekonomik ilişkilerin gelişmesi ve değişmesi ile birlikte hukuk da ona uygun olarak değişmek zorundadır; aksi takdirde toplum ileriye doğru gidemez. Bu amaçla mahkemeler, yasaları ve bütün diğer hukuksal düzenlemeleri toplumun bulunduğu aşamaya uygun olarak yorumlamak ve uygulamak zorundadırlar.

III. SOSYAL ADALET

Yargılama hukukunun en önemli ilkesi olarak, «sosyal adalet» ilkesi kabul edilebilir. Çünkü, sosyal adalet sosyalizmin özü ve ana amacıdır⁴⁷.

⁴⁷ Stalev s. 259.

Sosyalist hukuk kuramına göre, bir yargılama düzeninin sosyal adaletçiliğinden söz edebilmek için, o yargılama düzeninin, taraf eşitliği, tarafların mahkeme önünde dinlenilme hakkı gibi biçimsel yönemsel (usulî) hakları yanında taraflara bazı sosyal haklar verip vermediğine bakmak gerekir. Sosyalist yargılama hukuku bu bakımdan sosyal adaletçidir. Çünkü sosyalist yargılama hukukunda taraflara çeşitli sosyal haklar tanınmıştır⁴⁸.

Sosyalist yargılama hukukunda tarafların sahip olduğu sosyal haklar kısaca şöyle özetlenebilir : Sosyalist yargılama, ucuzdur. Ucuzluk, hem mahkeme harçları ve hem de avukatlık hizmetleri bakımındandır. Bu bakımdan karşılaştırıldığında, sosyalist yargılama hukukunda giderler ile sosyalist olmayan yargılama hukukundaki giderler arasında çok büyük bir fark görülür⁴⁹. Ucuzluk ilkesi, yargılamanın halka dönük olmasının en büyük kanıtıdır.

Yine sosyalist hukukçulara göre, sosyalist yargılama biçimsellikten uzaklaştırılmıştır. Ancak biçimsellikten uzaklaştırma, tüm biçimsel hükümlerin ortadan kaldırılması anlamına gelmez; çünkü biçimsellik yargılamanın özünde vardır. Sosyalist yargılama hukukunun biçimsellikten uzaklaştırılması, çeşitli bürokratik biçimselliğin ayıklanması anlamındadır. Biçimsellikten uzaklık, sosyal bakımdan zayıfları koruduğu için sosyal adaleti sağlar⁵⁰. Sosyalist yargılama hukukunda, yoksul kişiler bazı giderleri ödemekten başışiktirlar (örneğin bkz. ZPO § 170). Sosyalist yargılama hukukunda, yargıcın kendiliğinden harekete geçmesi ve objektif gerçeğin araştırılması ilkeleri geçerli olduğundan, doğru karar

⁴⁸ Stalev s. 259.

⁴⁹ Stalev s. 264; özellikle adı geçen yerde çeşitli örnekler verilerek sosyalist yargılamanın ucuzluğu gösterilmiştir. Stalev'in verdiği (s. 264 dipnot 19) örneklerle göre, İngiltere'de davakonusu 100 Sterlin olan bir davada yargılama giderleri, davakonusunun değerine aşağı yukarı denktir. İtalya'da 100.000 Lireten daha düşük değerli davalarda yargılama giderleri, davakonusunun aşağı yukarı % 170'ini bulmaktadır. İspanya'da düşük davakonusularında yargılama giderleri, davakonusunun aşağı yukarı % 80'ini bulmaktadır. Ülkemiz bakımından da durum farklı değildir; Türkiye'de de pahalı bir yargı sistemi vardır. Böyle küçük davakonusularında dava açmanın anlamı kalmamaktadır. Yine Stalev'in bildirdiğine göre, sosyalist ülkelerde yargılama giderleri oldukça düşüktür. Örneğin, Bulgaristan'da 200 Leva'lık bir davada yargılama giderleri yalnızca % 8'dir. Sovyet Rusya'da harçlar bakımından, 50 Ruble'lik bir davada harç, yalnızca 30 - 50 Kopek arasındadır (not : Kopek, Ruble'nin yüzde biridir).

⁵⁰ Stalev s. 262.

verilmesi olanağı sağlanmıştır. Sosyal adaletin sağlanması ile, sosyal bakımdan güçlü olanın, sosyal bakımdan güçsüz durumda bulunanı sömürmesi önlenilmiş ve böylece yurttaşların güvencesi sağlanmıştır. Bütün bunların dışında, cebri icra, sosyalist düzende insancıldır (bkz. aşağı s. 403 vd.).

B. ZPO'nun BAŞLANGIÇ HÜKÜMLERİ

19.6.1975 yılında yayımlanıp, 1.1.1976 tarihinde yürürlüğe giren, sosyalist toplumun ileriye gitmesi için, uygulayıcıların, bilim adamlarının çalışmaları, Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerin deneyimlerinden yararlanarak hazırlanan Demokratik Alman Cumhuriyeti Hukuk Yargılama Yöntemleri Yasası (ZPO), medeni hukuk, aile hukuku ve iş hukuku uyumsuzluklarının çözümlenmesi hakkındaki üç ayrı hukuksal düzenlemenin hükümlerini birleştiren, bütünleştiren bir yasadır. Değişik hukuksal metinlerdeki bu üç ayrı uyumsuzluk çeşidinin tek bir yasa içerisinde toparlanması, büyük bir kolaylık getirmiş ve böylece çeşitli hukuksal düzenlemelerdeki yinelemeler ortadan kaldırılmıştır⁵¹.

ZPO'nun yedi bölümü vardır. Bunlar, 1. Ana ilkeler (§ 1 - 7); 2. Bölge mahkemelerinde yargılama (§ 8 - 146); 3. Yasa yolları (§ 147 - 159); 4. Temyiz ve yargılamanın yinelenmesi (§ 160 - 163); 5. Yargılama giderleri (§ 164 - 180); 6. Diğer devletlerle hukuksal ilişkiler (§ 181 - 198) ve 7. Geçiş hükümleri ve son hükümler (§ 199 - 209).

Yasanın birinci bölümünde, yasaya egemen olan ana ilkeler verilmektedir. Bunlar, yukarıda görülen sosyalist yargılama hukukunun ilkelerinden başka birşey değildir. Burada bu ilkelerin neler olduğu görülecektir :

⁵¹ Bkz. Horst **Kellner** : Die Grundsatzbestimmungen der neuen Zivilprozessordnung (Neue Justiz, 29. Jahrgang, 2. Septemberheft, 18/75, s. 542 - 546) s. 542; Gerhard **Krüger** : Zur Ausgestaltung eines effektiven und rationellen gerichtlichen Verfahrens auf dem Gebiet des Zivil-, Familien- und Arbeitsrechts (Neue Justiz, 28. Jahrgang, 2. Juliheft, 14/74, s. 425 - 429); 28. Jahrgang, 1. Augustheft, 15/74, s. 459 - 460; 28. Jahrgang, 2. Augustheft, 16/74, s. 489 - 492 s. 425. Yasanın getirdiği düzenlemenin ayrı ayrı sorunlar bakımından ele alınması hakkında bkz. : Peter **Wallis** : Besondere Regelungen der ZPO für das Verfahren in Arbeitssachen (Neue Justiz, 29. Jahrgang, 1. Dezemberheft, 23/75, s. 685 - 687; Karl - Heinz **Eberhardt** : Besonderheiten der Verfahren in Familienrechtssachen nach der neuen ZPO (Neue Justiz, 30. Jahrgang, 1. Januarheft, 1/76, s. 12 - 19);

I. YASANIN KONUSU (ZPO § 1)

Bu yasa, medeni hukuk, aile hukuku ve iş hukuku tarafından düzenlenen toplumsal ilişkilerden doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesi ve hakların kullanılması sırasında ortaya çıkan hukuksal çekişmelerde ve diğer hukuksal sorunlarda, Demokratik Alman Cumhuriyetinin En Yüksek Mahkemesi (bkz. aşağı C, I), eyalet mahkemeleri (bkz. aşağı C, II) ve bölge mahkemelerinde (bkz. aşağı C, III) uygulanacak yargılama yöntemlerini düzenler. Bu yasa ayrıca, hukuksal düzenlemelerle çözümünün, En Yüksek Mahkemenin veya eyalet mahkemelerinin medeni hukuk, aile hukuku ve iş hukuku dairesi ile, bölge mahkemelerinin medeni hukuk, aile hukuku ve iş hukuku bölümüne verildiği, diğer hukuksal uyuşmazlıklar hakkında da uygulanır.

Anayasaya göre (m. 92), Demokratik Alman Cumhuriyetinde yargı işlerinde görevli olan mahkemeler, En Yüksek Mahkeme, bölge mahkemeleri, eyalet mahkemeleri ve halk mahkemeleridir (bkz. aşağı C). Ancak ZPO'nun birinci maddesinde, bunlardan ilk üçü sayılmış, halk mahkemelerinden söz edilmemiştir. Bunun nedeni, halk mahkemelerinde uygulanacak yargılama yöntemleri hakkında başka hukuksal düzenlemelerin bulunmasıdır (bkz. aşağı C, IV). O halde, ZPO'nun yargılama hükümleri halk mahkemeleri bakımından geçerli değildir^{51a}.

ZPO, tarafların durumunu belirler ve davaya katılan emekçi birlikleri ile toplumsal kurumlar temsilcilerinin ve diğer ilgililerin yükümlülüklerini ve haklarını saptar; ayrıca iş davalarına katılan sendikaların haklarını gösterir (ZPO § 1, II).

II. MAHKEMELERİN GÖREVLERİ (ZPO § 2)

Anayasanın 90 nci maddesine göre, «Yargı organları, sosyalist yasalığın gerçekleşmesine, Demokratik Alman Cumhuriyeti ve onun devlet ve toplum düzeninin korunmasına ve geliştirilmesine hizmet eder. Yargı organları, özgürlüğü, barış içindeki yaşamı, insan onurunu ve haklarını korur».

Anayasanın bu hükmüne uygun olarak, diğer yasalarda da hüküm vardır : Mahkemeler Örgütü Yasasının 3 üncü maddesine göre, «Yargı kararları ve bununla bağlı olarak mahkemelerin faaliyetleri, gelişkin

^{51a} Bkz. Bu konuda : Heinz Püschel : Konzeptionelle Fragen des Entwurfs eines Gesetzes über das gerichtliche Verfahren in Zivil-, Familien-, und Arbeitsrechtsachen (Neue Justiz, 24. Jahrgang, 2. Märzheft, 6/70) s. 163 vd.

sosyalist toplumun oluşmasında sosyalist devlet iktidarının görevlerini yerine getirmesine yardım etmek ve herşeyden önce, sosyalist devlet ve sosyalist toplum düzenini, sosyalist halk ekonomisini tecavüzlerden ve haksızlıklardan korumak, yasaca güvence altına alınmış yurttaş haklarını ve yurttaş yararlarını korumak, gözetmek ve gerçekleştirmek, yurttaşlardan toplum ve devlet bakımından olan sosyalist ilişkilerde bulunmalarını istemek, yurttaşların sosyalist devlet ve sosyalist hukuk bilincini sağlamlaştırmak, yurttaşların toplumsal etkinlik, uyanklık ve hukuksal çignemelere göz yummamaları yolundaki niteliklerini yükseltmek, devlet organlarının, ekonomik organların, birliklerini, işletmelerin, kooperatiflerin, kurumların ve toplumsal kuruluşların yasaca güvence altına alınmış haklarını ve yararlarını korumak, gözetmek ve gerçekleştirmek, disiplin, düzenin, güvenin ve yasalılığın güvence altına alınmasına ilişkin sorumlulukları bakımından devlet organları, ekonomik organlar, kurumlar işletmeler ve kuruluşlar yöneticilerine, kooperatif başkanlarına ve toplumsal kuruluşların yöneticilerine yardım etmek, bu kimselerin sorumluluklarına bağlı olan yükümlülüklerinin akla uygun bir biçimde yerine getirilmesi bakımından çaba göstermek zorundadırlar». Ayrıca bkz. Ceza Yargılama Yöntemleri Yasası § 1 ve 2.

Anayasadaki ve Mahkemeler Örgütü Yasasındaki bu hükümlere uygun olarak ZPO'nun 2 nci maddesinde de mahkemelerin görevlerinin ne olduğu gösterilmiştir. Bu görevler dört başlık altında incelenebilir :

1. Düzeni Koruma Görevi

Yukarıdanberi yinelenegeldiği gibi, mahkemelerin sosyalist devlet düzenini ve toplumsal düzeni gözetmek, yasalarca güvence altına alınan hakları ve yararları korumak, kabul ettirmek ve mahkeme yargılamalarının yüksek etkinliği yoluyla, yurttaşların toplum olarak bir arada yaşamaları sırasındaki sosyalist ilişkileri ileriye götürmek görevleri vardır (ZPO § 2, I; Karş. Sovyet ZPO m. 2).

2. Yoğun - Çabuk Yargılama Yapma ve Doğru Karar Verme Görevi

Mahkemeler, yoğun ve hızlı bir yargılama ile, karar için gerekli olan önemli olguları aydınlatmak, gerçeğe uygun bir biçimde saptamak ve hukuksal hükümlere göre karar vermekle yükümlüdürler. Mahkemeler kararlarının yerine getirilmesi (icrası) bakımından sorumludurlar (ZPO § 2, III; Karş. Sovyet ZPO m. 2).

a) *Yoğun ve çabuk yargılama yapma görevi :*

Toplum içindeki haksızlıkların çok çabuk bir biçimde onarılması, yani adaletin çok çabuk bir biçimde yerine getirilmesi gerekir. Aksi takdirde geciken adalet, hakların yerine getirilmesinden kaçınma (ihkâkı haktan istinkâf) anlamına gelir. Böyle bir tutum ise adaletli bir yargılama hukukuna aykırı düşer. Bu nedenle, sosyalist hukuklarındaki yargılamanın, diğer hukuk sistemlerine oranla daha çabuk işlediği belirtilmektedir. Örneğin davalar İtalya'da 18 - 28 ay, Fransa'da 10 ay, İspanya'da 8 ayda çözümlenmektedir⁵². Ülkemizde de davaların çok uzun bir sürede sonuçlandığı ve hattâ yirmi - otuz yıl süren davaların bulunduğu acı bir gerçektir!

Sosyalist yargılamanın çabukluğunu ileri sürenlere göre, sosyalist ülkelerde davalar kısa bir sürede çözümlenmektedir. Örneğin, ortalama olarak davalar, Bulgaristan'da bir ayda, Polonya'da üç ayda, Çekoslovakya'da üç - beş ayda çözümlenmektedir⁵³. Demokratik Alman Cumhuriyetinde de davalar ortalama olarak üç ayda çözüme bağlanmaktadır⁵⁴. Sosyalist ülkelerde davaların çok çabuk görülmesinin çeşitli nedenleri vardır. Bunların başında yargılama yönteminin yararsız birtakım bürokratik işlemlerden, yöntemlerden (daha doğru bir deyişle sosyal bakımdan güçlü olanların zayıf olanları sömürmesine olanak tanıyan çeşitli hükümlerden) kurtarılması gelir. Örneğin, davaları uzatma nedenlerinden biri olan sulh hukuk mahkemesi - asliye hukuk mahkemesi ayırımından doğan, görev sorunu diye bir sorun, Demokratik Alman Cumhuriyetinde yoktur. Çünkü, yukarda da belirtildiği gibi, genellikle ilk derece mahkemesi olarak, Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde tek bir mahkeme görevlidir. Diğer önemli bir neden, (bütün sosyalist ülkelerde olduğu gibi) Demokratik Alman Cumhuriyetinde de yargıcın kendiliğinden harekete geçmesi ilkesinin geçerli olmasıdır. Bu sayede, yargılama, tarafların, keyfi davranışlarından kurtarılmış ve davaların bir an önce çözüme bağlanabilmesi olanağı sağlanmıştır. Kendiliğinden harekete geçme ilkesinin sonucu olarak, dava açıldıktan sonra, davaya devam edilmesi için artık davacının başka bir yöntem işlemi yapmasına gerek yoktur; dava yargıç tarafından yürütülür. Bu çok önemli bir etkidir. Ülkemizde, tarafların yapması gerekip de yapmadığı (ve bizde

⁵² (M. Cappeletti : Social and Political Aspects of Civil Procedure, Michigan Law Review, 1971 (Volume 69) s. 858 - 859.

⁵³ Stalev s. 263.

⁵⁴ Stalev s. 263; Kellner : Die Grundsatzbestimmungen der neuen Zivilprozessordnung, s. 543.

yargıcın kendiliğinden harekete geçme ilkesinin geçerli olmaması nedeniyle, yargıcın da birşey yapamadığı işlemler yüzünden davaların ne kadar uzatıldığı bir gerçektir. Örneğin, biçimsel bir işlem olan «50 liralık tebliğ parasının» yatırılmaması sonucunda, ülkemizde adalet gecikmektedir. Bu açıdan ele alındığında yargıcın kendiliğinden harekete geçme ilkesinin bir ölçüde yararı anlaşılır.

ZPO'nun ikinci maddesinin ikinci fıkrası uyarınca yargıç, önce sözlü duruşmayı hazırlayıcı işlemlerde bulunur : Dava dilekçesinin doğru olup olmadığı gözden geçirilir ve gerekirse dilekçe değiştirilir veya tamamlattırılır (ZPO § 28); davalı dava dilekçesinden haberdar edilir ve tavır takınmaya çağrılır (ZPO § 32) ve belirlenen süre içerisinde tarafların delillerini bildirmeleri istenir, tanıklar, bilirkişiler çağrılır ve diğer ilgili önlemler alınır (ZPO § 33). Daha sonra sözlü duruşma yapılır, deliller incelenir (ZPO § 52 vd.), taraflar sulhe çağrılır (ZPO § 45 vd.) ve sözlü duruşmanın sonucunda karar sözle bildirilir (ZPO § 81).

Çok kısa bir biçimde yukarıda aşamaları verilen (ve özelliklerine aşağıda değinilecek olan) yargılama, çok çabuk karar verilmesine olanak tanımaktadır. Yargılama için önce bir hazırlık aşaması vardır; daha sonra asıl yargılama yapıp karar verilmektedir. Bu özelliği nedeniyle, hukuk yargılaması ceza yargılamasına benzetilmekte ve bu yolda çalışmalar yapılmasını önerenler bile bulunmaktadır⁵⁵.

b) *Doğru karar verme görevi :*

Sosyalist yargılama hukukunun, diğer sistemlerden ayrılan önemli bir özelliği, hukuk yargılamasında objektif (maddî) gerçekliğin araştırılması ilkesinin geçerli olmasıdır (bkz. Sovyet ZPO m. 14)⁵⁶; diğer sistemlerde hukuk yargılaması (ceza yargılamasının aksine), objektif gerçekliği değil, biçimsel (şekli) gerçekliği araştır denilmektedir. Yargıcın kendiliğinden harekete geçmesi ilkesi, kural olarak, bu sistemlerin hukuk yargılamalarında geçerli olmadığından, yargıç tarafların getirdikleri ile bağlıdır ve yargılama biçimsel olarak yargıç tarafından ve gerçekte ise taraflarca yürütülür. Bunun sonucu olarak, hukuk yargılamasında verilen karar, çoğu kez (objektif gerçekliğe aykırıdır) yalnızca

⁵⁵ Bkz. bu konuda Hükel s. 93 - 99 ve özellikle 95 vd.; ayrıca bkz. Stalev s. 262 vd.; Kellner, Die Grundsatzbestimmungen der neuen Zivilprozessordnung, s. 543.

⁵⁶ Stalev s. 271 - 273; Hükel s. 100 - 103; Kellner, Die Grundsatzbestimmungen der neuen Zivilprozessordnung, s. 542 - 543; Kellner - Göhring - Kietz s. 44-48.

biçimsel gerçekliği yansıtır. Bu nedenle, biçimsel birtakım yöntem kurallarının sonuncusunda, gerçekten haklı olan tarafın, davayı yitirmesi olasılığı vardır.

Sosyalist ülkelerde (ve bu arada Demokratik Alman Cumhuriyetinde), hukuk yargılamasında ise objektif gerçekliğin araştırılması ilkesi geçerlidir. ZPO'ya göre (§ 2, II, cümle 1) mahkemelerin dava için gerekli olan olguları gerçeğe uygun olarak araştırma yükümlülükleri vardır. Değiş yerinde ise, madalyonun diğer yüzü, yargıcın kendiliğinden harekete geçmesi ilkesinin geçerli olması demektir.

Objektif gerçekliğin araştırılması ilkesi, sosyalist hukuk yargılamasında, diğer bazı (yan) ilkelerin de geçerli bulunduğunu gösterir. Bu (yan) ilkelerin en önemlileri, yöntemsel hakların kullanılmasında doğruluk kuralının geçerli olması ve yargıcın yardımı ile kuvvetlendirilmiş (bkz. aşağı 3) bulunan tarafların yargılamaya katılmaları ilkeleridir. Tarafların doğruluk kuralına uygun olarak davranmaları sonucunda, mahkemelerin yanıtılması ve yanlış karar vermesi olasılığı ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır ve özellikle danışıklı (muvazaalı) davalar önlenmiş bulunmaktadır. Bu ilkeyi sağlayacak çeşitli hükümler getirilmiştir. Örneğin, para cezası, doğruluk kuralına aykırı davranan tarafın iddiasının gözönünde bulundurulmaması gibi. Ancak en önemli etken «insan» olduğundan, sosyalist hukuk yargılamasında doğruluk kuralına uygun yöntemsel işlemlerin yapılması, «sosyalist erdemlilik» (sosyalist ahlâk) ile yakından ilgili olarak görülmektedir⁵⁷.

3. Taraflara Yardım Etme Görevi

Yargıcın kendiliğinden harekete geçmesi, objektif gerçekliğin araştırılması ilkelere bağlı olarak, mahkemelerin taraflara yardım etme yükümlülükleri de vardır⁵⁸. Bu yüküm bütün sosyalist ülkelerin ve Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin hukuk yargılama yasalarının başlangıç hükümlerinde yer almıştır. ZPO § 2, III'e göre «Mahkemeler, yargılamaya katılan taraflara haklarını ve yükümlülüklerini açıklamak ve dinlenilmeleri sırasında onlara yardım etmek zorundadırlar».

Mahkemelerin taraflara yardım etmesi sayesinde, onların yargılama faaliyetine gerçekten katılmaları sağlanmış olmaktadır. Öte yandan, mahkemenin taraflara yardım etmesi sayesinde, tarafların gerçekten

⁵⁷ Stalev s. 265 - 266;

⁵⁸ Stalev s. 269 - 271;

eşitliği sağlanmıştır. Diğer deyişle bu sayede, (sosyal bakımdan farklı bulunan) tarafların kullandıkları «silâhlar»ın eşitliği sağlanmış bulunmaktadır. Bu yüzden, bu görev, taraflara sağlanan sosyal yönetsel bir hak olarak kabul edilmekte ve bu durum, sosyalist yargılamanın sosyal adaletçi olduğunun bir kanıtı olarak ileri sürülmektedir⁵⁹.

Mahkemelerin taraflara yardım etmeleri bakımından, onların bir avukat aracılığı ile temsil edilip edilmemesinin de bir önemi yoktur. Yani, taraf kendisini bir avukatla temsil ettirse bile, yargıcın yardım etme yükümü yine de vardır.

Öte yandan, mahkemeler bu görevlerini yerine getirirken tarafsız davranmak zorundadırlar⁶⁰. Aksi durumda yargıcın reddi sözkonusu olur (ZPO) § 73).

4. Eğitici Görevi

Sosyalist yargılama hukukunda mahkemelerin, bizim sistemimiz bakımından tamamen yabancı olan, «eğitici görevi» diye adlandırılan, gerçekten çok önemli bir işlevleri daha vardır⁶¹. ZPO'nun ikinci paragrafının dördüncü fıkrasına göre : «Mahkemeler, sosyalist hukukun gerçekleşmesinde ve ona tam olarak uyulmasında etkili olmak zorundadırlar. Mahkemeler, mahkeme eleştirisi, dikkat çekme ve öğütlerde bulunma ve diğer uygun yollarla, yargılamada saptanan hukuksal çignemelerin koşullarının ve gerçek nedenlerinin ortadan kaldırılması için çaba göstermekle yükümlüdürler» (ayrıca bkz. Mahkemeler Örgütü Yasası § 19; karşı. Sovyet ZPO m. 2, II).

Mahkemelerin görevleri, bu bakış açısından iki ana gruba ayrılır : i) Mahkemeler önlerine gelen somut uyuşmazlığı çözmek zorundadırlar ve buna ek olarak, ii) mahkemeler, hukuksal uyuşmazlıkların toplum yaşamında yinelenmemesi (tekrarlanmaması) için çaba göstermek zorundadırlar. Bunlardan ikincisi, hiç kuşkusuz, birincisine oranla çok daha önemli bir görevdir; çünkü somut uyuşmazlıktan hareketle, toplumun eğitilmesi söz konusu olmaktadır. Mahkemelerin toplumsal bakımdan görev yaptığı gözönüne alınırsa ve uyuşmazlıklar toplumsal

⁵⁹ Stalev s. 270.

⁶⁰ Stalev s. 270 - 271; Kellner, Die Grundsatzbestimmungen der neuen Zivilprozessordnung, s. 542.

⁶¹ Bkz. bu konuda : Hüchel s. 103 - 110. Kurt Wünsche : Aufgaben bei der Neugestaltung des gerichtlichen Verfahrens in Zivil-, Familien- und Arbeits-sachen (Neue Justiz, 24. Jahrgang, 6/70) s. 161 - 162; Berman s. 1 vd.

hastalık olarak nitelendirilirse, «mahkeme önüne gelen somut olay (tıp deyimiyle, adeta) bir teşhistir ve bundan hareketle toplumun tedavi edilmesi gereklidir» biçiminde bir sonuca varılabilir.

Mahkemelerin, toplumu eğitmek, yani toplumsal yaşamda sosyalist hukuka tam olarak uyulmasını sağlamak ve böylece hukuksal uyumsuzlukların doğmasını önlemek yolundaki görevlerini gerçekleştirebilmeleri için bazı şeyler gereklidir :

Herşeyden önce (yukarda belirtildiği gibi, tıp deyimiyle), «tam teşhis» için, tarafların uyumsuzluğu ve uyumsuzluğun gerçek nedenlerini tam olarak ortaya koymaları ve yargıcın da bu yolda çalışması gereklidir. Mahkeme ortaya konulan somut uyumsuzluk hakkında karar verirken bir taraftan ilgililerin kişisel yararlarını gözönünde bulundurur, öte yandan (tarafların kişisel yararlarından çok daha önemli olarak) toplumsal yararı gözönüne alır.

Mahkemelerin eğiticilik görevlerini yerine getirmelerinde önemli diğer konu, kamunun bundan haberdar olması, yani yargılamanın geniş bir kitle önünde yapılmasının gerekmesidir. Bu amaçla, yargılamanın kamuya açıklığının (aleniyetin) yeteceği düşünülebilir. Ancak sosyalist hukuk anlayışında kamuya açıklık, sosyalist olmayan sistemlerden farklı bir uygulamaya uyruk tutulmaktadır (bkz. yukarı A, I). Bunun nedeni, mahkemelerin eğiticilik görevlerini yerine getirmelerinde kolaylık sağlamaktır. Bu anlayışa göre, mahkeme kamuya açıklığın etkinliğini sağlamak için gerekli ise, işçi birliklerinin, ev birliklerinin, diğer emekçi birliklerinin veya onların temsilcilerinin, işletmeler, kooperatifler ve diğer kurum ve kuruluşların yöneticilerinin ve diğer yurttaşların duruşmaya gelmelerini isteyebilir ve bu amaçla davayı emekçilerin duruşmada bulunabilmelerini sağlamak üzere (iş saatleri dışında) uygun bir saatte koyabilir (ZPO § 43, II/1, 2). Bundan daha etkin bir önlem olarak, yargıç kamuya açıklığın etkinliğini sağlamak için, duruşmayı, uyumsuzluğun çıktığı işletmede veya diğer uygun bir yerde (yani, mahkeme binası dışında bir yerde) yapabilir (ZPO § 43, II/3). Duruşmanın böylece geniş bir kitle önünde yapılması sonucunda verilen karar, adeta bir «ibret» olmakta ve böylece bu tür hukuksal uyumsuzlukların ortaya çıkmasının önüne geçilmesi amaçlanmaktadır⁶².

Mahkemeler bu görevlerini yerine getirirken, eleştiride bulunabilirler, dikkat çekebilirler ve öğütler verebilirler (ZPO § 2, IV). Bunlardan

⁶² Mahkemelerin toplumu eğitmek görevlerinin etkinliğinin artırılması bakımından olan öneriler hakkında bkz.: **Hückel** s. 107 - 110.

özellikle, «mahkeme eleştirisi»⁶³ yolu, etken bir yoldur. Buna göre, mahkemeler, diğer devlet organlarının veya toplumsal kuruluşlarının neden oldukları hukuksal uyumsuzluklar veya yaptıkları yanlışlıklar bakımından, o devlet organını veya toplumsal kuruluşu eleştirirler ve bir daha bu tür bir yanlışlığa düşülmemesini isteyerek, sosyalist hukuka tam olarak uyulması bakımından bir denetleme görevi yapmış olurlar.

Yukarda (s. 343 - 344) Demokratik Alman Cumhuriyeti yargısına ilişkin sayılar verilmiş ve uyumsuzlukların sayısında azalma olduğu belirtilmiştir. Bunun nedeni olarak, mahkemelerin eğitici görevlerinin bulunması gösterilebilir.

Yukarda açıklanan mahkemelerin görevleri, bir bütünlük göstermektedir ve bunlar, tamamen sosyalist hukuk anlayışının bir sonucudur. Bu nedenle, bu görevlerin tümü ve sosyalist hukuk anlayışı bir bütünlük içerisinde ele alınmalı ve değerlendirilmelidir.

III — TARAFLARIN HAKLARI VE YÜKÜMLÜLÜKLERİ (ZPO § 3)

Tarafların yargılamada bazı hakları ve yükümlülükleri vardır. Yurttaşlar, haklarının çiğnenmesi, tehlikeye uğratılması veya bir hukuksal durumun belirsizliğinin ortaya çıkması durumunda, yetkili mahkemelere başvurarak, uyumsuzluğu çözmelerini, çiğnenen hakların yerine getirilmesini isteyebilirler. Bu, yurttaşlara verilen bir hak olduğundan, kimse kendi yararına olan bir davanın açılmasına zorlanamaz. Sosyalist hukuk sisteminde yürürlükte bulunan, yargıcın kendiliğinden harekete geçmesi ilkesi de, kişileri dava açmaya zorlamaz; bu ilke dava açılmasından sonra işlemeye başlar.

Tarafların yargılamada bulunmak ve özellikle dava olgularının aydınlatılması işlemine katılmak hak ve yükümlülükleri vardır. Diğer hukuk sistemlerinde, hukuk yargılamasında kural olarak tarafların yargılamaya katılmak yükümlülükleri yoktur ve bunun sonucu, «gıyap» ile ilgili hükümlerin uygulanmasıdır. Oysa, sosyalist hukuk sisteminde taraflar yargılamaya katılmak yükümlülüğündedirler. Bu yükümlülük, sosyalist hukuk yargılamasına egemen olan ilkelerin, özellikle objektif gerçeğin ortaya çıkarılması ve mahkemelerin eğitici görevlerinin bulun-

⁶³ Bu konuda bkz. : Müller - Römer : Die Gerichtskritik in der DDR (Zeitschrift für Zivilprozessrecht, Band 88) s. 284 vd.; Wörterbuch zum sozialistischen Staat, s. 114 - 115. Ayrıca bkz. : Mahkemeler Örgütü Yasası § 19.

ması ilkelerinden ileri gelmektedir⁶⁴. Öte yandan yargılamaya katılmak (ve mahkeme tarafından dinlenilmek) tarafların hakkıdır; çünkü bu sayede her iki taraf da kişisel hak ve yararlarını korumuş olurlar. Bu amaçla mahkemeler, tarafları dinlemek, onlara yardım etmek, onları duruşmaya çağırmak ve bu yolda diğer işlemleri yapmak zorundadır (bkz. Anayasa m. 102, I ve ZPO § 3, I).

Taraflar söz ve açıklamalarında durumu tam ve gerçeğe uygun olarak bildirmek zorundadırlar (ZPO § 3, I son cümle; karş. Sovyet SPO m. 30; yukarı B, II, 2, b).

Yargılamaya katılmak ve mahkeme önünde dinlenilmek hakkının bir sonucu olarak taraflar, dava dosyasına bakabilirler (ZPO § 3, II) ve bunların örneğini alabilirler (ZPO § 177, II).

Taraflar yargılamada kendilerini bir temsilci aracılığı ile temsil ettirebilirler. İş hukuku davalarında emekçilerin temsili, sendikanın temsilcisi aracılığı ile olur (ZPO § 3, III; karş. Sovyet ZPO m. 43 - 48)^{64a}.

Davada temsilcilik, ancak Demokratik Alman Cumhuriyetinde avukatlık (bkz. aşağı s. 398) yapmaya izinli avukatlar eliyle kullanılır; fakat özel hukuksal düzenlemeler, bazı durumlarda, dava temsilciliğini ayrıca düzenlemişlerse, bu durumlarda o hükümler uygulanır (ZPO § 3, IV).

Yasada dört fıkra içerisinde sayılan bu haklar⁶⁵ dışında, tarafların yukarıda (B, II) mahkemelerin görevleri açıklanırken değinilen diğer bazı hakları daha vardır.

Ayrıca, yargıcın kendiliğinden harekete geçmesi ilkesi yanında, sosyalist yasahılığa hizmet etmek için bir ölçüde kabul edilen, tarafların tasarruf ilkesi sonucunda da taraflara bazı haklar tanınmıştır. Örneğin, davacı davasını değiştirebilir (ZPO § 29), geri alabilir (ZPO § 30) veya taraflar uzlaşabilirler (sulh sözleşmesi bağtlayabilirler) (ZPO § 46, 47)⁶⁶.

⁶⁴ Bkz. bu konuda ve sosyalist hukuk sisteminde tarafların yargılamaya katılmasının diğer sistemlerden farkı ve önemi hakkında **Stalev** s. 268 - 269.

^{64a} Peter Wallis : Besondere Regelungen der ZPO für das Verfahren in Arbeitsrechtssachen (Neue Justiz, 29. Jahrgang, 1. Dezemberheft, 23/75) s. 686.

⁶⁵ Bkz. bu hak ve yükümlülükler konusunda : **Wünsche** s. 162 - 163; **Püschel** s. 165 - 166; **Kellner**, Die Grundsatzbestimmungen der neuen Zivilprozessordnung, s. 543 - 544; **Krüger**, Zur Ausgestaltung eines effektiven und rationalen gerichtlichen Verfahrens auf dem Gebiet des Zivil-, Familien- und Arbeitsrechts, s. 426.

⁶⁶ Bkz. bu konuda **Kellner**, Grundsatzbestimmungen der neuen Zivilprozessordnung, s. 543 - 544.

IV — BİRLİK TEMSİLCİLERİNİN KATILMASI (ZPO § 4)

Yargılamanın demokratikliğini sağlamak için, mahkemeler, yargılamanın etkinliğini arttırmak veya durumu aydınlatmak bakımından katılmaları gerekli ise, toplumsal kurumların ve emekli birliklerinin temsilcilerini, uygun bir biçimde davaya dahil eder. Bu katılma, hukuksal çekişmelerin sonuçlarını, gerçek nedenlerini ve koşullarını ortadan kaldırmak (bkz. yukarı B, II, 4), hukuksal çığnemeleri önlemek ve sosyalist hukuk bilincinin gelişmesine hizmet etmek amacını güder.

Toplumsal kurumlar ve emekçi birlikleri temsilcilerinin yargılamaya katılmak ve açıklamalarda bulunmak hakları vardır. Bu temsilciler, açıklamaları sırasında mahkemeye, kurumlarının veya birliklerinin hukuksal çekişme, hukuksal çekişmenin gerçek nedenleri ve koşulları üzerindeki görüşlerini tam ve gerçeğe uygun olarak açıklamakla yükümlüdürler (ZPO § 4)⁶⁷.

V — SENDİKALARLA İŞBİRLİĞİ (ZPO § 5)

Anayasa'ya göre, sendikalar sosyalist hukukun oluşumunda etken rol alırlar (Anayasa m. 45, II). Ayrıca İş Yasasına göre de, sendikaların iş hukuku ile ilgili davalara katılmak ve emekçileri temsil etmek hakları vardır (§ 153)⁶⁸. Bu esaslara uygun olarak yeni ZPO'da da şu hüküm yer almaktadır: «Demokratik Alman Cumhuriyeti Anayasasında öngörülen haklarının incelenmesi sırasında, emekçilerin haklarının korunması için, sendika yönetici ve başkanları iş hukuku davalarında dava temsilciliğini üzerlerine alabilirler» (ZPO § 5, I).

İşçi sınıfının egemen bulunduğu Demokratik Alman Cumhuriyetinde, işçi sınıfının kurduğu birlik olan sendikaların, sosyalist devlet ve toplum düzeninin korunmasında ve sosyalist yasalılığın gerçekleşmesinde önemi büyüktür⁶⁹.

⁶⁷ Kellner, Die Grundsatzbestimmungen der neuen Zivilprozessordnung, s. 544.

⁶⁸ İş Yasası 12.4.1961 tarihlidir. Son zamanlarda yeni bir yasa tasarısı üzerinde çalışılmaktadır.

⁶⁹ Kellner, Die Grundsatzbestimmungen der neuen Zivilprozessordnung, s. 544; Krüger, Zur Ausgestaltung eines effektiven und rationellen gerichtlichen Verfahrens auf dem Gebiet des Zivil-, Familien- und Arbeitsrechts, s. 426-427; Wallis, Besondere Regelungen der ZPO für das Verfahren in Arbeitsrechtssachen, s. 686.

Bu nedenle sendikalar ve sendikaların üst kuruluşu olan «Alman Özgür Sendikalar Birliği (Freier Deutscher Gewerkschaftsbund)»⁷⁰ mahkemelerle sıkı işbirliği halindedirler.

Bu amaçla, sendika yönetici ve başkanlarının iş hukuku davalarına katılmak, bu davalarda tavır takinmak, olayın aydınlatılması işlemine katılarak öğütlerde bulunmak ve deliller ileri sürmek hakları vardır (ZPO § 5, II cümle 1). Yasa, yalnızca iş hukuku davalarından söz etmekle ise de, sendikaların emekçileri ilgilendiren diğer davalara da (örneğin kira davalarına da) katılabileceği öne sürülmektedir⁷¹.

Sendika yönetici ve başkanları, mahkemeden, bir mahkeme eleştirisinde bulunulmasını veya özel bir yargılama değerlendirilmesinin yapılmasını isteyebilirler (ZPO § 5, II cümle 2; ayrıca bkz. yukarı B. II, 4).

Mahkemeler sendikalarla birlikte, emekçilerin ve işletmelerin, sosyalist iş hukukuna, özgür ve bilinçli olarak uymaları yolunda çaba göstermek zorundadırlar. Bu amaçla mahkemeler, bölgelerinin «Alman Özgür Sendikalar Birliği» başkanlarına, iş hukuku davalarında sendikalarla yaptıkları işbirliği, görevleri sırasında edindikleri tecrübeler ve sosyalist iş hukukunun işletmelerde uygulanması hakkında bilgi verirler. «Alman Özgür Sendika Birliği» başkanlarının da, düzenli aralarla bu bilgileri istemek hakları vardır (ZPO § 5, III). Yasadaki bu hüküm, mahkemelerin eğitici rolüne (bkz. yukarı B, II, 4) yardımcı olmaktadır.

VI — YEREL HALK TEMSİLCİLİKLERİ VE DİĞER ORGANLARLA İŞBİRLİĞİ (ZPO § 6)

ZPO'ya göre, mahkemeler görevlerini yerine getirirken, yerel (mahalli) halk temsilcilikleri ve onların organları ile işbirliği yaparlar (§ 6, I, cümle 1). Buna benzer ayrıntılı hükümler Mahkemeler Örgütü Yasasında da (§ 17, 19) yer almaktadır⁷².

Mahkemeler, eğitici görevlerini yerine getirmek ve sosyalist yasallığı birlikte korumak amacıyla, yargısal işlemleri sonucunda elde ettik-

⁷⁰ Bu kuruluş hakkında özlü bilgi için bkz. : Wörterbuch der Ökonomie Sozialismus, Berlin 1973, s. 303 - 305;

⁷¹ **Krüger**, Zur Ausgestaltung eines effektiven und rationellen gerichtlichen Verfahrens auf dem Gebiet des Zivil-, Familien- und Arbeitsrechts, s. 426-427.

⁷² Bkz. bu konuda **Kellner** : Die Grundsatzbestimmungen der neuen Zivilprozessordnung, s. 545; **Krüger**, Zur Ausgestaltung eines effektiven und rationellen gerichtlichen Verfahrens auf dem Gebiet des Zivil-, Familien- und Arbeitsrechts, s. 427.

leri tecrübeleri halk temsilciliklerine⁷³ ve onların örgütlerine bildirir (karş. ZPO § 5. III) ve bundan çıkan önerileri sunarlar (ZPO § 6, I).

Yerel halk temsilcilikleri ve diğer organlarla yapılan işbirliği karşılıklıdır. Bu amaçla, devlet organlarının, ekonomik organların, endüstri birliklerinin, işletmelerin ve kuruluşlarının yöneticileri, sorumluluk alanları içerisinde, yasada öngörülen önlemlerin alınması sırasında mahkemelere yardım etmek ve dava olgularının açıklanmasında mahkemelerin istemlerini yerine getirmek ve ortaya çıkan hukuksal çignemelerin koşullarını ve gerçek nedenlerini ortadan kaldırmak zorundadırlar (ZPO § 6; II); yani, organlar, mahkeme eleştirisindeki eleştiri konularının gereklerini yerine getirerek sosyalist yasalılığı gerçekleştirmekle yükümlüdürler.

VII — SAVCILARIN KATILMASI (ZPO § 7)

Sosyalist yasalılığın ve sosyalist toplumun savunucusu olarak savcının hukuk yargılamasında da görevleri vardır (Anayasa m. 97 vd.; Mahkemeler Örgütü Yasası § 14).

Savcılar, sosyalist yasalılığın gözetilmesi, sosyalist devlet ve sosyalist toplum düzeninin güvenliği, sosyalist mülkiyetin ve yurttaş haklarının korunmasına ilişkin görevlerinin yerine getirilmesi amacı ile her davaya katılabilir, yasa yollarına başvurabilirler ve hukuksal düzenlemelerin öngördüğü durumlarda dava açabilirler (ZPO § 7; karş. Sovyet ZPO m. 12, 41)⁷⁴. Bu konuya aşağıda yine dönülecektir (bkz. aşağı D, IV).

C. MAHKEMELER VE YARGILAMA İLE İLGİLİ DİĞER KURULLAR

Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde yargı faaliyeti ile ilgili olarak çeşitli mahkemeler ve kurullar vardır. Anayasanın 92 nci maddesine göre, Demokratik Alman Cumhuriyetinde yargı faaliyeti bakımından gö-

⁷³ Yerel halk temsilcilikleri, yurttaşların seçtiği ve devlet iktidarını eyaletlerde, bölgelerde, kentlerde, mahallelerde ve köylerde kullanan temsilciliklerdir (bkz. Anayasa m. 81 - 85); ayrıca bu konuda özli bilgi için bkz. : Wörterbuch der Ökonomie Sozialismus, s. 678 - 679; Wörterbuch zum sozialistischen Staat, s. 211 - 213.

⁷⁴ Bkz. bu konuda, **Kellner**, Die Grundsatzbestimmungen der neuen Zivilprozessordnung, s. 545 - 546; Bkz. ayrıca Horst - Dieter **Kittke** - Otto **Kringe** : Das neue Gerichtsverfassungsgesetz der DDR (Neue Juristische Wochenschrift, 1975/4) s. 150 - 152.

revli mahkemeler, En Yüksek Mahkeme, eyalet mahkemeleri, bölge mahkemeleri ve halk mahkemeleridir (ayrıca bkz. Mahkemeler Örgütü Yasası m. 1). Bunun dışında, askerî sorunlarla ilgili olarak askerî mahkemeler ve askerî yüksek mahkemeler de vardır (Mahkemeler Örgütü Yasası m. 1; Anayasa m. 92)⁷⁵.

Sayılan bu mahkemeler dışında, Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde adı mahkeme olmasına rağmen diğer kuruluşlar, Mahkemeler Örgütü Yasası bakımından mahkeme olarak kabul edilmemektedir. Buna örnek olarak ekonomik sözleşmelerin yerine getirilmesi konusunda ortaya çıkan medenî hukuk uyuşmazlıkları hakkında yetkili «devlet sözleşme mahkemesi» verilebilir⁷⁶ (karş. aşa. V, 3).

Demokratik Alman Cumhuriyetinde olağanüstü mahkemelerin kurulması caiz değildir (Anayasa m. 201; Mahkemeler Örgütü Yasası § 1).

Mahkemeler Örgütü Yasasında, bu yasanın yalnızca En Yüksek Mahkeme, eyalet mahkemeleri, bölge mahkemeleri, askerî mahkemeler ve askerî yüksek mahkemelerde uygulanacağı belirtilmiştir (Mahkemeler Örgütü Yasası § 2). Böylece, halk mahkemeleri bu yasanın uygulama alanı dışında bırakılmıştır. Halk mahkemeleri bakımından başka yasalar vardır (bkz. aşağı IV).

Demokratik Alman Cumhuriyeti hukuk yargılamasının ayrılmaz birer parçası olan; Mahkemeler Örgütü Yasası ve Halk Mahkemeleri Yasasının önemli hükümleri, aşağıda açıklanacaktır.

I — EN YÜKSEK MAHKEME

1. Durumu

En Yüksek Mahkeme, Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin en yüksek yargı organıdır Anayasa m. 93, I; Mahkemeler Örgütü Yasası § 36, I)⁷⁷. Bu mahkeme Halk Meclisine ve bu meclisin toplantı durumunda olmaması halinde Devlet Konseyine karşı sorumludur ve hesap vermekle yükümlüdür (Anayasa m. 93, III; Mahkemeler Örgütü Yasası § 36, II).

⁷⁵ Demokratik Alman Cumhuriyeti mahkemeler örgütüne örneklik eden Sovyetler Birliği mahkemeler örgütü hakkında bkz.: Juri Nekrassow : Das sowjetische Gerichtswegen, Nowosti 1975, s. 1 vd.

⁷⁶ Müller, 280 GVG, s. 2 dipnot 2; Georg Brunner : Das neue Zivilprozess der DDR (Neue Juristische Wochenschrift, 1977/5 s. 177 - 182) s. 177.

⁷⁷ En Yüksek Mahkeme hakkında bkz.: Oberstes Gericht der DDR, höchster Organ Wahrhaft demokratischer Rechtssprechung, Berlin, 1970, 347 sayfa.

En Yüksek Mahkeme, mahkeme kararlarının, Anayasanın, yasaların ve diğer hukuksal düzenlemelerin ana ilkelerine uygunluğunu ve mahkemelerin hukuku uygulamasında birliği sağlar (Anayasa m. 93, II; Mahkemeler Örgütü Yasası § 20. I, II). Bu görevlerini yerine getirirken En Yüksek Mahkeme, Adalet Bakanlığı, Başsavcı, merkezî güvenlik organları ve Alman Özgür Sendika Birliğinin başkanı ile birlikte çalışır (Mahkemeler Örgütü Yasası § 20, III).

Bütün yurttaki mahkemelerce hukukun birlik olarak yorumlanması ve uygulanması bakımından olan En Yüksek Mahkemenin görevi sırasında, alt dereceli mahkemeler kararlarının En Yüksek Mahkemenin yorum ve kararlarına uygunluğu gerekir; aksi takdirde alt derece mahkemeler, görevlerini yerine getirmemiş olurlar. Bu uyma zorunluluğu, sosyalist yasallığın ve demokratik merkeziliğin bir sonucudur (bkz. yukarı A, II)⁷⁸.

En Yüksek Mahkemede, başkan, başkan yardımcıları, gerekli sayıda yüksek yargıçlar, yargıçlar, jüri üyeleri, yazmanlar ve diğer görevliler çalışırlar (Mahkemeler Örgütü Yasası, § 38, I). Çalışma biçimi, genel kurul, başkanlık, ceza daireleri, medeni hukuk, aile hukuku, iş hukuku daireleri, askerî daire ve bölümler aracılığı ile olur (Mahkemeler Örgütü Yasası § 38, II).

Genel kurulun, dairelerin, bölümlerin ve başkanlığın görevleri yasa da ayrı ayrı düzenlenmiştir (Mahkemeler Örgütü Yasası § 39 - 42).

2. Yetkileri

En Yüksek Mahkemenin yetkileri üç grup altında incelenebilir (Mahkemeler Örgütü Yasası § 37) :

a) İlk derece olarak

Önemi nedeniyle Başsavcılığın En Yüksek Mahkemede dava açtığı ceza hukukuna giren hukuksal çitnemeler hakkında yargılama yapılması ve karar verilmesi bakımından, En Yüksek Mahkeme ilk derece olarak yetkilidir.

b) İkinci derece olarak

Eyalet mahkemelerinden verilen kararlara karşı şikâyet, istinaf ve itiraz yollarına başvurulması durumunda bu konuda yargılama ya-

⁷⁸ Bkz. Hüffel s. 30 vd.

pılması ve karar verilmesi bakımından, En Yüksek Mahkeme ikinci derece mahkemesi olarak yetkilidir (bkz. Mahkemeler Örgütü Yasası § 37, I).

c) *Temyiz mahkemesi olarak*

En Yüksek Mahkemenin bölümlerinin, eyalet mahkemelerinin, bölge mahkemelerinin, askerî yüksek mahkemelerinin ve askerî mahkemelerin kesinleşmiş kararlarına karşı En Yüksek Mahkeme Başkanının veya Başsavcının temyiz istemesi üzerine, bu konuda yargılama yapmak ve karar vermek için En Yüksek Mahkeme, temyiz mahkemesi olarak görev yapar.

II — EYALET MAHKEMELERİ

1. Durumu

Herbir eyalette⁷⁹ bir eyalet mahkemesi kurulur⁸⁰ ve bu mahkemeler, o eyaletteki bölge mahkemelerinin ve halk mahkemelerinin hukuk uygulamasındaki birliğini sağlarlar ve bu mahkemelerin faaliyetlerini yönetirler (Mahkemeler Örgütü Yasası § 29).

Eyalet mahkemeleri, bir yönetici, yönetici vekili, yeterli sayıda yüksek yargıçlar, yargıçlar, jüri üyeleri, yazmanlar ve diğer hizmetlilerden oluşur (Mahkemeler Örgütü Yasası § 31, II). Mahkemenin çalışma biçimi, daireler yoluyla olur; ayrıca bir de başkanlık kısmı vardır (Mahkemeler Örgütü Yasası § 31, II).

Başkanlık kısmına, yönetici, yönetici vekili ve eyaletin yüksek yargıçları katılır ve bu kısım, eyaletteki hukuk uygulaması ve diğer bazı onularda karar organıdır (bkz. Mahkemeler Örgütü Yasası § 32).

Daireler, eyaletteki yargılama ve karar organıdır; yani bunlar yargılama yapıp karar verirler (bkz. Mahkemeler Örgütü Yasası § 33, I). Daireler, eğer ilk derece olarak yargılama yapıyorlarsa, mahkeme (yani, daire) başkan olarak bir yargıç (veya yüksek yargıç) ve iki jüri üyesinden kurulur. Bazı durumlarda (örneğin işin ağırlığı, fazla çalışmayı veya fazla zamanı gerektiriyorsa), daha fazla yargıçla çalışılır (bkz.

⁷⁹ Demokratik Alman Cumhuriyetinde 14 eyalet vardır (B. Cottbus Dresden, Erfurt, Frankfurt, Gera, Halle, Karl-Marx-Stadt, Leipzig, Magdeburg, Neubrandenburg, Potsdam, Rostock, Schwerin, Suhl) ve ayrıca Berlin (Ost) vardır (bu konuda bkz. Wörterbuch zum sozialistischen Staat s. 46 - 47).

⁸⁰ Bunların sayısı eyalet sayısına uygun olarak 14 tür (Ludz - Kuppe s. 711).

Mahkemeler Örgütü Yasası § 33, II). Buna karşılık, eğer daireler ikinci derece olarak yargılama yapıyorlarsa, mahkeme, başkan olarak bir yüksek yargıç ve iki yargıçtan oluşur. İş hukuku dairesinde ise başkan olarak bir yüksek yargıç ve iki adet jüri üyesi bulunur (Mahkemeler Örgütü Yasası § 33, III).

Eyalet mahkemelerindeki yöneticilerin görevleri yasada ayrıca belirtilmiştir ve yönetici esas olarak, eyalet mahkemesinin faaliyetlerini yürütür ve yargılama işlemine katılır (Mahkemeler Örgütü Yasası § 34; ayrıca bkz. § 33, IV),

2. Yetkileri

Eyalet mahkemelerinin yetkileri üç grup altında incelenebilir (Mahkemeler Örgütü Yasası § 30) :

a) İlk derece olarak

Eyalet mahkemeleri ilk derece olarak, Demokratik Alman Cumhuriyetinin egemenliğine, barışa, insanlığa, insan haklarına ve Demokratik Alman Cumhuriyetine karşı işlenen suçlar, kasden adam öldürme suçu, savcının bölge mahkemesine dava açmaması durumunda halk ekonomisine karşı işlenen suçlar ve önemi dolayısıyla eyalet savcısının eyalet mahkemesine açtığı davalar veya eyalet mahkemesi yöneticisinin asıl ceza yargılamasının başlamasından önce, bölge mahkemelerindeki davayı eyalet mahkemesine getirdiği suçlarla ilgili ceza yargılaması bakımından yetkilidir (Mahkemeler Örgütü Yasası § 30, I).

Eyalet mahkemeleri ilk derece olarak bazı medeni hukuk, aile hukuku ve iş hukuku davalarında da yetkilidir. Buna göre, eyalet mahkemeleri, önemi nedeniyle eyalet savcısının bölge mahkemesi önünde sözlü duruşma yapılmasından önce yargılamanın eyalet mahkemesi önünde yapılmasını isterse veya eyalet mahkemesi yöneticisi bölge mahkemelerinde sözlü duruşma yapılmasından önce davayı eyalet mahkemesine getirtirse, bu durumda yargılama ve karar için yetkilidirler (Mahkemeler Örgütü Yasası § 30, II). Bu durumda bölge mahkemeleri, eyalet mahkemesi tarafından istenen davaları eyalet mahkemesine devrederler (ZPO § 26, II).

Patent hukukundan, yazar haklarından, markalar hukukundan doğan uyuşmazlıkların çözümü bakımından, yargılama yapılması ve karar verilmesi için ilk derece mahkemesi olarak Leipzig Eyalet Mahke-

mesi kesin olarak yetkilidir (Mahkemeler Örgütü Yasası § 30, III; Patent Yasası § 59; Patent Mahkemesi Kurulmasına İlişkin Tüzük § 1; Markalar Yasası § 34, 35; Endüstri Örnek Tüzüğü § 28).

b) İkinci derece olarak

Eyalet mahkemeleri ikinci derece olarak, bölge mahkemelerinin kararlarına karşı itiraz ve istinaf yasa yollarına gidilmesi durumunda yargılama ve karar için yetkilidir (Mahkemeler Örgütü Yasası § 30, IV; ZPO § 147). Eyalet mahkemeleri, bir ölçüde, bölge mahkemeleri kararlarına karşı şikâyet yoluna gidilmesi durumunda da yetkilidirler. Buna göre, şikâyet, kararı veren mahkemeye yapılır; kararına karşı şikâyet yoluna gidilen mahkeme (örneğin bölge mahkemesi) şikâyeti yerinde görürse, kararını değiştirir; yerinde görmezse şikâyet hakkında karar verilmek üzere istem üst mahkemeye (bölge mahkemesi örneğinde, eyalet mahkemesine) gönderilir (ZPO § 158, II; 159, I).

c) Temyiz mahkemesi olarak

Eyalet mahkemeleri, eyaletteki bölge mahkemelerinin kesinleşmiş kararlarına karşı eyalet savcısı veya eyalet mahkemesi yöneticisinin temyiz yoluna gitmesi durumunda, temyiz mahkemesi olarak yargılama yapar ve karar verir (Mahkemeler Örgütü Yasası § 30, V; ayrıca bkz. ZPO § 160 - 162).

III — BÖLGE MAHKEMELERİ

1. Durumu

Her ilde veya ilçede⁸¹ bir bölge mahkemesi kurulur⁸²; eğer bir ilçe, çeşitli semtlerden oluşuyorsa, buralarda da ayrıca bölge mahkemesi kurulur (Mahkemeler Örgütü Yasası § 22, I); ancak birden fazla bölge için veya birden fazla semt için bir bölge mahkemesi kurulması da olanaklıdır ve buna ilişkin karar, Demokratik Alman Cumhuriyeti Devlet Konseyi tarafından verilir (Mahkemeler Örgütü Yasası § 22, II).

⁸¹ Demokratik Alman Cumhuriyeti yönetim biçiminde eyaletler (bkz. yukarı dipnot 79) bölgelere ayrılırlar ve bunların sayısı 191'dir; bunlara ek olarak 27 büyük kentte de bölge yönetim biçimi vardır (bkz. bu konuda : Wörterbuch zum sozialistischen Staat s. 164 - 165).

⁸² Bugünkü duruma göre, Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde 241 adet bölge mahkemesi ve 8 adet de semt mahkemesi (Berlin'de) vardır (Bkz. Ludz - Kuppe s. 711).

Bölge mahkemeleri, bir yönetici, bir veya birden çok yönetici vekili, yeterli sayıda yargıçlar, jüri üyeleri, yazmanlar ve diğer hizmetlilerden oluşur (Mahkemeler Örgütü Yasası § 25, I). Mahkemenin çalışma biçimi, bölümler yoluyla olur. Bu mahkemelerde birer de yönetici vardır (Mahkemeler Örgütü Yasası § 25, II).

Bölümler, başkan olarak bir yargıç ve iki jüri üyesinden oluşur. Yönetici, istediği her yargılamada başkanlık görevini üstüne alabilir. Yasada jüri üyelerinin katılması öngörülmemişse, yargılama dışında yargıç, jüri üyeleri olmadan karar verir (Mahkemeler Örgütü Yasası § 25, II ve ayrıca bkz. § 25, III; karşı § 33, II).

Yöneticinin görev ve yetkileri yasada ayrıca belirtilmiş olup, yönetici esas olarak, bölge mahkemesinin faaliyetlerini yürütür ve yargılama işlemine katılır (bkz. Mahkemeler Örgütü Yasası § 26).

Bölge mahkemeleri «danışma ve yardım» görevi de yaparlar. Yurttaşlar buradan ücretsiz olarak sosyalist hukuk hakkında ve kendi hakları ve yararları hakkında bilgi alabilirler (Mahkemeler Örgütü Yasası § 28, I). Bunun dışında, yurttaşlar dava ve istinaf dilekçelerini bölge mahkemesinde yazdırabilirler (ZPO § 11, 151; Mahkemeler Örgütü Yasası § 28, II). Bölge mahkemelerindeki bu yardım ve danışma faaliyeti, yurttaşlar bakımından bir güvence olmakta ve diğer hukuk sistemlerinden farklı ve üstün bir nitelik olarak görülmektedir. Diğer deyişle, bu yardım ve danışma faaliyetinin sonucu olarak, sosyalist yargılama hukukunun demokratik olduğu ileri sürülmektedir (bkz. yukarı A, I). Bu yardım ve danışma faaliyetinin etkinliği ve iyi bir biçimde işletilebilmesi ve özellikle yardım ve danışma faaliyetine katılacak olan mahkeme görevlilerinin bu konuda yetiştirilmeleri konusunda çeşitli çalışmalar yapılmakta ve önlemler alınmaktadır⁸³.

2. Yetkileri

Bölge mahkemeleri, başka mahkemelerin yetkileri öngörülmedikçe, ceza hukuku, medeni hukuk, aile hukuku, iş hukuku alanlarında ortaya çıkan hukuksal sorunlar, hukuksal uyuşmazlıklar ve hukuksal çignemeler, halk mahkemeleri kararlarına karşı itirazlar, halk mahkemeleri ka-

⁸³ Bu konuda bkz. : Georg Knecht - Hans Reinwarth - Reinhard Nissel : Der Beitrag der Rechtsantragstellen zur Erhöhung der Effektivitaet der Zivilverfahren (Neue Justiz, 29. Jahrgang, 2. Marzheft, 6/75, s. 161 - 165) s. 164 - 165.

rarlarının icra edilebilirliklerinin açıklanması, halk temsilcilikleri seçimlerinde seçim listelerine karşı itirazlar ve polisi ilgilendiren bazı cezalar hakkında yargılama yapılması ve karar verilmesi için yetkilidirler (Mahkemeler Örgütü Yasası § 23). Bölge mahkemeleri noterlerin bazı işlemleri (bkz. aşağı VI) bakımından da yetkilidirler (Mahkemeler Örgütü Yasası § 59).

Bölge mahkemelerinin önemli bir görevi ise, halk mahkemelerinin faaliyetleri bakımındandır. Buna göre bölge mahkemeleri, o bölgede bulunan halk mahkemelerinin hukuk uygulamalarında birliği sağlar ve buna ilişkin çeşitli görevleri yerine getirir (Mahkemeler Örgütü Yasası § 24).

IV — HALK MAHKEMELERİ

1. Genel Olarak

Yukarıda sözedilen mahkemelerin (ki, bunlar devlet mahkemeleri olarak adlandırılmaktadır) yanında, sosyalist hukuk anlayışına uygun olarak Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde de, diğer sosyalist ülkelerde olduğu gibi, «halk mahkemeleri» diye adlandırılan yargı organları bulunmaktadır. Halk mahkemelerinin görevleri yalnızca ceza hukukuna ilişkin olmayıp, bu mahkemelerin medeni hukuk, iş hukuku sorunlarında (diğer deyişle, hukuk yargılamasında) ve takip hukukunda çeşitli görevleri bulunmaktadır. Bu nedenle aşağıda, bu mahkemelerin yapısı ve yetkilerinden, bu incelemenin çerçevesi içerisinde, sözedilecektir.

a) Durumu

Anayasanın 92 nci maddesine dayanılarak çıkartılan⁸⁴ Halk Mahkemeleri Yasasının birinci paragrafında, bu mahkemeler şöyle tanımlan-

⁸⁴ Halk Mahkemeleri Yasası 11.6.1968 tarihli (Resmî Gazete, 1968, I, s. 229 vd.; ayrıca eski durum için bkz. **Ludz - Kuppe** s. 370). Aşağıda görüleceği gibi, halk mahkemeleri, uyumsuzluk kurulları ve hakem kurulları (aslında bu terim «tahkim» yargılamasındaki «hakem» terimi ile karışmaktadır; ancak bu terim aşağıda görüleceği ve açıklanacağı gibi, kıyasik «tahkim» ile çok farklıdır) biçiminde çalışır. Buna uygun olarak şu hukuksal düzenlemeler çıkartılmıştır: 4 Ekim 1968 tarihli «Uyumsuzluk Kuralları Yasası» (Resmî Gazete 1968, I, s. 287 vd.); 4 Ekim 1968 tarihli «Hakem Kurulları Yasası» (Resmî Gazete 1968, I, s. 299 vd.; ayrıca bkz.: Richtlinien Nr. 28 des Plenums des Obersten Gerichts der Deutschen Demokratischen Republik Zum Zusammenwirken der Gerichte mit den Konfliktkommissionen (Resmî Gazete, 1970, II, Nr. 36, s. 251 vd.); Richtlinien Nr. 26 des

mışlardır : «Halk mahkemeleri, halkın eğitimi ve kendi kendini eğitimi için seçilmiş organlardır ve bunlar bir bütün olan sosyalist yargı düzeninin ve sosyalist demokrasinin ayrılmaz parçasıdır. Halk mahkemeleri hukuksal uyuşmazlıkların çözümünde, hukuksal çignemelerin ortaya çıkmasının önlenmesinde ve ona karşı uğraşta önemli görev yaparlar. Halk mahkemelerinin faaliyeti, halkın yargı işlemine katılarak hukukun gerçekleşmesinin bir biçimidir». Halk Mahkemeleri Yasasının 3 üncü paragrafında da, halk mahkemelerinin sosyalist yasallığı sağlayacağı belirtilmektedir. Bu iki hükümden de görüldüğü gibi, halk mahkemeleri, sosyalist hukuk anlayışına uygun olarak kurulmuştur. Diğer deyişle, bu mahkemeler sosyalist hukuk anlayışını gerçekleştirmek için kurulan organlardır (bkz. yukarı s. 331 - 335, 344 - 349).

b) Önemi

Halk mahkemeleri, özellikle, halkın hukuksal açıdan ve hatta erdemlilik açısından eğitimi bakımından önemli bir rol oynarlar. Bu amaçla, halk mahkemeleri, toplumdaki hukuksal huzursuzlukların ortadan kaldırılması amacının gerçekleştirilmesi için önemli bir araçtır.

Halk mahkemeleri, uyuşmazlık kurulları ve hakem kurulları olarak çalışırlar. Bunlar, bütün Demokratik Alman Cumhuriyetine yayılmış durumdadırlar. 1973 yılındaki sayıma göre, Demokratik Alman Cumhuriyetinde 23.055 uyuşmazlık kurulu ve 5.267 hakem kurulu bulunmaktadır. Buralarda çalışanların sayısı, uyuşmazlık kurullarında, toplam olarak, 199.439 kişi, hakem kurullarında ise 55.502 kişidir⁸⁵. Bu sayılar küçümsenmeyecek kadardır.

Bu kurullarda görülen uyuşmazlıkların sayısı da bir hayli fazladır : 1971 yılında uyuşmazlık kurullarında, toplam olarak, 45.000 uyuşmazlık incelenmiştir ve bunların % 60'ı iş hukuku sorunlarına ve % 40'ı da ceza hukuku sorunlarına ve diğer sorunlara aittir. Aynı tarihte hakem kurullarında, toplam olarak 30.000 dolaylarında uyuşmazlık incelenmiştir ve bunlardan 8.000'i ceza sorunlarına, 7.000'i basit medeni hukuk sorunla-

Plenums des Obersten Gerichts der Deutschen Demokratischen Republik zum Zusammenwirken der Gerichte mit den Schiedskommissionen (Resmî Gazete, 1969, II, Nr. 28, s. 179 vd.). Ayrıca bu konulara ilişkin olarak bir çok hukuksal düzenleme getirilmiştir. Bunlar hakkında bkz. : Gesellschaftliche Gerichte, Gesetzsammlung für Konfliktkommissionen und Schiedskommissionen mit Anmerkungen und Sachregister (Yayımlayan : Adalet Bakanlığı), Berlin 1976, 239 sayfa.

⁸⁵ Bkz. Neue Justiz, 1973, Heft 8, s. 222 - 223.

rına, 13.000'i kabahatlere ilişkindir. Bu konularda verilen kararların çok azı (% 1'i) üst mahkemeler tarafından iptal edilmişlerdir⁸⁶.

Verilen bu sayılar, halk mahkemelerinin ne kadar büyük bir yarar sağladığını göstermektedir. Doğal olarak bu yarar, diğer mahkemelerin görevlerini azaltması, hafifletmesi bakımındandır.

c) Yetkileri

Aşağıda, uyuşmazlık kurullarının ve hakem kurullarının yetkileri ayrı ayrı incelenecektir. Burada, genel olarak halk mahkemelerinin yetkilerinden söz edilecektir.

Halk Mahkemeleri Yasasının 8 inci paragrafına göre, halk mahkemeleri, iş hukuku sorunlarında, önemli olmayan bazı hukuksal çığnemelerde, kabahatlerde, bazı disiplinsizliklerde, okula gitme borcunun yerine getirilmemesinde, çalışma sırasındaki savsamalarda, basit medeni hukuk ve diğer hukuksal uyuşmazlıklarda yetkilidir. Görüldüğü gibi, halk mahkemeleri, bazı basit uyuşmazlıkların çözümünde yetkili kılınmışlardır ve böylece basit sorunlarla devlet mahkemelerinin uğraştırılması sakıncası, Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde ortadan kaldırılmıştır.

d) Çalışma biçimi

Halk mahkemeleri, istem üzerine veya görevlendirme kararı üzerine faaliyette bulunurlar (Halk Mahkemeleri Yasası § 10, I). Görüşmeler kamuya açıktır (alenîdir); durum gerçeğe uygun bir biçimde kapsamlı olarak saptanır ve istem hakkında veya yurttaşın hukuku çığneyip çığnemediği konusunda karar verilir. İlgili kişinin bizzat kendisi görüşmelere katılır; ancak bu kişinin sendikadan veya bölge mahkemesindeki danışma kısmından hukuksal bilgi isteme hakkı vardır (Halk Mahkemeleri Yasası § 10).

Halk mahkemeleri, yurttaşların eğitiminde önemli rol oynar ve bütün çalışmalarında, sosyalist bilinci ve hukuk bilincini geliştirmeye çalışırlar (Halk Mahkemeleri Yasası § 11, I).

Halk mahkemelerinin yönetimi, kural olarak En Yüksek Mahkeme ve Adalet Bakanlığı tarafından yapılır (bkz. Halk Mahkemeleri Yasası § 15 - 16).

⁸⁶ Ludz - Kuppe s. 372.

Yalk mahkemelerinin faaliyetleri sırasında, yerel halk temsilcilikleri, işletmeler yöneticileri ve ulusal cephe kurulları, halk mahkemelerine yardım ederler (Halk Mahkemeleri Yasası § 17 - 19).

2. Yargısal Faaliyet

Halk mahkemeleri, yargısal faaliyetlerini, yukarda da belirtildiği gibi, uyuşmazlık kurulları ve hakem kurulları aracılığı ile yerine getirirler.

Şimdi bu kurulları (yani, halk mahkemelerinin çalışma biçimlerini) daha yakından görelim :

a) Uyuşmazlık Kurulları

Halk mahkemeleri Yasasına uygun olarak (m. 2, I)⁸⁷ «Alman Özgür Sendikalar Birliği»nin önerisi üzerine «Uyuşmazlık Kurulları Yasası» çıkartılmıştır⁸⁸

aa) Kuruluşu

En az elli kişinin çalıştığı işletmelerde uyuşmazlık kurulları kurulur; daha küçük işletmelerde ise ayrı sendikal örgüt bulunması durumunda, uyuşmazlık kurulları kurulabilir. Bir uyuşmazlık kurulunun faaliyet alanı, en çok üçyüz kişiyi kapsar (Uyuşmazlık Kurulları Yasası § 1).

bb) Seçim

Bir uyuşmazlık kurulu 8 - 15 kişiden oluşur; çalışanların sayısının yüzden az olduğu işletmelerde bu sayı 6'ya kadar düşebilir (Uyuşmazlık Kurulları Yasası § 2, I; karş. Hakem Kurulları Yasası § 2, I). Uyuşmazlık kurulu üyeleri, sendikal seçim kurallarına göre, o işletmede çalışanlar tarafından gizli oyla iki yıl için seçilirler^{88a}.

Adaylar, işletmedeki sendikal örgütte tartışıldıktan sonra belirlenir ve işletmede çalışanların yapacağı genel kurulda önerilir; seçimin ha-

⁸⁷ Ayrıca bkz. İş Yasası § 144; 1963 tarihli (eski) Mahkemeler Örgütü Yasası (Resmî Gazete, 1963, I, s. 45 vd.) § 1, I.

⁸⁸ Bkz. Resmî Gazete, 1968, I, s. 287 vd.

^{88a} Bkz. Ordnung für die gewerkschaftlichen Aufgaben bei der Wahl, Anleitung und Schulung der Konfliktkommissionen (Tribüne, 12.11.1970, Ek: 45).

zırlanmasından ve yürütülmesinden işletmedeki sendikal örgüt sorumludur (Uyuşmazlık Kurulları Yasası § 3).

Seçimi kazanan üyeler, seçimden sonra törenle, adaletli ve tarafsız olarak karar vereceklerine, bütün güçleri ile sosyalist yasalılığın gerçekleşmesi ve yurttaşların sosyalist eğitimi için çalışacaklarına and içerler; daha sonra bunlara seçimi kazandıklarına dair birer belge verilir. Üyeler kendi aralarında başkan ve başkan vekillerini seçerler (Uyuşmazlık Kurulları Yasası § 4; ayrıca bkz. § 5 ve 6).

cc) Çalışma Yöntemi

aaa) Görüşme hazırlığı

Uyuşmazlık kurulu önüne gelen sorun, önce, üzerinde karar verilebilecek biçimde kapsamlı olarak hazırlanır ve bunun için gerekli belgeler getirtilir.

İstemin yapılmasından veya görevlendirme kararının gelmesinden itibaren üç hafta içerisinde uyuşmazlık kurulu önünde görüşme yapılmaz. Görüşme konusu, yeri ve zamanı en geç beş gün önceden ilân edilmeli ve ayrıca görüşme gününden en geç beş gün önce, istem sahibine, karşı tarafa, kusurlu kişiye ve sorunun çözümünde, görüşmeye katılmaları gerekli kişilere durum bildirilmelidir; istemin veya görevlendirme kararının içeriği, karşı tarafa (veya kusurlu kişiye) çağırı ile birlikte gönderilir. Taraflar görüşmeye katılmak zorundadırlar. Kurul, gerekli ise, veli veya vasiyi özellikle görüşmenin önemi nedeniyle, kurulun eğitici görevinin etkinliğini arttırmak için, devlet organlarını, toplumsal kurumlar yöneticilerini ve diğer toplumsal güçleri görüşmeye çağırabilir (Uyuşmazlık Kurulları Yasası § 7 - 10)⁸⁹.

bbb) Görüşme

Belirlenip ilân edilen günde, uyuşmazlık kurulu toplanır. Görüşme ve karar için, en az dört üyenin bulunması gerekir. Görüşme, başkan veya vekili tarafından yönetilir. Görüşme kamuya açıktır (alenidir) ve görüşme, kural olarak, iş saatleri dışında yapılır. Tarafların görüşmeye bizzat katılmaları gerekir; aksi taktirde yeni görüşme günü belirlenir. Uyuşmazlık kurulu, tarafsız ve kapsamlı bir biçimde, sorunu, hukuksal uyuşmazlığın veya hukuksal çığnemenin koşullarını ve gerçek nedenle-

⁸⁹ Bkz. ayrıca Richtlinie Nr. 28 des Plenums des Obersten Gerichts der Deutschen Demokratischen Republik zum Zusammenwirken der Gerichte mit den Konfliktkommissionen (Resmî Gazete, 1970, II, Nr. 36, s. 251 vd.)

rini, tarafların kimliğini saptamakla yükümlüdür. Uyuşmazlık kurulu üyeleri, istem sahibi, karşı taraf, kusurlu kişi ve görüşmeye katılan herkes, sorunun saptanması, hukuksal uyuşmazlığın veya hukuksal çığnenmenin koşulları ve gerçek nedenleri hakkında kendi görüşünü açıklayabilir (bkz. Uyuşmazlık Kurulları Yasası § 11 - 16)⁹⁰.

ccc) Görüşmenin bitmesi

Görüşmenin sonunda, sorun hakkında uyuşmazlık kurulu kamuya açık olarak tartışır ve karar verir. Kararda nelerin yer alacağı, yasada ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Karar imzalanır ve bir hafta içerisinde istem sahibine, karşı tarafa (veya kusurlu kişiye) bildirilir. Kararın bir örneği, bölgenin savcısına ve ilgili diğer yerlere gönderilir.

Uyuşmazlık kurullarının faaliyetleri harçtan bağıstır. Zarara uğrayan kişinin zararları ve yaptığı giderler hakkında ayrıca karar verilir. Medeni hukuk davalarında, taraflar bu zararlar ve giderler hakkında aralarında anlaşma yapabilirler (Bkz. Uyuşmazlık Kurulları Yasası § 17 - 23).

dd) Faaliyet Alanı

Uyuşmazlık kurullarının hangi konular bakımından yetkili olduğu hakkında yasada ayrıntılı hükümler yer almıştır. Bunlar : iş hukuku sorunları (§ 24 - 30), önemli olmayan bazı hukuksal çığnemeler (§ 31 - 36), kabahatler (§ 37 - 45), bazı disiplinsizlikler (§ 46 - 50), okula gitme borcunun yerine getirilmemesi (§ 51 - 54) ve basit medeni hukuk sorunlarıdır (§ 55 - 57). Bunların burada ayrı ayrı açıklanması, bu inceleme bakımından, olanaksızdır. Bu nedenle, burada yalnızca, iş hukuku ve medeni hukuk sorunlarındaki yetkilere kısaca değinilmekle yetinilecektir⁹¹:

aaa) İş Hukuku Sorunlarında

Uyuşmazlık kurullarının en önemli faaliyet alanı, kuşkusuz iş hukuku sorunlarıdır. Nitekim, yukarıda da (C, IV, 1, b) belirtildiği gibi, iş hukuku sorunları, tüm diğer sorunlardan daha çok sayıdadır.

Yasada, uyuşmazlık kurullarının iş hukuku sorunları bakımından olan faaliyetleri hakkında ayrıntılı hükümler yer almaktadır. Buna göre uyuşmazlık kurulları, kural olarak, emekçi ile işletme arasında çıkan, iş hukuku ilişkisinden doğan hak ve yükümlülükler üzerinde karar verir;

⁹⁰ Bkz. bu konuda yukarı dipnot 89'da belirtilen yönergeye.

⁹¹ Bkz. bu konuda, yukarıda dipnot 89'da anılan yönergeye.

ancak bunun için o konuda doğrudan doğruya bölge mahkemesine başvurulması yasadaki öngörülmemiş olmalıdır (Uyuşmazlık Kurulları Yasası § 24, I). Yasadaki bu genel kuraldan sonra, hangi konuların uyuşmazlık kurulunun yetki alanına girdiği örnek olarak sayılmıştır (§ 24, II). Bunların en önemlileri şöyle sıralanabilir; bir iş hukuku ilişkisinin kurulması, değiştirilmesi veya ortadan kaldırılması, emekçinin ücretinin ödenmesi, işletmenin ücreti geri istemesi, emekçinin prim ve ikramiyeleri, emekçinin disiplin kurallarına aykırı davranması, işletmenin ve emekçinin yükümlülüklerini yerine getirmemeleri yüzünden doğan tazminat istemleri, iş saatlerinin düzenlenmesi, meslekî eğitim, emekçinin ve özellikle kadın veya genç emekçinin iş ve yaşam koşullarının korunması ve bunun gibi konular hakkındaki uyuşmazlıklar.

bbb) Basit Medeni Hukuk Sorunlarında

Uyuşmazlık kurulları, kişiler arasında para alacaklarından dolayı ortaya çıkan medeni hukuk uyuşmazlıklarında, ödenmesi hukuksal olarak gerekli nafaka borçlarının yerine getirilmesine ilişkin uyuşmazlıklarda, kişilerin günlük yaşamda ortaya çıkan hak ve yükümlülüklerinin çiğnenmesi ile ilgili sorunlarda ve işletme ile işletmede çalışan kişi arasında ortaya çıkan basit medeni hukuk sorunlarında görüşme yapmaya ve karar vermeye yetkilidir. Uyuşmazlık kurullarının para alacakları bakımından olan yetkisi, 500 Marka kadar olan para alacakları bakımındandır (Uyuşmazlık Kurulları Yasası § 55, I).

Uyuşmazlık kurulları, istem üzerine faaliyet gösterirler. Görüşme sırasında istem sahibi ve karşı taraf hazır bulunurlar; ancak bu kişiler, önemli nedenlerin varlığı veya uzun bir hastalık yüzünden görüşmeye katılamıyorlarsa, kendilerini başka bir kişi ile temsil ettirebilirler. Uyuşmazlık kurulu, her iki tarafın, sosyalist hukukun ilkelerine uygun bir uzlaşma yapmaları için çaba gösterir. Uzlaşma olursa bu, kararla onanır ve para alacakları bakımından ayrıca, ödeme zamanı ve ödeme koşulları kararla saptanır. Eğer taraflar uzlaşamazlarsa, her iki tarafın istemi üzerine uyuşmazlık kurulu karar verebilir. Eğer karışık, basit olmayan bir sorun söz konusu ise, uyuşmazlık kurulu bu sorun hakkında görüşme yapmaz; hattâ görüşme yapmaya başlamış olsa bile, görüşme sonuna kadar, sorunla uğraşmaktan vazgeçilir. Ayrıca istem sahibi de, görüşmenin bitmesine kadar istemini geri alabilir. İstem sahibi veya karşı taraf görüşmeye gelmezlerse veya taraflar uzlaşamıyorlarsa veya sorun basit değilse, uyuşmazlık kurulu, görüşmenin durdurulmasına karar verir. Bu durumlarda, istem sahibinin bölge mahkemesine gidebil-

me hakkı bulunduğu kendisine bildirilir (Uyuşmazlık Kurulları Yasası § 56 - 57).

ee) Kararlara Karşı İtiraz Hakkı

Uyuşmazlık kurulunun vermiş olduğu karara karşı taraflar (ve yasa da bildirilen diğer ilgililer), kararın verilmesinden itibaren iki hafta içerisinde bölge mahkemesinde itiraz edebilirler (Uyuşmazlık Kurulları Yasası § 58). Ayrıca uyuşmazlık kurulunun bulunduğu yer bölge savcısı da, uyuşmazlık kurulunun her kararına karşı üç ay içerisinde, yetkili bölge mahkemesinde itiraz edebilir.

ff) Kararların Yerine Getirilmesi

Yurttaşlar, yükümlülüklerini kendi istekleri ile yerine getirmek zorundadırlar. Eğer, hakaret ve iftirası yüzünden özür dilemekle veya bunları kamu önünde geri almakla yükümlü kişi, bu yükümlülüğünü yerine getirmezse, uyuşmazlık kurulu yeniden görüşme yapabilir ve bu yükümlülüğün ilânla yerine getirilmesine karar verebilir (Uyuşmazlık Kurulları Yasası § 60).

Uyuşmazlık kurullarının verdiği kararların icra edilebilirlikleri bölge mahkemesi tarafından kararlaştırılır (Uyuşmazlık Kurulları Yasası § 61, I; ZPO § 89).

gg) Uyuşmazlık Kurullarına Yardım Edilmesi

Yurttaşların sosyalist devlet ve sosyalist hukuk bakımından eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi konusunda çok önemli bir görev yapan halk mahkemelerinin bu işlevlerinin yerine getirilmesi amacı ile, sendika yöneticilerine, işletme yöneticilerine, Hür Alman Sendikalar Birliği'nin eyalet ve bölge başkanlıklarına, eyalet mahkemelerine, bölge mahkemelerine ve savcıya yasa tarafından çeşitli görevler yükletilmiş ve bunların, halk mahkemesinin faaliyetinde, ona, yardımcı olmaları istenmiştir (bkz. bu konuda Uyuşmazlık Kurulları Yasası § 64 - 70).

b) Hakem Kurulları

Halk mahkemelerine verilen görevlerin yerine getirilebilmesi için kurulan ikinci organ hakem kurullarıdır⁹².

⁹² Hakem Kurulları Yasası (Resmî Gazete 1968, I, s. 299 vd.). Burada açıklanacak olan «hakem kurulları» ile, «hakem yargılaması» nı birbirine karıştırmamak gerekir.

aa) Kuruluşu

Bölge meclisi, ilçelerde belediye meclisi veya illerde il idare kurulları bölgeleri içerisinde toplumsal gereksinimleri karşılamak üzere hakem kurulları kurulmasına karar verirler. Hakem kurullarının kurulacağı bölgelerin belirlenmesinde yurttaşların haklarını hakem kurullarına kolayca götürebilmeleri olanağı gözönünde bulundurulur ve bunun için, özellikle, nüfusa, bölgenin genişliğine ve toplumsal ilişkilerin yoğunluk derecesine dikkat edilir (Hakem Kurulları Yasası § 1).

bb) Seçimi

Bir hakem kurulu 8 - 15 kişiden oluşur; özel durumlarda bu sayı 6'ya kadar düşürülebilir veya 20'ye kadar çıkartılabilir (Hakem Kurulları Yasası § 2, I; karş. Uyuşmazlık Kurulları Yasası § 2, I). Seçimin hazırlanması sırasında adaylar halka tanıtılır ve adaylara itiraz olanağı vardır.

Seçimi kazanan adaylar, seçimden sonra, adaletli ve tarafsız olarak karar vereceklerine, bütün güçleri ile sosyalist yasahlığın gerçekleşmesi ve yurttaşların sosyalist eğitimi için çalışacaklarına and içerler; daha sonra bunlara seçimi kazandıklarına dair birer belge verilir. Üyeler kendi aralarında başkan ve başkan vekillerini seçerler (Hakem Kurulları Yasası § 4).

cc) Çalışma Yöntemi

Hakem kurullarının çalışma yöntemi, yukarda kısaca açıklanan uyuşmazlık kurullarının çalışma yöntemine çok benzer.

aaa) Görüşme Hazırlığı

Hakem kurulu önüne gelen sorun, önce üzerinde karar verilebilecek bir biçimde kapsamlı olarak hazırlanır ve bunun için gerekli belgeler getirilir. İstem yapılmasından veya görevlendirme kararının gelmesinden itibaren üç hafta içerisinde görüşme yapılmalıdır. Görüşme konusu, yeri ve zamanı en geç beş gün önce ilân edilmeli ve ayrıca görüşme gününden en geç beş gün önce, istem sahibine, karşı tarafa, kusurlu kişiye ve sorunun çözümünde, görüşmeye katılmaları gerekli kişilere durum bildirilmelidir; istemin veya görevlendirme kararının içeriği karşı tarafa (veya kusurlu kişiye) çağırı ile birlikte gönderilir. Taraflar görüşmeye katılmak zorundadırlar. Kurul, gerekli ise, veli veya vasiyi, özellikle görüşmenin önemi nedeniyle, kurulun eğitici görevinin etkinli-

ğini arttırmak için, devlet organlarını, toplumsal kurumlar yöneticilerini ve diğer toplumsal güçleri görüşmeye çağırabilir (Hakem Kurulları Yasası § 7 - 10; karşı. Uyuşmazlık Kurulları Yasası § 7 - 10)⁹³.

bbb) Görüşme

Belirlenip ilân edilen günde, hakem kurulu toplanır. Görüşme ve karar için en az dört üyenin bulunması gerekir. Görüşme başkan veya vekili tarafından yönetilir. Görüşme kamuya açıktır ve görüşme iş saatleri dışında yapılır. Tarafların bizzat duruşmaya katılmaları gerekir; aksi takdirde yeni duruşma günü belirlenir. Hakem kurulu, tarafsız ve kapsamlı bir biçimde, sorunu, hukuksal uyuşmazlığın veya hukuksal çığnemenin koşullarını ve gerçek nedenlerini, tarafların kimliğini saptamakla yükümlüdür. Uyuşmazlık kurulu üyeleri, istem sahibi, karşı taraf, kusurlu kişi ve görüşmeye katılan herkes sorunun saptanması, hukuksal uyuşmazlığın veya hukuksal çığnemenin koşulları ve gerçek nedenleri hakkında kendi görüşünü açıklayabilir (bkz. Hakem Kurulları Yasası § 11 - 16; karşı. Uyuşmazlık Kurulları Yasası § 11 - 16)⁹⁴.

ccc) Görüşmenin Bitmesi

Görüşmenin sonunda, hakem kurulu sorun hakkında kamuya açık olarak tartışır ve karar verir. Kararda nelerin yeralacağı yasa da ayrıntılı bir biçimde belirlenmiştir. Karar imzalanır ve bir hafta içerisinde istem sahibine, karşı tarafa (veya kusurlu kişiye) bildirilir. Kararın bir örneği, bölgenin savcısına veya ilgili diğer yerlere gönderilir.

Hakem kurullarının faaliyetleri harçtan bağıstır. Zarara uğrayan kişinin zararları ve yaptığı giderler hakkında ayrıca karar verilir. Medeni hukuk davalarında, taraflar bu zararlar ve giderler hakkında aralarında anlaşma yapabilirler (bkz. Hakem Kurulları Yasası § 17 - 22; karşı. Uyuşmazlık Kurulları Yasası § 17 - 23).

⁹³ Bkz. ayrıca Richtlinie Nr. 26 des Plenums des Obersten Gerichts der Deutschen Demokratischen Republik zum Zusammenwirken der Gerichte mit den Schiedskommissionen (Resmî Gazete, 1969, II, Nr. 28, s. 179 vd.); Erste Durchführungbestimmungen zur Schiedskommissionsordnung - Ordnung über die Stellung, die Aufgaben und die Arbeitsweise der Beiräte für Schiedskommissionen bei den Direktoren der Kreisgerichte und bei den Praesidien der Bezirksgerichte (Beiratsordnung) - (Resmî Gazete, 1973, I, Nr. 29, s. 288 vd.).

⁹⁴ Bkz. bu konuda yukarı dipnot 93'te belirtilen ilk yönergeye.

dd) Faaliyet Alanı

Hakem kurullarının hangi konularda yetkili olduğu hakkında yasada ayrıntılı hükümler yer almıştır. Hakem kurullarının faaliyet alanı, bazı bakımlardan uyuşmazlık kurullarının yetki alanından farklı değildir; ancak her iki kurul arasında faaliyet alanı bakımından bazı farklılıklar gözetilmiştir.

Hakem kurullarının yetki alanları şunlardır : önemli olmayan bazı hukuksal çığnemeler (§ 23 - 28; karş. Uyuşmazlık Kurulları Yasası § 31 - 36), kabahatler (§ 29 - 37; karş. Uyuşmazlık Kurulları Yasası § 37 - 45), bazı disiplinsizlikler (§ 38 - 42; karş. Uyuşmazlık Kurulları Yasası § 46 - 50), okula gitme borcunun yerine getirilmemesi (§ 43 - 46; karş. Uyuşmazlık Kurulları Yasası § 51 - 54), çalışma sırasındaki savsamalar (§ 47 - 50) ve basit medeni hukuk sorunları (§ 51 - 53; karş. Uyuşmazlık Kurulları Yasası § 55 - 57).

Görüldüğü gibi, uyuşmazlık kurulları bakımından büyük önem taşıyan (bkz. yukarı C, IV, 2, a, dd, aaa ve C, IV, 1, b) iş hukuku sorunları bakımından hakem kurullarının herhangi bir yetkisi yoktur; buna karşılık hakem kurulları yalnızca, çalışma sırasındaki savsamalar bakımından yetkili kılınmışlardır. Hakem kurullarının, genel olarak iş hukuku sorunlarında faaliyet göstermemesinin nedeni, hakem kurullarının, uyuşmazlık kurulları gibi, işletmeler bünyesinde kurulmamış olmasıdır. Değiş yerinde ise, hakem kurulları, işletmeler dışındaki sorunlar bakımından yetkilidir. İşletmelerde ortaya çıkan sorunlar bakımından ise, yukarıda görülen uyuşmazlık kurulları (bkz. Yukarı C, IV, 2, a) yetkilidir. İşte, halk mahkemelerinin yargısal faaliyetini yerine getirdiği bu her iki kurul (uyuşmazlık kurulu ve hakem kurulu) arasındaki fark burada ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, toparlanacak olursa, halk mahkemelerinin yetki alanına giren sorunlar bakımından, eğer sorun işletmede ortaya çıkıyorsa bu konu bakımından uyuşmazlık kurulları; eğer sorun işletme dışında ortaya çıkıyorsa hakem kurulları yargılama yapmaya ve karar vermeye yetkilidir.

Hakem kurullarının faaliyet alanına giren bütün sorunların burada açıklanması, bu inceleme konusu bakımından olanaksızdır. Bu nedenle, burada yalnızca hakem kurullarının hukuk yargılaması bakımından olan görev ve yetkileri incelenecektir^{94a}.

^{94a} Ayrıntılı bilgi için bkz. yukarı dipnot 93'te anılan yönergeye.

Hakem kurulları, kişiler arasında para alacaklarından dolayı ortaya çıkan medeni hukuk uyuşmazlıklarında, ödenmesi hukuksal olarak gerekli nafaka borçlarının yerine getirilmesine ilişkin uyuşmazlıklarda, kişilerin günlük yaşamda ortaya çıkan hak ve yükümlülüklerinin çiğnenmesi ile ilgili sorunlarda ve üretim kooperatifleri ile üyeleri arasında ortaya çıkan basit uyuşmazlıklarda görüşme yapmaya ve karar vermeye yetkilidir (Hakem Kurulları Yasası § 51, I; karş. Uyuşmazlık Kurulları Yasası § 55, I). Hakem kurullarının para alacakları bakımından olan yetkisi, uyuşmazlık kurullarında olduğu gibi en çok 500 Mark olarak belirlenmiştir. 500 Markın üzerindeki para alacakları bakımından, hakem kurulları (diğer deyişle, halk mahkemeleri) yetkili değildirler.

Hakem kurulları, istem üzerine faaliyette bulunurlar. Görüşme sırasında istem sahibi ve karşı taraf bulunur. Taraflar uzlaşırlarsa, uzlaşma kararına onanır, uzlaşamazlarsa hakem kurulu sorun hakkında karar verir. Basit olmayan sorunlarda, hakem kurulu görüşme yapmaz, görüşmeye başlasa bile bundan vazgeçebilir (bkz. Hakem Kurulları Yasası § 52 - 53; ayrıca bkz. yukarı s. 374 - 375'deki açıklamalar).

ee) Kararlara Karşı İtiraz Hakkı

Hakem kurulunun vermiş olduğu karara karşı taraflar (ve yasada belirtilen diğer ilgililer) kararın verilmesinden itibaren iki hafta içerisinde bölge mahkemesinde itiraz edebilirler (Bkz. ayrıntılar için Hakem Kurulları Yasası § 54 - 57; karş. Uyuşmazlık Kurulları Yasası § 58 - 59).

ff) Kararların Yerine Getirilmesi

Yurttaşlar yükümlülüklerini kendi istekleri ile yerine getirirler. Eğer hakaret ve iftirası yüzünden özür dilemek veya bunları kamu önünde geri almakla yükümlü kişi bu yükümlülüğünü yerine getirmezse, hakem kurulu yeniden görüşme yapabilir ve bu yükümlülüğün ilân yoluyla yerine getirilmesine karar verebilir (Hakem Kurulları Yasası § 58 - 60; karş. Uyuşmazlık Kurulları Yasası § 60 - 61).

Hakem kurullarının verdikleri kararların icra edilebilirlikleri bölge mahkemesinin medeni hukuk bölümü tarafından kararlaştırılır (Hakem Kurulları Yasası § 60; ZPO § 89; karş. Uyuşmazlık Kurulları Yasası § 61).

V — HAKEM MAHKEMELERİ (Tahkim)

1. Genel Olarak

Hukuk yargılaması bakımından devlet mahkemeleri (yani, En Yüksek Mahkeme, eyalet mahkemeleri, bölge mahkemeleri) ve halk mah-

kemeleri (yani uyuşmazlık kurulları, hakem kurulları) yanında ayrıca hakem mahkemeleri de vardır. Yukarda halk mahkemelerinin görünüşü olan hakem kurullarından söz ederken, bu kurulların, hakem mahkemeleri (athkim) ile karıştırılmaması gerektiği belirtilmişti. Nitekim, yukarda da görüldüğü gibi, hakem kurulları, sosyalist olmayan hukuklardaki (örneğin bkz. Federal Alman ZPO § 1025 vd., Türk HUMK m. 516 vd.) hakem yargılaması (tahkim) ile tamamen farklı bir kurumdur. Tek benzerlik, isim benzerliğidir denilebilir. Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde (diğer sosyalist ülkelerde olduğu gibi) de, sosyalist olmayan ülkelerdeki hakem yargılaması bazı farklarla geçerlidir. İşte aşağıdaki açıklamalar, Demokratik Alman Cumhuriyetindeki hakem mahkemesi (tahkim) hakkındaki hükümlerin anahatları ile incelenmesine yöneliktir.

1975 tarihinde kabul edilen ve 1976'da yürürlüğe giren yeni ZPO içerisinde hakem yargılamasına ilişkin hükümler yer almamaktadır. ZPO'nun 208 inci maddesi uyarınca 18.12.1975 tarihinde Adalet Bakanlığı tarafından «Hakem Yargılaması Tüzüğü» çıkartılmıştır⁹⁵. Bu tüzük dışında hakem yargılamasına ilişkin çeşitli uluslararası sözleşme hükümleri vardır.

Demokratik Alman Cumhuriyetinde hakem yargılaması, iç hukuk bakımından değil, dış hukuk bakımından önemlidir. Bu nedenle, hakem yargılaması bakımından uluslararası sözleşmeler çok önemlidir. Sosyalist sistem içerisinde yer alması bakımından Demokratik Alman Cumhuriyeti için öncelikle, sosyalist ülkeler sırasındaki hakem anlaşmaları önemlidir. Sosyalist ülkeler arasındaki sıkı ekonomik işbirliği sonucunda, bu ülkeler arasında çeşitli hukuksal uyuşmazlıklar ortaya çıkmakta ve bu nedenle çıkan uyuşmazlıkların çözümü bakımından hakem yargılaması büyük bir yer işgal etmektedir. Sosyalist ülkelerin kurmuş oldukları «Karşılıklı Ekonomik Yardım Kurulu» nedeniyle çeşitli uluslararası sözleşmeler yapılmıştır ve bu sözleşmelerde hakem yargılamasına ilişkin çeşitli hükümler yer almaktadır⁹⁶. Özellikle 1972 tarihli Moskova Sözleşmesinde bu konuda ayrıntılı hükümler yer almaktadır⁹⁷.

⁹⁵ Bkz. Resmî Gazete, 1976, I, Nr. 1, s. 8 - 10.

⁹⁶ Bu sözleşmeler için bkz. **Fellhauer - Strohbach** : Handbuch der internationalen Schiedsgerichtsbarkeit, Berlin 1969; **Dokumente RGW**, Berlin 1971; **H. Rudolph - D. Zahn** : Neue rechtliche Regelung für internationale Wirtschaftsverträge (Neue Justiz, 1976, s. 189 vd.).

⁹⁷ Bkz. Resmî Gazete 1972, I, s. 220 vd.; Demokratik Alman Cumhuriyeti 13.8.1973 tarihinde bu sözleşmeye üye olmuştur (Resmî Gazete, 1975, II. s. 147). Karşılıklı Ekonomik Yardım Kuruluna üye ülkeler şunlardır : Bul-

Demokratik Alman Cumhuriyeti, sosyalist ülkeler arasındaki bu sözleşmelerden başka, uluslararası diğer önemli bazı sözleşmelere de üyedir; ancak bu sözleşmelere diğer sosyalist ülkelerin (ve doğal olarak, Sovyetler Birliği'nin) üye olduğunu da belirtmek gerekir. Bu sözleşmelerin en önemlileri şunlardır : «21.4.1961 tarihli Uluslararası Ticaret Hakemliğine İlişkin Avrupa Sözleşmesi»⁹⁸ ve «10.6.1958 tarihli Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Uygulanması Hakkında Sözleşme»⁹⁹.

1975 tarihli Hakem Yargılaması Tüzüğü, uluslararası sözleşmelerin hükümleri gözönüne alınarak düzenlenmiştir¹⁰⁰; ancak buna rağmen bu Tüzüğün 32 nci maddesine göre, bu tüzüğün hükümleri, Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin üye olduğu sözleşmelerde aksine hüküm bulunmadıkça uygulanır. Bu hükümden de görülüyor ki, uluslararası sözleşmelerin, hakem yargılaması bakımından, iç hukuk düzenlemelerine (yani,

garistan, Çekoslovakya, Macaristan, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Küba, Polonya, Moğolistan, Romanya ve Sovyetler Birliği (bkz. bu konuda : Wörterbuch zum sozialistischen Staat, s. 234).

⁹⁸ Bkz. Resmî Gazete 1976, II, s. 213 vd.; bu sözleşmenin üyeleri şunlardır : Beyaz Rusya, Federal Almanya, Bulgaristan, Çekoslovakya, Danimarka, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Fransa, İtalya, Yugoslavya, Küba, Yukarı Volta, Avusturya, Polonya, Romanya, Sovyetler Birliği, Ukrayna, Macaristan.

⁹⁹ Bkz. Resmî Gazete 1976, II, s. 219 vd.; bu sözleşmenin üyeleri şunlardır : Mısır, Avusturalya, Belçika, Beyaz Rusya, Benin, Botswana, Federal Almanya, Bulgaristan, Şili, Çekoslovakya, Danimarka, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Ekvador, Finlandiya, Fransa, Gana, Yunanistan, İngiltere, Hindistan, İsrail, İtalya, Japonya, Kamboçya, Küba, Madagaskar, Fas, Meksika, Hollanda, Nijerya, Niger, Norveç, Yukarı Volta, Avusturya, Filipinler, Polonya, Romanya, İsveç, İsviçre, Srilanka, Güney Kore, Suriye, Tanzanya, Tayland, Trinidad u. Tobago, Tunus, Sovyetler Birliği, Ugrayna, Amerika Birleşik Devletleri, Macaristan, Vatikan, Merkezî Afrika Cumhuriyeti. Bunun dışında Demokratik Alman Cumhuriyeti, yabancı hakem kararlarının tanınmasına ilişkin Cenevre sözleşmesine de üyedir. Bu sözleşmenin yerini 1958 tarihli «Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Uygulanması Hakkında Sözleşme» almıştır. Bu sözleşmenin üyeleri ise şunlardır : Bahama Adaları, Belçika, Federal Almanya, Çekoslovakya, Curaçao, Danimarka, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Finlandiya, Fransa, Gana, Yunanistan, İngiltere, Guayana, Hongkong, Hindistan, İrlanda, İsrail, İtalya, Jamaika, Japonya, Yugoslavya, Kenya, Lüksemburg, Malta, Mauritius, Yeni Zelanda, Hollanda, Avusturya, Pakistan, Portekiz, Romanya, Rwanda, Zambiya, İsveç, İsviçre, İspanya, Surinam, Tayland, Uganda, Zaire.

¹⁰⁰ Heinz Strohbach : Das schiedsgerichtliche Verfahren (Neue Justiz, 1976/17, s. 518 - 522) s. 521.

1975 tarihli Tüzüğe) üstünlüğü vardır. Bu nedenle, uluslararası sözleşme hükümlerine, yeri geldikçe değinilecektir¹⁰¹.

2 — Hakem Mahkemeleri Kavramı

Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde, hakem mahkemeleri örgütü karmaşık bir yapıya sahiptir ve bu karmaşıklığın ortadan kaldırılması için çeşitli çalışmalar yapılmaktadır¹⁰².

Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde iki türlü hakem mahkemesi bulunmaktadır : i) Kalıcı hakem mahkemeleri, ii) Geçici hakem mahkemeleri. Kalıcı hakem mahkemelerinin en önemlisi, Dış Ticaret Odası nezdinde kurulmuş bulunan hakem mahkemesidir¹⁰³. Bunun dışında, Polonya'nın Gdynia kentinde kurulmuş olan ve yalnızca deniz ve içsular gemi yolculuğuna ilişkin uyuşmazlıkların çözümlendiği uluslararası hakem mahkemesi vardır. Gdynia'daki bu uluslararası hakem mahkemesi Demokratik Alman Cumhuriyeti, Çekoslovakya ve Polonya tarafından kurulmuştur¹⁰⁴. Kalıcı hakem mahkemeleri, devlet mahkemeleri gibi, devamlı görev yaparlar.

Geçici hakem mahkemelerinden murad ise, kalıcı hakem mahkemeleri gibi devamlı görevleri bulunmayıp, önlerindeki uyuşmazlığın çözümü için görevlendirilmiş bulunan ve görevleri, kural olarak, uyuşmazlığın çözümü ile biten mahkemelerdir. Bunlar Türk iç hukuk sisteminin alıştığı hakem mahkemeleridir.

¹⁰¹ Bkz. bu konuda; **Strohbach**, Das schiedsgerichtliche Verfahren, s. 521 ve **Fritz Niethammer - Gustav Adolf Lübchen** : Das schiedsgerichtliche Verfahren, (Neue Justiz, 1970/6, s. 187 vd.).

¹⁰² Bkz. **Gerhard Weidlich** : Schiedsgerichtsbarkeit und RGW (Das Schiedsgerichtsbarkeit bei der Kammer für Aussenhandel der Deutschen Demokratischen Republik, Informationen über seine Taetigkeit und künftigen Aufgaben, Berlin 1975) s. 22; **Heinz Strohbach** : Die neue Schiedsgerichtsordnung des Berliner Schiedsgerichts (Aussenwirtschaft, 1975, Nr. 9, 1. Beilage, s. 1 - 11) s. 2.

¹⁰³ Schiedsgericht bei der Kammer Aussenhandel der DDR. Bu hakem mahkemesi için yeni bir yasa çıkartılmıştır. Bu yasa metni için bkz. : Aussenwirtschaft, 1975 Nr. 8 Beilage Dokumente ve ayrıca bkz. : Das Schiedsgerichtsbarkeit bei der Kammer für Aussenhandel der Deutschen Demokratischen Republik, Informationen über seine Taetigkeit und künftigen Aufgaben, Berlin 1975, s. 37 - 50.

¹⁰⁴ Bkz. **J. Lopuski - J. Holowinski** : Der Seefrachtvertrag im Recht der europaischen sozialistischen Laender, Berlin 1974, s. 24.

Aşağıda görüleceği gibi, her iki hakem mahkemesi, kural olarak, dış uyuşmazlıklar bakımından faaliyette bulunmaktadır. İç hukuk bakımından ise, yalnızca kamu kuruluşları arasındaki sözleşmeler nedeni ile ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözümünde görevli bulunan ve hakem yargılama yöntemi yaparak karar veren Devlet Sözleşme Mahkemeleri vardır¹⁰⁵.

Geçici hakem mahkemeleri bakımından sözkonusu olan, 1975 tarihli Hakem Yargılaması Tüzüğü'nün 5 inci paragrafına göre, Dış Ticaret Odası nezdinde kurulmuş bulunan hakem mahkemesi (yani, kalıcı hakem mahkemesi) bakımından, bu tüzük hükmü uygulanmaz. Dış Ticaret Odası nezdindeki hakem mahkemesi bakımından ayrı bir yasa vardır^{106a}.

Burada, genel olarak hakem mahkemelerinin durumlarından ayrı ayrı sözedilecektir.

a) Geçici Hakem Mahkemeleri

18.12.1975 tarihli Hakem Yargılaması Tüzüğü¹⁰⁶, Demokratik Alman Cumhuriyeti hakem mahkemelerinde uygulanacak olan yargılama yöntemini ve hakem kararlarının yerine getirilmesini düzenlemiştir (Hakem Yargılaması Tüzüğü § 1); geçici olmayan hakem mahkemeleri için (yani, Dış Ticaret Odası nezdindeki hakem mahkemesi için) ise, kendi hukuksal düzenlemeleri uygulanır (Hakem Yargılaması Tüzüğü § 5, I).

Yukarıda da belirtildiği gibi, uluslararası sözleşmelerde aksine hüküm varsa, Hakem Yargılaması Tüzüğü'nün hükümleri uygulanmaz (Hakem Yargılaması Tüzüğü § 32) ve yine yukarıda belirtildiği gibi, Demokratik Alman Cumhuriyeti, pekçok uluslararası sözleşmenin üyesidir. Ancak bu sözleşmelerin hükümleri hakem yargılaması bakımından çoğu kez eksiktir. Bu nedenle, Hakem Yargılaması Tüzüğü, uluslararası sözleşmelerin düzenlememiş olduğu pekçok konu bakımından uygulama alanına sahiptir¹⁰⁷.

Hakem mahkemelerinin yetkisi, ya hukuksal hükümlere (örneğin, yasaya veya uluslararası sözleşmelere) veya taraflar arasında yapılmış bulunan tahkim (hakem mahkemesi) anlaşmasına dayanır.

¹⁰⁵ Bu mahkemeler için bkz. aşağı s. 391 - 392.

^{105a} Bkz. yukarı dipnot 103.

¹⁰⁶ Bkz. yukarı dipnot 95.

¹⁰⁷ Bkz. **Strohbach**, Das schiedsgerichtliche Verfahren, s. 519.

aa) Tahkim Anlaşması

Hakem Yargılaması Tüzüğüne göre (§ 2) taraflar, «ekonomik yaşam»da, aralarında çıkmış bulunan veya çıkacak olan hukuksal uyuşmazlıkların hakemler eliyle çözümlenmesini bağitlayabilirler. Tüzükte, görüldüğü gibi, ticarî dava, ticarî işlem, uluslararası ticarî dava veya uluslararası ticarî uyuşmazlık gibi bir kelime kullanılmamış, aksine «ekonomik yaşam» biçiminde geniş bir terim kullanılmıştır. Kapitalist toplum düzeninin bir ürünü olarak kabul edilen tahkim (hakem mahkemeleri) örgütü, 1945'lerden bu yana, Demokratik Alman Cumhuriyeti iç hukuku bakımından önemini yitirmiş bulunmaktadır¹⁰⁸. Tahkim kurumu, tamamen uluslararası ticarî ilişkiler bakımından faaliyet göstermektedir¹⁰⁹. Bunlar da özellikle, dış ticaret sözleşmeleri, montaj sözleşmeleri, bankacılık, sigortacılık ve benzeri konulardır (karş. Moskova Sözleşmesi m. 1, 2)¹¹⁰.

Tahkim anlaşmasının, yalnızca uluslararası ticarî ilişkiler (Tüzüğün deyimiyle, ekonomik yaşam) bakımından yapılabilmesi yolundaki sınırlama yanında, başka bir sınırlama daha getirilmiştir. Buna göre, eğer hukuksal düzenlemeler, uyuşmazlığın çözümü için başka bir yol öngörmüşlerse, bu durumda tahkim anlaşması yapılamaz (Hakem Yargılaması Tüzüğü § 2, cümle 2)¹¹¹.

Tahkim anlaşması yazılı olarak yapılır ve anlaşma, ayrı bir sözleşme (bağıt) ile yapılabileceği gibi, asıl sözleşmeye konulmuş bir hükümle de (tahkim şartı) olur. Hattâ taraflar, hakem anlaşmasını hakem mahkemesi tutanağına geçirtirlerse, bu da geçerli bir hakem anlaşması olarak kabul edilir (Hakem Yargılaması Tüzüğü § 3). Avrupa Sözleşmesi¹¹², yazılılık bakımından kolaylıklar getirmiştir. Buna göre, tahkim anlaşmasının geçerliliği için, mektup, telgraf veya teleks dahi yeterlidir (Avrupa Sözleşmesi m. I, 2, a)¹¹³.

¹⁰⁸ Bkz. Niethammer - Lübchen, s. 187. Karş. Sovyetler Birliği Tahkim Yasası m. 1 vd. (Roggemann s. 282 - 285).

¹⁰⁹ Bkz. Niethammer - Lübchen, s. 187 vd.; Strohbach, Das schiedsgerichtliche Verfahren, s. 520.

¹¹⁰ Bu sözleşme için bkz. yukarı dipnot 97.

¹¹¹ Bkz. Strohbach, Das schiedsgerichtliche Verfahren, s. 520 ve orada dipnot

11.

¹¹² Bu sözleşme için bkz. yukarı dipnot 98.

¹¹³ Ayrıca bkz. Niethammer - Lübchen, s. 188.

bb) Tahkim Anlaşmasının Hükümü

Avrupa Sözleşmesine göre (m. I, 2, b), taraflar hakem olarak, geçici bir hakem mahkemesi seçebilecekleri gibi, geçici olmayan bir hakem mahkemesi (örneğin, Dış Ticaret Odası nezdindeki hakem mahkemesini) de seçebilirler. Ayrıca, yasa da uyuşmazlığın çözümü için hakem mahkemesini yetkili kılmış olabilir.

İster taraflarca kararlaştırılmış olsun, isterse hukuksal hükümlerce belirlenmiş olsun, bir uyuşmazlığın çözümü, hakem mahkemelerine verilmişse, bunun bazı sonuçları vardır :

Eğer hakem mahkemesinin yetkisi doğrudan doğruya yasaya dayanıyorsa, bu sorun hakkında mahkemelerce yargılama yapılamaz ve karar verilemez (Hakem Yargılaması Tüzüğü § 1). Bu durumda, taraflar yetkisizliğini ileri sürmeseler bile, mahkeme önüne gelen bu sorun hakkında yetkisiz bulunduğunu kendiliğinden (re'sen) gözönüne alır; hatta taraflar, yasanın hakemlerin yetkisine verdiği sorunun mahkemece çözümlenmesini kararlaştırsalar dahi, mahkeme yetkisizliğine kendiliğinden karar verir (bkz. Hakem Yargılaması Tüzüğü § 4, I)¹¹⁴.

Eğer hakem mahkemesinin yetkisi (doğrudan doğruya yasaya değil de), taraflar arasındaki hakem anlaşmasına dayanıyorsa, mahkeme (yani, devlet mahkemeleri ve hatta halk mahkemeleri) önüne gelen sorun hakkında, ancak tarafların onamı ile karar verebilir. Diğer deyişle, hakem anlaşmasına rağmen, sorun mahkeme önüne gelmişse, taraflar (veya taraflardan biri) sorunun hakem eliyle çözümlenmesi gerektiği yolunda itirazda bulunabilirler; bu taktirde mahkeme yetkisizlik kararı verir. Eğer taraflar mahkemenin yetkisine itiraz etmezlerse, hakem anlaşmasına rağmen, mahkeme, önüne gelen sorun hakkında yargılama yapar ve karar verir. Tarafların sorun hakkında (hakem anlaşmasına rağmen) mahkemenin yargılama yapıp karar vermesini onaylamaları (yani itirazda bulunmamaları), açık (sarih) veya üstü kapalı (zımnî) olabilir (bkz. Hakem Yargılaması Tüzüğü § 4, I)¹¹⁵.

Hakem mahkemesi bakımından olan bu kesin yetki kuralları, asıl sorun bakımındandır. Yoksa geçici düzenlemeler veya delillerin güven altına alınması (delil tespiti) konusunda taraflar, her zaman mahkemelere başvurabilirler (Hakem Yargılaması Tüzüğü § 4, II)¹¹⁶.

¹¹⁴ Bkz. *Strohbach*, Das schiedsgerichtliche Verfahren, s. 520.

¹¹⁵ Bkz. yukarı dipnot 114'teki yere.

¹¹⁶ Bkz. yukarı dipnot 114'teki yere.

Hakemlerin yetkili kılınması durumunda, devlet mahkemelerinin durumlarının ne olacağı hakkında ayrıca, Avrupa Sözleşmesinde de ayrıntılı hükümler vardır; burada bunlara yalnızca yollama yapmakla yetinilecektir (bkz. Avrupa Sözleşmesi m. V ve VI).

ce) Hakem Mahkemesinin Kuruluşu

Taraflar, hakem mahkemesinin nasıl kurulacağını, yani kimlerden oluşacağını kararlaştırabilirler (Hakem Yargılaması Tüzüğü § 6, I; Avrupa Sözleşmesi m. IV, 1, b). Bu kararlaştırma, hakemlerin tek tek belirlenmesi biçiminde olabileceği gibi, uyuşmazlığın ortaya çıkması durumunda nasıl seçileceğinin belirlenmesi biçiminde de olabilir (Avrupa Sözleşmesi m. IV, 1, b).

Eğer taraflar hakem mahkemesinin kimlerden oluşacağını kararlaştırmışlarsa, şu biçimde davranılır (Hakem Yargılaması Tüzüğü § 6; Avrupa Sözleşmesi m. IV, 2, 3, 4) : Hakem mahkemesi üç hakemden oluşur; bunun için taraflardan herbiri kendi hakemini seçer ve seçilen bu hakemler, hakem mahkemesinin başkanlık görevini yürüten üçüncü hakemi seçerler. Eğer davalı kendi hakemini seçmezse, davacının istemi üzerine, onun hakemi Dış Ticaret Odası nezdindeki hakem mahkemesinin başkanı tarafından seçilir.

Taraflar, aralarındaki hakem anlaşmasına, sorunun geçici hakem mahkemesinde mi, yoksa kalıcı hakem mahkemesinde (örneğin, Dış Ticaret Odası nezdindeki hakem mahkemesinde) mi çözümleneceği hakkında hüküm koymamışlarsa ve uyuşmazlığın ortaya çıkmasından sonra bu konuda anlaşamazlarsa, davacının istemi üzerine yetkili ticaret odası başkanı, sorunun kalıcı hakem mahkemesinde çözümlenmesine karar verebilir veya tarafları belli bir süre içerisinde hakemlerini seçmeye çağırır (bkz. ayrıntılar konusunda : Avrupa Sözleşmesi m. IV, 6).

Kimlerin hakem olarak seçilebileceği konusunda bkz. aşağı s. 401.

Taraflardan herbiri, tarafsızlığından kuşku duyduğu hakemi reddedebilir. Red hakkında diğer üyeler karar verir; ancak diğer üyeler bu konuda anlaşamazlarsa veya birden çok hakem reddedilirse, hakem mahkemesi yeniden kurulur (Hakem Yargılaması Tüzüğü § 7, 8).

Hakem mahkemesinin yerini taraflar kararlaştırabilirler; eğer bu konuda hüküm yoksa, bu yer, hakem mahkemesi tarafından belirlenir (Hakem Yargılaması Tüzüğü § 9).

dd) Uygulanacak Yargılama Yöntemi

Geçici hakem mahkemeleri önünde nasıl bir yargılama yöntemi izleneceğine taraflar karar verirler. Eğer taraflar uygulanacak yargılama yöntemini belirlememişlerse, Hakem Yargılaması Tüzüğü'nün hükümlerinden yararlanılarak, yargılama başlatılır ve yürütülür. Taraflar isterlerse, yargılama yöntemi olarak uluslararası örneklerden yararlanabilirler¹¹⁷.

b) Kalıcı Hakem Mahkemesi

(Dış Ticaret Odası nezdindeki hakem mahkemesi)

Kalıcı hakem mahkemesinden amaç, geçici hakem mahkemeleri (bkz. yukarı 2, a) gibi, görevleri geçici olmayan ve devamlı olarak görev yapan mahkemelerdir. Bu açıdan kalıcı hakem mahkemeleri, devlet mahkemelerine (bkz. yukarı C, I, II, III) benzetilebilir. Kalıcı hakem mahkemesi, Gdynia'daki uluslararası hakem mahkemesi (bkz. yukarı 2) bir yana bırakılırsa, Dış Ticaret Odası nezdinde kurulmuş bulunan hakem mahkemesidir. Burada incelenecek olan da bu örgüttür.

1954 yılından beri faaliyet gösteren bu hakem mahkemesi çeşitli aşamalardan geçmiştir¹¹⁸. Bu mahkemenin faaliyet alanı, başlangıçta, Demokratik Alman Cumhuriyeti işletmeleri ile kapitalist ülkeler işletmeleri arasındaki uyumsuzlukların çözümü idi. Ancak daha sonra, sosyalist ülkeler arasında gelişen ve gittikçe yoğunlaşan ekonomik ilişkiler nedeniyle, faaliyet alanı genişledi. Uluslararası ekonomik ilişkilerin ve özellikle sosyalist ülkeler arasındaki karşılıklı ekonomik yardımlaşma sözleşmeleri¹¹⁹ nedeniyle ortaya çıkan ilişkilerin karmaşıklığı ve yoğunluğu, Dış Ticaret Odası nezdinde kurulmuş bulunan hakem mahkemesinin yapısında çeşitli sorunlar ortaya çıkarmakta ve bu sorunların ortadan kaldırılması, hakem mahkemelerinin kuruluşunda tekdüzeliğe ve basitliğe varılması yolunda çeşitli çalışmalar yapılmıştır ve yapılmektedir¹²⁰. Bu çalışmalar sırasında, Dış Ticaret Odası nezdindeki hakem mahkemesine ilişkin yeni bir yasa çıkartılmıştır¹²¹.

¹¹⁷ Bkz. **Strohbach**, Das schiedsgerichtliche Verfahren, s. 521.

¹¹⁸ Bkz. bu konuda : Peter **Andrae** : Einige Probleme der Entwicklung des Schiedsgerichts bei der Kammer für Aussenhandel der DDR (Das Schiedsgerichtsbarkeit bei der Kammer für Aussenhandel der Deutschen Demokratischen Republik, Informationen über seine Taetigkeit und künftigen Aufgaben, Berlin, 1975) s. 9 - 16.

¹¹⁹ **Fellhauer - Strohbach** s. 564 vd., 575 vd. ve diğer sözleşmelere bkz.

¹²⁰ Bkz. yukarı dipnot 102'de anılan yapıtlara.

¹²¹ Bkz. yukarı dipnot 103.

Şu sayılar, bu hakem mahkemesinin öneminin gittikçe arttığını göstermesi bakımından ilginçtir. Görülen dava sayısı şöyledir¹²² : 1960'da 42, 1962'de 131, 1964'de 166, 1966'da 187, 1968'de 237, 1970'de 302, 1972'de 347 ve 1974'de 332. Bu davalar içerisinde sosyalist ülkelerle ilgili olanlar ise şöyledir : 1960'da 16, 1962'de 41, 1964'de 22, 1966'da 19, 1968'de 14, 1970'de 20, 1972'de 19 ve 1974'de 32. Görüldüğü gibi, sosyalist ülkeler arasındaki çok sıkı işbirliğine rağmen, bu hakem mahkemesinin önüne gelen dava sayısı sosyalist ülkeler bakımından fazla değildir. Görülen davalarda davacı veya davalı olarak, aralarında Amerika Birleşik Devletleri, Federal Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya, İsviçre, Hindistan, Suriye gibi ülkeler bulunan aşağı yukarı 30 ülkeden ilgili bulunmaktadır.

Uyuşmazlıkların çoğunu ise, teslimde gecikme, ödememe, kalite noksanlığı, eksik ödeme gibi nedenler oluşturmaktadır¹²³.

Dış Ticaret Odası nezdindeki hakem mahkemelerinin vermiş olduğu kararlar, çeşitli yerlerde yayımlanmaktadır¹²⁴.

Dış Ticaret Odası nezdindeki hakem mahkemesinin faaliyet alanı, oluşumu, görevleri ve yargılama yöntemi ile ilgili olarak 1975 tarihli Yasa¹²⁵ yanında, Moskova ve Avrupa Sözleşmelerinde önemli hükümler bulunmaktadır.

aa) Hakem Mahkemesinin Yetkisi

Dış Ticaret Odası Nezdindeki Hakem Mahkemesine İlişkin Yasaya¹²⁶ göre (§ 1, I), bu hakem mahkemesi, çeşitli ülkelere mensup hukuksal varlıklar arasında ortaya çıkan uluslararası ekonomik ve bilimsel - teknik uyuşmazlıklarda ve Demokratik Alman Cumhuriyeti hukuksal dü-

¹²² Sayıların ayrıntıları için bkz. *Andrae*, s. 11 vd.

¹²³ Bkz. ayrıntılar için *Andrae* s. 13 - 14.

¹²⁴ Bkz. örneğin, *Aussenhandel, Sozialistische Aussenwirtschaft* (Haziran 1973 e kadar), *Wirtschaftsrecht*, (1974'ten beri) *Recht im Aussenhandel* (Beilage zu *Aussenwirtschaft, Informationen, Dokumentationen*) adlı dergiler; ayrıca bkz. : *Spruchpraxis des Schiedsgerichts bei der Kammer für Aussenhandel der DDR zu verfahrens- und kollisionsrechtlichen Problemen*, Berlin 1970 (Heinz *Strohbach* : *Schiedsgerichtsbarkeit mit Firmen aus dem nichtsozialistischen Wirtschaftsgebiet, —Das Schiedsgerichtsbarkeit bei der Kammer für Aussenhandel der Deutschen Demokratischen Republik, Informationen über seine Tätigkeit und künftigen Aufgaben*, Berlin 1975— s. 25 - 33) s. 31 - 32.

¹²⁵ Bkz. yukarı dipnot 103.

¹²⁶ Bu Yasa bundan sonra «Hakem Mahkemesi Yasası» olarak anılacaktır.

zenlemelerinin verdiği diğer sorunlarda yargılama yapmak ve karar vermek için yetkili ve görevlidir. Hakem mahkemesinin yetkisini doğuran üç kaynak vardır : i) tarafların aralarında ortaya çıkmış bulunan veya çıkacak olan uyuşmazlıklara ilişkin olarak yaptıkları tahkim anlaşmaları, ii) uluslararası sözleşmenin hükümleri ve iii) davalının hakem mahkemesinin yetkisine itiraz etmemesi (Hakem Mahkemesi Yasası § 1, II).

aaa) Tahkim Anlaşması

Taraflar aralarında çıkmış bulunan veya çıkacak olan uyuşmazlıkların çözümü için, Dış Ticaret Odası nezdindeki hakem mahkemesini yetkili kılabilirler (bkz. Avrupa Sözleşmesi m. I). Tahkim anlaşması yazılı olarak yapılır ve ayrı bir anlaşma biçiminde olabileceği gibi, ana anlaşmaya konulmuş bir hükümle de (tahkim şartı) olur. Hattâ taraflar bakımından Avrupa Sözleşmesi ile kolaylık getirilmiş ve yazılılık koşulunun, mektup, telgraf veya teleks ile bile yerine getirilmiş olacağı belirtilmiştir (bkz. Avrupa Sözleşmesi m. I, 2, a)¹²⁷.

bbb) Uluslararası Sözleşme Hükümleri

Dış Ticaret Odası nezdindeki hakem mahkemesinin yetkisi, doğrudan doğruya uluslararası sözleşme hükümlerine dayanabilir. Bu sözleşmelerin en önemlilerinden birisi Moskova Sözleşmesidir¹²⁸.

Moskova Sözleşmesinin birinci maddesine göre, bu sözleşmeye üye olan ülkelerin yaptıkları ekonomik, teknik - bilimsel işbirliği sırasında, ekonomik kuruluşlar arasında akdi ilişkilerden ve diğer medenî hukuk ilişkilerinden ortaya çıkan bütün uyuşmazlıklar bakımından hakem mahkemeleri mutlak olarak yetkilidir (m. I, 1). Bu hükümdeki terimler, daha sonraki hükümlerde açıklanmıştır. Buna göre, birinci maddedeki «hakem mahkemesinden» amaç, davalının ülkesinin (veya eğer kararlaştırılmışsa başka bir ülkenin) ticaret odası nezdindeki hakem mahkemesidir (Moskova Sözleşmesi m. II, 1). Hükümdeki «sözleşme» ise, alım-satım sözleşmeleri, inşaat, montaj, araştırma çalışmaları, taşıma hizmetleri ve benzeri faaliyetleri kapsamaktadır (Moskova Sözleşmesi m. I, 2). «Ekonomik kuruluş» terimi ise, işletmeleri, tröstleri, birlikleri, bilimsel araştırma enstitülerini, yapım bürolarını ve benzeri kuruluşları anlatmaktadır (Moskova Sözleşmesi m. I, 3)¹²⁹.

¹²⁷ Bkz. Strohbach, Die neue Schiedsgerichtsordnung des Berliner Schiedsgerichts, s. 4 - 5.

¹²⁸ Bkz. yukarı dipnot 97.

¹²⁹ Weidlich s. 18 - 20.

ccc) Hakem Mahkemesinin Yetkisine İtiraz Etmeme

Hakem mahkemesinin yetkisi hakkında açık bir anlaşma olmaması ve uluslararası sözleşme hükmü de bulunmamasına rağmen, hakem mahkemesinde dava açılırsa ve buna davalı itiraz etmezse, üstü kapalı olarak hakem anlaşması yapılmış olur ve hakem mahkemesi dava hakkında yargılama yapıp karar verir (Hakem Mahkemesi Yasası § 1, II, b).

bb) Hakem Mahkemelerinin Kuruluşu ve Faaliyeti

Dış Ticaret Odası nezdindeki hakem mahkemesi, başkan, başkan vekili, hakemler, yazman ve yazman vekilinden oluşur ve bunlar, Demokratik Alman Cumhuriyeti Dış Ticaret Odası başkanlığı tarafından atanırlar ve görevden uzaklaştırılırlar (Hakem Mahkemesi Yasası § 2).

Hakem mahkemesi başkanı Demokratik Alman Cumhuriyetinde ve yabancı ülkelerde, hakem mahkemesini temsil eder (Hakem Mahkemesi Yasası § 3).

Hakem mahkemesi (Doğu) Berlin'de bulunmakta ve kural olarak varken listesine yazılı bulunan kişiler görev yapabilirler. Hakem listesine yazılabilmek için gerekli bilgi ve yeteneğe sahip olmak ve Dış Ticaret Odası başkanlığı tarafından kabul edilmek gerekir. Hakemler dürüst, tarafsız bir biçimde karar verirler. Yargılama, üç kişilik hakem kurulu veya bir hakem tarafından yürütülür (Hakem Mahkemesi Yasası § 4)¹³⁰.

Hakem mahkemesi yazmanı, hakem mahkemesinin işlemlerini yürütür ve Hakem Mahkemesi Yasasının kendisine yüklediği diğer görevleri yerine getirir (Hakem Mahkemesi Yasası § 5)¹³¹.

Hakem mahkemesi Doğu Berlin'de bulunmakta ve kural olarak yargılama faaliyeti Berlin'de yapılmaktadır; ancak gerekli durumlarda başka bir yerde de yargılama yapılmasına karar verilebilir (Hakem Mahkemesi Yasası § 6).

Yargılama dili Almancadır; ancak tarafların onamları ile hakem mahkemesi başka bir dilde de yargılama yapılmasına karar verebilir (Hakem Mahkemesi Yasası § 8).

Hakem mahkemesinin davayı çözümlenmesi bakımından altı aylık bir süre belirlenmiştir (Hakem Mahkemesi Yasası § 9).

¹³⁰ Strohbach, Die neue Schiedsgerichtsordnung des Berliner Schiedsgerichts, s. 5.

¹³¹ Bkz. bu konuda Strohbach, Die neue Schiedsgerichtsordnung des Berliner Schiedsgerichts, s. 5 - 6.

Mahkeme yazmanı, yargılamadaki yazılı işlemlerin taraflara tebliği için aracı olur. Dava dilekçesi, davaya cevap dilekçesi, hakem kararı ve yönetime ilişkin kararlar posta ile tebliğ olunur ve tebliğ belgelenir. Bunların dışındaki yazılı belgeler adi veya taahhütlü mektupla gönderilir (Hakem Mahkemesi Yasası § 10).

Hakem mahkemesi önündeki yargılamaya ilişkin giderler, bu konuda çıkartılmış bulunan yasaya göre alınır¹³².

Hakem mahkemesi yargılama bakımından Hakem Mahkemesi Yasası ve hakemlikle ilgili diğer hukuksal düzenlemeler hükümlerini uygular. Ayrıca, davaların durumuna göre, hakem kurulu takdir hakkını kullanarak yargılamayı yapar (Hakem Mahkemesi Yasası § 12)^{132a}.

3. Devlet Sözleşme Mahkemelerinin Durumu

Yukarda anlatılan geçici ve kalıcı hakem mahkemelerinin yanında, Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde, devlet sözleşme mahkemeleri vardır¹³³.

Bu mahkemeler ekonomik sözleşmelerin (akitlerin) hazırlanmasında ve yerine getirilmesinde, devlet düzenine uyulmasını denetler, sağlar ve ekonominin planlanması ve görevlerin yerine getirilmesi sırasında önemli bir yer alır (Devlet Sözleşme Mahkemeleri Tüzüğü § 1).

Devlet sözleşme mahkemeleri, merkezî devlet organlarından birisidir ve yukarda¹³⁴ değinildiği gibi, bunlar Mahkemeler Örgütü Yasası anlamında mahkeme değillerdir.

Bu mahkemeler, genel olarak bizim sistemimizde bulunan mecburi tahkim¹³⁵ kurumuna benzetilebilir. Bu mahkemeler, önlerine gelen so-

¹³² Bkz. Ordnung über Schiedsgerichtsgebühren, Auslagen und Parteikosten Das Schiedsgerichtsbarkeit bei der Kammer für Aussenhandel der Deutschen Demokratischen Republik, Informationen über seine Taetigkeit und künftigen Aufgaben, Berlin 1975) s. 50 - 53.

^{132a} Uygulanacak yargılama yöntemi hakkında bkz. Ejder Yılmaz, Demokratik Alman Cumhuriyetinde Tahkim (Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, 1979, c. X/2 s. 515 - 437) s. 431 - 437.

¹³³ Verordnung über die Aufgaben und die Arbeitsweise des Staatlichen Vertragsgerichts (Vertragsgerichtsordnung) (Resmî Gazete 1963, II, s. 293 vd.; değişiklikleri için bkz. Resmî Gazete 1965, II, s. 711 ve Resmî Gazete 1970, II, s. 205).

¹³⁴ Bkz. yukarı dipnot 76 civarı.

¹³⁵ Bkz. Türk 3533 sayılı Yasa.

runları, hakem yargılaması uygulayarak çözerler (bkz. Devlet Mahkemeleri Tüzüğü § 17 - 42).

Kısaca görüldüğü gibi, Devlet Sözleşme Mahkemeleri, daha çok kamu hukukunu ve ekonomik planlamayı ilgilendiren kuruluşlardır. Bu nedenle, bu konu üzerinde daha fazla durulmayacaktır.

VI — NOTERLİKLER

1. Genel Olarak

İlk bakışta, noterliklerin, «mahkemeler ve yargılama ile ilgili diğer kurullar» başlığı altında incelenmesi garip karşılanabilir; ancak aşağıda görüleceği gibi, Demokratik Alman Cumhuriyetinde noterler, bizim sistemimizden tamamen farklı birtakım işler bakımından da görevlendirilmişlerdir. Bizim sistemimizde, mahkemelere verilen bazı görev ve yetkiler, Demokratik Alman Cumhuriyetinde noterlere devredilmişlerdir.

Yeni çıkartılan ZPO'ya paralel olarak yeni «Noterler Yasası»¹³⁶ hazırlanmış ve bu yasa 5.2.1976 tarihinde kabul edilmiştir¹³⁷.

Yasaya göre noterler, anayasanın, yasaların ve diğer hukuksal düzenlemelerin ilkelerine göre Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde adalet işlerinde görevli organlardır (Noterlik Yasası § 1). Noterlerin görev ve yetkileri şöyle belirlenmiştir : belge düzenleme ve onaylama (§ 18 - 23), hukuksal düzenlemelerin düzenlediği irade açıklamalarını (beyanlarını) kabul etme, vasiyet ve diğer mirasçılık sorunları (§ 24 - 36), reşit kişilerin vesayet veya kayımlık altına alınması ve reşit olunduktan sonra evlâtlık ilişkisinin ortadan kaldırılması sorunları (§ 37 - 38), noterliğin emanetler nedeniyle olan görevleri (§ 39 - 41).

Noterlere verilen bu görev ve yetkilerden burada yalnızca hukuk yargılamasını ilgilendirenlere değinilecektir.

¹³⁶ Bu Yasanın diğer adı, «Devlet Noterlikleri Hakkında Yasa»dır. Bu yasanın Türkçe çevirisi, tarafımdan Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisinde yayımlanmıştır (bkz. 1977, sayı 13, s. 47 - 56).

¹³⁷ Bkz. Resmî Gazete, 1976, I, Nr. 6, s. 93 - 98. Noterlik Yasasına uygun olarak Noterlik Ücret Yönetmeliği de kabul edilmiştir (Resmî Gazete, 1976, I, Nr. 6, s. 99 - 101). Bu Yönetmeliğin Türkçe çevirisi, tarafımdan Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisinde yayımlanmıştır (bkz. 1977, sayı 13, s. 56 - 59). Ayrıca bkz. Erste Durchführungsbestimmungen zum Notariatsgesetz vom 5.2.1976 (Resmî Gazete 1976 - I, s. 99).

Noterlerin faaliyetleri, yasaya göre, sosyalist toplumun daha da gelişmesine ve halkın kültürel ve maddî yaşam düzeyinin sürekli olarak artmasına hizmet eder. Ayrıca noterlerin, sosyalist toplum düzenini sağlamlaştırmak ve sosyalist yasahlığı gerçekleştirmek görevleri vardır. Öte yandan, noterlerin faaliyetleri, yurttaşların ve işletmelerin yasalarda güven altına alınmış hak ve menfaatlerini (yararlarını) kabul ettirmeye ve yurttaşların sosyalist devlet ve hukuk bilincini geliştirmeye yöneliktir. Noterler, faaliyetleri sırasında sosyalist mülkiyeti korumak ve toplumsal kurumların, halk işletmelerinin, halk kuruluşlarının ve devlet organlarının malvarlığına ilişkin menfaatlerini gözetmek zorundadır (Noterlik Yasası § 2).

2. Hukuk Yargılamasındaki Yeri

Noterlerin hukuk yargılaması bakımından olan görev ve yetkileri, genellikle, çekişmesiz yargı (nizasız kaza) işleridir; ülkemizde çekişmesiz yargı yasası bulunmadığından bizim bakımımızdan, noterlerin bu görev ve yetkileri, kural olarak, çekişmeli yargıya girmektedir.

Noterlikler, yöntem sırasında ilgililere haklarını ve yükümlülüklerini açıklamak ve dinlenilmeleri sırasında onlara yardım etmek (bkz. ZPO § 2), yoğun bir biçimde çalışarak ivedi olarak sorunu açıklamak, karar için gerekli olguları saptamak ve hukuksal hükümlere göre karar vermekle yükümlüdürler. Noterliklerin tanıkları dinlemek, rapor ve bilgi almak, gerçeğin güven altına alınmasını sağlamak, yöntem için gerekli giderleri (bkz. Noterlik Ücret Yönetmeliği) istemek hakları vardır. Noterler eğer istem üzerine faaliyette bulunuyorlarsa, istemin yazılı olması veya tutanağa geçirilmesi ve istem sahibi tarafından imzalanması gerekir (Noterlik Yasası § 9).

Noterliklerin yetkileri yasada gösterilmiştir. Buna göre örneğin, mirasçılık sorunlarında, mirasbırakan kimsenin son konutunun (ikametgâhının) bulunduğu yer; vesayet ve kayımlık sorunlarında, bakıma gereksinmeli kişinin konulunun bulunduğu yer; evlâtlık ilişkisinin ortadan kaldırılmasında evlâtlığın kanulunun bulunduğu yer noterlikleri yetkilidir (bkz. Noterlik Yasası § 10).

Tanık dinlenilmesi ve bilirkişi raporlarına ilişkin yöntem hakkında, tebliğler ve ilânlar hakkında ve bir sürenin kaçırılmasının sonuçlarından başışık tutulma hakkında ZPO'nun ilgili hükümleri uygulanır (Noterlik Yasası § 11).

Noterlerin kararlarına karşı şikâyet yolu açıktır ve şikâyet üzerine noter verdiği kararı değiştirebilir; eğer şikâyeti yerinde görmezse, şikâyet üzerinde bölge mahkemesi karar verir (bkz. Noterlik Yasası § 16-17; Mahkemeler Örgütü Yasası § 59).

a) Vasiyet Belgesi ve Diğer Mirasçılık Sorunları

Noterlerin, vasiyet belgeleri (vasiyetnameler) ve diğer bazı mirasçılık sorunları bakımından çeşitli yetkileri vardır (Noterlik Yasası § 24 vd.).

aa) Vasiyet Belgeleri Bakımından Yetkiler

Noterler, vasiyet belgelerini (vasiyetnameleri) Yurttaşlar Yasası hükümlerine (Yurttaşlar Yasası § 370 vd. ve özellikle bkz. § 394 - 395) göre saklamakla yükümlüdürler; noterler, vasiyet belgesinin saklandığı hakkında mirasbırakana belge verirler. Mirasbırakan her zaman vasiyet belgesini görmeye yetkilidir ve mirasbırakan vasiyet belgesini geri alabilir (Noterlik Yasası § 24; bkz. Türk Noterlik Yasası m. 69).

Bir yurttaş, sakladığı vasiyetnameyi, o kişinin ölümünden sonra teslim etmezse, bu teslim etme yükümlülüğüne aykırı hareket edildiğini haber alan noter, o kimsenin vasiyetnameyi (vasiyet belgesini) teslim etmesini ister (Noterlik Yasası § 25; Yurttaşlar Yasası § 394).

Vasiyet belgeleri noterler tarafından açılır (Noterlik Yasası § 26; karşı. Türk Noterlik Yasası § 69 ve Türk MK m. 535 vd.). Bunun için, noter ölüm hakkında haber alır almaz, vasiyet belgesinin açılması için bir tarih belirler ve bunu mirasçı olabilecek hısımlara, eşe ve diğer ilgililere bildirir. Belirlenen günde vasiyetname açılır ve buna ilişkin bir tutanak tutulur (bkz. Noterlik Yasası § 26).

bb) Mirasçılık Belgesi Verilmesi İşleri

Demokratik Alman Cumhuriyetinde mirasçılık belgelerini (veraset ilâmlarını) vermeye noterler yetkilidir (Noterlik Yasası § 27 vd.; karşı. Türk HUMK m. 8, II/7). Bu bakımdan noterler bizde sulh mahkemesinin görev alanına giren bu konuda, adeta bir yargılama yaparlar. Bu açıdan noterlerin hukuk yargılaması bakımından, bizim sistemimize oranla ne kadar çok önemli bir yer işgal ettiği görülmektedir.

Mirasçılık belgesi (veraset ilâmı) istem üzerine verilir (Noterlik Yasası § 27); bu isteme deliller eklenmelidir. İstem yerinde görülürse mirasçılık belgesi verilir (bkz. Noterlik Yasası § 31 - 33).

cc) Diğer Mirasçılık Sorunları

Noterler vasiyeti tenfiz memuru atarlar veya mirasbırakan tarafından atanmış bulunan vasiyeti tenfiz memurunun bu görevini belgelerler (Noterlik Yasası § 32; karşı. Türk MK m. 497 vd.); tereke yönetimi ve terekenin güven altına alınması için gerekli önlemleri alırlar (Noterlik Yasası § 33; karşı. Türk MK m. 559 vd.).

Noterlerin, hukuk yargılaması bakımından önemlerini gösteren diğer hüküm, noterlerin mirasın taksimine aracı olmasıdır (Noterlik Yasası § 34 - 36; karşı. Türk MK m 581 vd. ve Türk HUMK m. 8, II/2; 561 vd.). Terekenin taksimi (bölüştürülmesi) istem üzerine olur; noter bu amaçla duruşma yapar, tarafları dinler, bölüştürme planını hazırlar ve daha sonra terekenin bölüştürülmesine karar verir (bkz. Noterlik Yasası § 35 - 36).

b) Vesayet, Kayımlık ve Evlâtlık İlişkisinin Ortadan Kaldırılması

Noterler, kısıtlanan kişiye (ZPO § 140 - 143) vasi atarlar (Noterlik Yasası § 37, I; ZPO § 141; karşı. Türk MK m. 363). Kayyım atamaya da noter yetkilidir (Noterlik Yasası § 37, IV; karşı. Türk MK m. 381).

Bunun dışında noterlerin, evlât edinme ilişkisinin ortadan kaldırılmasına ilişkin bazı görevleri de vardır (bkz. Noterlik Yasası § 38)¹³⁸.

VII — ADALET BAKANLIĞININ DURUMU

Adalet Bakanlığı, eyalet mahkemelerinin ve bölge mahkemelerinin faaliyetlerini yürütür ve bu mahkemelere verilen görevlerin yerine getirilip getirilmediğini denetler; ayrıca bu mahkemelere yargılamanın amacına varılmasında yardım eder (Mahkemeler Örgütü Yasası § 21).

Adalet Bakanlığı verilen yargısal kararları değerlendirir; mahkemelerde çalışanların niteliklerini artırıcı faaliyetlerde bulunur; En Yüksek Mahkemeye yönergeler çıkartılması için önerilerde bulunur ve bütün faaliyetlerinde Adalet Bakanlığı, En Yüksek Mahkeme, Başsavcı ve Alman Özgür Sendikalar Birliği Başkanı ile birlikte çalışır (bkz. Mahkemeler Örgütü Yasası § 21 ve noterler bakımından bkz. Noterlik Yasası § 4).

¹³⁸ Bkz. bu konuda : Joachim Knodel - Reinhard Krone, Grundsatzbestimmungen und Verfahrensregelungen für das Staatliche Notariat (Neue Justiz, 1976/6) s. 165 - 168; Horst - Dieter Kittke / Otto Kringe : Neues Notariats- und Grundbuchrecht in der DDR (Neue Juristische Wochenschrift, 1977/5) s. 183 - 186.

D. MAHKEMELER VE YARGILAMA İLE İLGİLİ DİĞER KURULLARDA ÇALIŞAN KİMSELER

Yukarda, Demokratik Alman Cumhuriyetinde yargılama ile ilgili olan mahkemeler ve diğer kurullar genel olarak incelendi. Burada da, bu yargılama örgütünde çalışan, yargıç, savcı, jüri üyesi, mahkeme yazmanı gibi kişilerin genel olarak özelliklerine değinilecektir.

I — YARGIÇ

Demokratik Alman Cumhuriyetinde yargıç olabilmek için, halkına ve sosyalist devlete sadık, bilgili, tecrübeli, olgun, sağlam karakterli ve hukuk eğitimi görmüş olmak gerekir (Anayasa § 94, I; Mahkemeler Örgütü Yasası § 44, I, II).

Yargıçlar yetkili halk temsilcilikleri (örneğin, Halk Meclisi, Eyalet Kurulu, Bölge Kurulu gibi) tarafından seçilirler ve seçimden sonra, yasaların kendilerine verdiği görevleri yerine getireceklerine, halkın ve sosyalist devletin refahı için çalışacaklarına dair and içerler (ayrıntılar için bkz. Mahkemeler Örgütü Yasası § 44 - 49, 52 - 54).

Anayasaya göre (m. 96, I), yargıçlar yargılama faaliyetlerinde bağımsızdırlar ve yalnızca Anayasaya, yasalara ve Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin diğer hukuksal hükümlerine göre karar verirler. Ancak, öte yandan yukarda (s. 333) değinildiği gibi, sosyalist yasahlığı marksist - leninist parti sağlar ve mahkemeler de hertürlü faaliyetlerinde, sosyalist yasahlığı gerçekleştirmek amacıyla parti kararlarına uymak zorundadırlar. İşte burada, Demokratik Alman Cumhuriyetinde (ve diğer sosyalist ülkelerde) yargıçların bağımsızlığı, bizim sistemimizden farklı bir biçimde anlaşılmakta ve sosyalist ülkelerde, parti kararlarına uyulmak zorunda kalınması, yargıçların bağımsızlığını zedelemeye götürülmektedir!

Yargıçların disiplin sorumluluğu vardır ve disiplin kurulları yargıcın durumuna göre, mahkemeler örgütü içerisinde kurulur (Mahkemeler Örgütü Yasası § 55).

Yargıçların görevden uzaklaştırılmaları için gerekli organlar, o yargıcı seçen halk temsilcilikleridir (bkz. Anayasa m. 95; Mahkemeler Örgütü Yasası § 53).

II — JÜRİ ÜYELERİ

Jüri üyeleri, Demokratik Alman Cumhuriyeti mahkemeler örgütünde (bkz. Mahkemeler Örgütü Yasası § 25, 31, 33) yargıçlarla eşit haklara sahip olarak görev yaparlar (Anayasa m. 96, II).

Jüri üyesi olabilmek için, halkına ve sosyalist devlete sadık, bilgili, tecrübeli ve sağlam karakterli olmak gerekir; yargıçlarda aranan hukuk eğitimi koşulu, jüri üyeleri için aranmaz (Anayasa m. 94; Mahkemeler Örgütü Yasası § 44, I, III).

Jüri üyeleri, emekçilerle birlikte halk temsilcilikleri tarafından seçilir ve seçimden sonra, yasaların kendilerine verdiği görevleri yerine getireceklerine, halkın ve sosyalist devletin refahı için çalışacaklarına dair and içerler (ayrıntılar için bkz. Mahkemeler Örgütü Yasası § 44 - 51).

Jüri üyelerinin mahkemelerde yargı faaliyetlerine katılmalarından amaç, bu kişilerin mahkemeye, sorunun çözümünde, bilen kişi olmaları nedeniyle, politik, ekonomik ve toplumsal bakımlardan yardımcı olmaları¹³⁹. Bunun içindir ki, bunların seçimlerinde, yargıçlardan farklı olarak, emekçilerin de rolü vardır (bkz. Mahkemeler Örgütü Yasası § 46).

Jüri üyeleri, yargılama faaliyetlerinde aynen yargıçlar gibi bağımsızdırlar ve yalnızca, Anayasa, yasalara ve Demokratik Alman Cumhuriyetinin diğer hukuksal hükümlerine göre karar verirler (Anayasa m. 96, I, II).

Jüri üyelerinin görevden uzaklaştırılmaları için gerekli o organlar, o jüri üyesini seçen halk temsilcilikleridir (Anayasa m. 95; Mahkemeler Örgütü Yasası § 53).

III — MAHKEME YAZMANI

En Yüksek Mahkemede, eyalet mahkemelerinde ve bölge mahkemelerinde mahkeme yazmanları vardır (Mahkemeler Örgütü Yasası § 27, 28, 35, 43). Bunlar, yasaların ve diğer hukuksal düzenlemelerin verdikleri görevleri yerine getirirler. Bizim sistemimizden farklı olarak, mahkeme yazmanlarının takip hukuku bakımından da çeşitli görevleri vardır; bizde icra memurlarına verilen yetkiler, Demokratik Alman Cumhuriyetinde mahkeme yazmanları tarafından yerine getirirler (bkz.

¹³⁹ Bkz. Wörterbuch zum sozialistischen Staat, s. 277 - 278; Bkz. ayrıca : **Kittke - Krings**, Das neue Gerichtsverfassungsgesetz der DDR, s. 151; **Hückel**, s. 69 - 75.

örneğin ZPO § 15, 76, 83, 92, 94, 95, 99, 101, 104 - 107, 112, 116, 119, 122 - 124, 131, 134 - 136, 144, 163, 179 ve 180).

Mahkemenin çeşitli faaliyetlerini yürüten mahkeme yazmanı, kendisine düşen maddî (parasal), teknik ve örgütsel görevlerin yerine getirilmesi bakımından, mahkemeye karşı sorumludur (bkz. Mahkemeler Örgütü Yasası § 27, 35).

Bölge mahkemeleri nezdinde kurulmuş bulunan ve yurttaşlara ücretsiz olarak hukuksal bilgi veren ve yurttaşların dava ve istinaf dilekçelerinin düzenlenmesinde onlara yardım eden kuruluş bakımından, mahkeme yazmanlarına büyük görevler düşmektedir ve bu nedenle mahkeme yazmanlarının bu konuda eğitilmesi yolunda çalışmalar vardır (bkz. Mahkemeler Örgütü Yasası § 28)¹⁴⁰.

IV — SAVCI

Savcıların asıl görev alanı ceza yargılaması olmasına (bkz. Ceza Yargılamaları Yöntemleri Yasası § 13) rağmen, savcılar hukuk yargılamasına da, sosyalist yasallığın gözetilmesi, sosyalist devlet ve toplum düzeninin güvenliği, sosyalist mülkiyetin ve yurttaş haklarının korunmasına ilişkin görevlerinin yerine getirilmesi amacı ile katılırlar; bu amaçla savcılar, dava açabilirler, davalara katılabilirler ve yasa yollarına başvurabilirler (ZPO § 7; Mahkemeler Örgütü Yasası § 14)¹⁴¹.

Eyalet ve bölge mahkemeleri nezdindeki savcılardan başka, En Yüksek Mahkeme nezdinde Başsavcılık vardır.

Demokratik Alman Cumhuriyetinde, kesinleşmiş kararlara karşı gidilen yasal yolu olan temyiz yoluna başvurmaya Başsavcı yetkilidir (ZPO § 160).

V — AVUKAT

Demokratik Alman Cumhuriyetinde, diğer sosyalist ülkelerde olduğu gibi¹⁴², avukatlık hizmetleri sosyalleştirilmiştir^{142a}.

¹⁴⁰ Bkz. bu konuda **Knecht - Reinwarth - Nissel** s. 163 - 165.

¹⁴¹ Bkz. bu konuda, **Gerhard Kirmse - Walter Heber** : Aufgaben des Staatsanwalts in Zivil-, Familien- und Arbeitsverfahren (Neue Justiz, 1976/18, s. 547 - f51). Bkz. Gesetz über die Staatsanwaltschaft der DDR vom 7. April 1977 (Resmî Gazete 14 Nisan 1977, Bölüm I, Nr. 10, s. 93 - 98).

¹⁴² Bkz. **Stalev** s. 258 dipnot 3.

^{142a} Bkz. yuk. s. 346.

Bugün Demokratik Alman Cumhuriyetinde iki türlü avukat vardır. Bunlardan bir bölümü bağımsız olarak çalışmaktadırlar; ancak, 1953 yılından beri bu tür avukatlık yapmak için izin verilmemekte ve yalnızca daha önce izin almış olanların kazanılmış (müktesep) hakları saklı tutulduğu için, bunlar faaliyetlerine devam etmektedirler. Bu tür avukatların sayısı yalnızca 148'dir ve gittikçe azalmaktadır. Giderek bu tür avukatlık tamamen ortadan kalkacaktır. Avukatların büyük bir kısmı (yani, bağımsız olarak çalışanlar dışındaki kısmı), ortak olarak çalışmaktadırlar. Bu avukatların sayısı ise (1973'e göre) yalnızca 476'dır. Herbir eyalette bir avukatlık kurulu (bunlara büro denilebilir) vardır ve avukatlar bu kurulun üyesi olarak çalışırlar¹⁴³. Bu bürolar, bizim gerçek kamu hizmeti denilebilir) yapmaktadırlar. Avukatlar, sosyalist yasalılığın sağlamaştırılması ve yurttaşların sosyalist devlet ve hukuk bilinçlerinin geliştirilmesi için çalışırlar.

Demokratik Alman Cumhuriyetinde, yeni ZPO'dan sonra, avukat tutma zorunluluğu kaldırılmıştır (karş. eski ZPO § 78).

1967 yılından beri, Doğu Berlin'de uluslararası medeni hukuk uzmanlıkları bakımından yetkili bir avukatlık bürosu faaliyette bulunmakta ve bu büro, Demokratik Alman Cumhuriyeti gerçek ve tüzel kişilerini yabancı ülkeler mahkemeleri önünde ve yabancı gerçek ve tüzel kişileri de (medeni hukuk, aile hukuku, ticaret hukuku ve iş hukuku sorunlarında) Demokratik Alman Cumhuriyeti mahkemeleri önünde temsil etmektedir.

Avukatların sayısı görüldüğü gibi çok azdır (1973'te yalnızca 624 avukat vardı); bu sayı yetmediği için çeşitli çalışmalar yapılmaktadır¹⁴⁴.

VI — NOTER

Demokratik Cumhuriyeti'nde noterlerin faaliyeti, sosyalist toplumun gelişmesi, halkın kültürel ve maddi yaşam düzeylerinin sürekli olarak gelişmesine yöneliktir (bkz. bu konuda Noterlik Yasası § 2)^{144a}.

Noterler Adalet Bakanı tarafından atanırlar ve görevden alınırlar. Noter olabilmek için, halkına ve sosyalist devlete sadık, sağlam karakterli, yaşam tecrübesine sahip ve hukuksal eğitilmiş kişiler atanabilirler (Noterler Yasası § 6; karş. Mahkemeler Örgütü Yasası § 44).

¹⁴³ Bkz. Stalev s. 258 dipnot 3.

¹⁴⁴ Bkz. Neue Justiz, 1973/12, s. 340.

^{144a} Bkz. yuk. s. 392 - 395.

Noterlerin hukuk yargılaması bakımından çeşitli görevleri vardır (bkz. yukarı s. 392 - 395).

Noterler kendilerini ilgilendiren işlerde faaliyette bulunamazlar (Noterlik Yasası § 15) ve görevleri ile ilgili olarak sır saklama yükümlülükleri vardır (Noterlik Yasası § 8).

VII — HALK MAHKEMESİ ÜYELERİ

1. Hakem Kurulları Üyeleri

Hakem kurulu üyeleri, üretim kooperatiflerinde yöneticilerin önerisi üzerine üyeleri tarafından, kentlerde veya köylerde ise, ulusal cephe kurullarının önerisi üzerine yetkili halk temsilcilikleri tarafından dört yıl için seçilirler (Halk Mahkemeleri Yasası § 6, II; Hakem Kurulları Yasası § 2 - 6).

Hakem kurullarına üye seçilebilmek için, çalışması sırasında, toplumsal ve kişisel ilişkilerinde örnek olmak, halkın saygı ve güvenini kazanmış olmak gerekir; seçilebilmek için 18 yaş yeterlidir (Halk Mahkemeleri Yasası § 7, I).

Hakem kurulları için bkz. yukarı s. 375 - 379.

2. Uyuşmazlık Kurulları Üyeleri

Uyuşmazlık kurulları üyeleri, işletmedeki sendika örgütünün önerisi üzerine, işletmede çalışanlar tarafından iki yıl için seçilirler (Halk Mahkemeleri Yasası § 6, I; Uyuşmazlık Kurulları Yasası § 2 - 6)¹⁴⁵.

Uyuşmazlık kurullarına üye seçilebilmek için, çalışması sırasında, toplumsal ve kişisel ilişkilerinde örnek olmak, halkın saygı ve güvenini kazanmış olmak gerekir; seçilmek için 18 yaş yeterlidir (Halk Mahkemeleri Yasası § 7, I).

Uyuşmazlık kurulu üyelerinin sağlıklı ve etkin kararlar verebilmelerini sağlamak için bunların eğitimi konusunda çalışmalar vardır¹⁴⁶.

Uyuşmazlık kurulları için bkz. yukarı s. 371 - 375.

¹⁴⁵ Bkz. ayrıca : Ordnung für die gewerkschaftlichen Aufgaben bei der Wahl, Anleitung und Schulung der Konfliktkommissionen (Tribüne, 12.11.1970, Ek 45).

¹⁴⁶ Bkz. yukarı dipnot 145'teki hukuksal düzenlemeye.

VIII — HAKEM MAHKEMESİ ÜYELERİ

1. Geçici Hakem Mahkemeleri Üyeleri

Geçici hakem mahkemeleri üyeleri, meslekten yargıç değil, dış ticaret alanında uzmanlaşan kişilerdir. Bunlar, taraflarca somut uyuşmazlığın çözümü için seçilirler (bkz. yukarı s. 386).

Normal olarak üç kişiden oluşan hakem mahkemesinde iki taraf hakeminin seçtiği üçüncü hakemin diğer üyelere farklı olarak bir üstünlüğü yoktur; bütün üyeler eşit haklara sahiptir¹⁴⁷.

2. Kalıcı Hakem Mahkemeleri Üyeleri

Kalıcı hakem mahkemelerinde (yani, Dış Ticaret Odası nezdindeki hakem mahkemesinde) hakem olarak görev yapabilmek için, tutulan hakem listesinde kayıtlı olmak gerekir (Hakem Mahkemesi Yasası § 4). Bu listeye yazılabilmek için, uluslararası ekonomik, bilimsel ve teknik konularda gerekli bilgi ve tecrübeye sahip olmak lâzımdır. Listeye alınmak için Dış Ticaret Odası Başkanlığının karar vermesi gerekir. Bu liste, mahkeme yazmanı tarafından tutulur ve listede herbir hakemin uzmanlık alanı, adı, adresi, titri ve durumu yer alır. Hakemler bağımsız olarak dürüstçe ve yansız olarak karar verirler (Hakem Mahkemesi Yasası § 4)^{147a}.

2. B Ö L Ü M

Yukarıda birinci bölümde yargılama ve takip hukukunun anahatları görüldü. Bu bölümde ise, Demokratik Alman Cumhuriyetinde takip hukukunun ne olduğuna genel bir biçimde değinilecektir.

Yeni ZPO'dan önce, takip hukukuna ilişkin olarak, ZPO hükümleri (§ 704 - 945) yanında İflâs Yasası, Konkordato Yasası, Cebri Satışlara ilişkin Yasa ve bunların dışında pekçok tüzük, yönetmelik ve diğer hukuksal düzenlemeler geçerli idi. Yeni ZPO bütün bu hükümleri yürürlükten kaldırmıştır (bkz. ZPO § 205). Bunların yerini, yeni ZPO hükümleri (§ 85 - 135) ve diğer bazı tüzükler almıştır. Bu konuya ilişkin olarak şimdiye kadar çıkartılan tüzükler şunlardır : Deniz Yolculuğuna İlişkin Sorunlarda Hukuk Yargılamasına İlişkin Tüzük (Resmî Gazete, 1976, I,

¹⁴⁷ Bkz. Strohbach, Das schiedsgerichtliche Verfahren, s. 521.

^{147a} Bkz. Strohbach, Das schiedsgerichtliche Verfahren, s. 521.

Nr. 21, s. 290 vd.), Dispeç Yargılaması Hakkında Tüzük (Resmî Gazete, 1976, I, Nr. 21, s. 298 vd.), Taşınmaz Mallara ve Binalara İlişkin İcra Takibi Hakkında Tüzük (Resmî Gazete, 1976, I, Nr. 1, s. 1 vd.) ve Külli İcra Takibi Hakkında Tüzük (Resmî Gazete, 1976, I, Nr. 1, s. 6 vd.).

Yeni ZPO'dan sonra, Demokratik Alman Cumhuriyetinde takip hukuku, kolay ve basit bir biçime bürünmüştür. Aşağıdaki açıklamalar bu yeni hükümlere ilişkin olacaktır.

Demokratik Alman Cumhuriyeti'ndeki takip hukukuna ilişkin olarak yapılan basitleştirme, aslında sosyalist hukuk anlayışının bir sonucudur. Diğer sosyalist ülkelerde olduğu gibi, Demokratik Alman hukukçularına göre, takip hukuku, Demokratik Alman Cumhuriyeti için gereksizdir (fuzulîdir); çünkü takip hukukuna konu olan mahkeme ilâmları öylesine inandırıcıdır ki, borçlular borçlarını, herhangi bir zora gerek kalmadan, kendiliğinden öderler; ayrıca, mahkemeler, kararlarında borçlunun ödeyebilme olanaklarını iyice gözden geçirerek karar verirler ve böylece borçlular borçlarını kendiliğinden ödeyebilirler¹⁴⁸. Yine Demokratik Alman hukukçularına göre, yurttaşların sosyalist hukuk bilinçleri henüz yeteri kadar olgunlaşmadığı için takip hukukunun tamamen ortadan kaldırılmasına şimdilik olanak da yoktur; çünkü, sosyalist hukuk bilinci ve sosyalist kişilik henüz istenildiği düzeyde olgunlaşmamıştır ve bu yüzden, borçlarını kendi arzuları ile, kendiliğinden ödeyemeyen borçlular vardır. Yeni ZPO hükümlerinin, zaman içerisinde istenilen amacı gerçekleştirebileceği umulmaktadır¹⁴⁹.

Demokratik Alman Cumhuriyeti takip hukuku anlayışına göre, borçluların büyük bir çoğunluğu, borçlarını kötü niyetli olduklarından değil, gerçekten ödeme yetenekleri (kaabiliyetleri) bulunmamasından dolayı ödeyemezler. Bu nedenle, borçluların ödeme olanaklarını sağlamak için, mahkemeler ve alacaklılar çaba ve anlayış göstermek zorundadırlar. Bu amaçla, yasaya çeşitli hükümler konulmuştur; diğer deyişle, bu yolla sosyalist takip hukukunun insancılığı¹⁵⁰ sağlanılmaya çalışılmıştır (örneğin bkz. ZPO § 79, 86 gibi); bu hükümlere aşağıda yeri geldikçe değinilecektir. Takip hukukuna bu anlayışın egemen olması yüzünden yeni ZPO «cebrî icra takibi» deyimindeki cebrî» kelimesini artık kullanmamakta ve yalnızca «icra takibi»nden söz etmektedir (bkz. ZPO § 85 vd.;

¹⁴⁸ Bkz. Hükel s. 149; Hans Nathan, Die Vollstreckung gerichtlicher Entscheidungen (Neue Justiz, 24. Jahrgang, 1970/6 s. 183 - 185) s. 183.

¹⁴⁹ Bkz. Nathan s. 183; Kellner - Göhring - Kietz s. 153, 157.

¹⁵⁰ Stalev s. 259.

karş. eski ZPO § 704 vd.)¹⁵¹. Bunun dışında, kapitalist hukukun bir kurumu olarak kabul edilen «iflâs» kurumunun Demokratik Alman Cumhuriyeti bakımından tamamen önemini yitirdiği ileri sürülmektedir¹⁵²; ancak yeni ZPO'dan sonra çıkartılmış bulunan «Küllî İcra Takibi Hakkındaki Tüzük» hükümlerinden de anlaşılacağı üzere, «iflâs» hukukunun tamamen ortadan kalktığını söylemek olanaksızdır. Çünkü aşağıda (§ 4'de) görüleceği gibi, «külli icra» denilen kurum, iflâstan başka bir şey değildir. Yalnızca, Demokratik Alman Cumhuriyetinde hukuk düzeyinin farklı olması yüzünden, iflâs hukuku, kapitalist hukuk sisteminde olduğu kadar önemli bir yer işgâl etmemektedir.

Yapılan istatistiklere göre, Demokratik Alman Cumhuriyetinde yapılan icra takiplerinin sayısı giderek azalmaktadır¹⁵³.

§ 3 — İCRA HUKUKU

A. İCRANIN BAŞLANGICI

I — ANAKURALLAR

İcra edilebilir bir alacağı ödemekle yükümlü bulunan kişiler yükümlülüklerini zamanında ve tam olarak yerine getirmek için tüm çabalarını göstermelidirler; bu amaçla yükümlüler, sosyalist erdemliliğin (ahlâkın) temellerine uygun olarak alacakları ile işbirliği yapmak zorundadırlar (ZPO § 85, I). ZPO'daki bu anakuraldan da görüldüğü gibi, esas olan, borçların alacaklı ile borçlu arasında, herhangi bir uyuşmazlığa neden olmadan, ödenmesidir. Bu nedenle, hem alacaklılara hem de borçlulara yasa ödevler yüklemektedir. Borçların tam ve zamanında ödenmesi için işletmelere de görevler verilmiştir. Buna göre, işletmeler yanlarında çalıştırdıkları kimselerin, icra edilebilir yükümlülüklerini düzenli olarak yerine getirmediklerini öğrenirlerse, bu kimselerin zamanında ve tam olarak yükümlülüklerini yerine getirmeleri için etkide bulunmak zorundadırlar; bu amaçla işletmelerin, emekçi birliklerinin ve özellikle uyuşmazlık kurulu üyelerinin yardımını istemek görevleri vardır (ZPO § 85, II). Ayrıca bir emekçi, nafaka ödenmesi, konut kirasının verilmesi, cezasal bir eylemi sonucunda verdiği zararın tazmini hakkında icra edilebilir yükümlülüğünü yerine getirmek için ücretinin uygun bir kısmını hak sahibine devretmişse, işletme bu devre onay vermek ve gerekli tutarı hak sahibine göndermek zorundadır (ZPO § 85, III).

¹⁵¹ Bkz. bu konuda : **Hükel** s. 150.

¹⁵² **Nathan**, s. 184.

¹⁵³ Sayılar için bkz, yukarı dipnot 42 ve 43 civarı.

Bütün çabalara karşın, borçlu, icra edilebilir yükümlülüğünü rızası ile yerine getirmiyorsa, alacaklı borçluya karşı icra takibi yapabilir; ancak alacaklı da alacağına kavuşmak için, bölge mahkemesinin faaliyetine katılmak ve onun işlerini kolaylaştırmak zorundadır (ZPO § 86, I, II).

Borçlu, iş durumu, ücreti ve diğer malvarlığı, kendisinin yerine getireceği başkaca yükümlülükler ve icra takibi sırasında ortaya çıkacak değişiklikler hakkında bölge mahkemesine bilgi verme zorundadır. İcra takibi, alacağın tamamı ile borçlu tarafından ödenecek olan, yargılama giderlerinin tam olarak ödenmesine dek devam ettirilir. Bütün icra takibinin amacı, alacaklının alacağına kavuşmasını ve öte yandan borçlunun da yersiz zorluklara düşmemesini sağlamaya yöneliktir (ZPO § 86, II) yani, takip hukukunda hem alacaklının, hem de borçlunun yararları, karşılıklı olarak gözetilmektedir¹⁵⁴.

Bir para alacağı icra takibine konu ise, önce borçlunun ücreti haczedilmelidir; ancak istemin daha çabuk yerine getirilmesini sağlıyorsa veya ücret haczi sonuçsuz kalmışsa veya daha önceden sonuçsuz kalacağı anlaşılıyorsa, borçlunun eşyaları ve diğer alacaklarının da icrası olanaklıdır (ZPO § 86, IV).

Eğer bir halk işletmesine karşı icra takibi yapılıyorsa, devlet ast organı veya ekonomik işlerle uğraşan organ, yargıcın başvurusu üzerine, alacak istemini, bu işletmenin gelir kaynaklarından sağlamak zorundadır; bir sosyalist kooperatif veya toplumsal kurum, icra edilebilir bir yükümlünü yerine getirmezse, aksi hukuksal düzenlemelerde belirtilmedikçe, toplumsal kurumun görevlerinin yerine getirilmesi için gerekli olmayan veya sosyalist kooperatifin ekonomik uğraşısına temel olmayan parasal kaynaklar ve benzeri şeyler üzerinde icra takibi yapılır (ZPO § 87). Görüldüğü gibi, icra takibinin sonucunda üretim faaliyetinin zarara uğramaması için itina gösterilmektedir.

II — İCRA EDİLEBİLİR KARARLAR

ZPO, kural olarak, ilâmların icrası kurumunu düzenlemiştir. İcra ta-

¹⁵⁴ Bkz. bu konuda Peter Wallis : Die Volstreckung zivil-, familien-, und arbeitsrechtlicher Ansprüche (Neue Justiz, 30. Jahrgang, 1976/2, s. 48 - 54) s. 51.

kibi yapılabilmesi için, kural olarak, elde bir ilâmın veya ilâm yerine geçen bir belgenin bulunması gerekir¹⁵⁵.

Yukarda değinildiği gibi, mahkeme yargılama sonunda verdiği kararda, edim yükümlüsünün edim biçimini ve çeşidini göstermek zorundadır; hattâ bu amaçla, edim yükümlüsünün ekonomik durumunun gerektirmesi ve alacaklı bakımından da büyük bir sakınca doğurmaması durumunda, mahkemenin taksitle ödemeye karar vermesi olanağı da vardır (bkz. ZPO § 79, I).

Şu belgelerle icra takibi yapılabilir : i) kesinleşmiş mahkeme kararları ve bağlayıcı yargısal uzlaşmalar; ii) icra edilebilirlikleri açıklanan halk mahkemeleri kararları (§ 89), iii) icra edilebilirlikleri açıklanan, hakem yargılaması sonucunda verilen hakem kararları veya hakem önünde yapılan uzlaşmalar, iv) Özgür Alman Sendikalar Birliği sosyal sigortalar itiraz komisyonunun ve Demokratik Alman Cumhuriyeti devlet sigortaları itiraz komisyonunun kesin kararları, v) icra edilmeleri, hukuksal düzenlemelerle mahkemelere verilmiş bulunan diğer devlet organlarının icra edilebilir kararları, senetleri ve diğer belgeleri (ZPO § 88, I).

Halk mahkemesi kararlarının icra edilebilirliklerinin açıklanmasına ilişkin istemler hakkında, halk mahkemesinin bulunduğu yer bölge mahkemesinin yetkili bölümü karar verir ve bu karara itiraz olunamaz (bkz. ZPO § 89).

III — İCRA TAKİP TALEBİ

Alacaklı icra takip talebinde, icrası istenilen mahkeme kararını tam olarak belirtir; mahkeme dışında bir organın kararı veya belgesi icra takibine konu ise, icra takip talebine bunun bir örneği eklenir. Ayrıca alacaklı, talebinde, şimdiye kadar borçlunun ödediği tutarı, alınmış olan icra önlemlerini ve borçlunun gelir ve malvarlığı durumunu bildirmek ve icra takibinin biçim ve çeşidi hakkında istemde bulunmak zorundadır (ZPO § 91).

¹⁵⁵ Bkz. bu konuda Wallis, Die Vollstreckung zivil-, familien- und arbeitsrechtlicher Ansprüche, s. 43 vd.; Nathan, s. 184 - 185; Wallis, Besondere Regelungen der ZPO für das Verfahren in Arbeitsrechtssachen, s. 687; effektiven und rationellen gerichtlichen Verfahrens auf dem Gebiet des Zivil-, Familien- und Arbeitsrechts, s. 489 vd.; Brunner, Das neue Zivilprozessrecht der DDR, s. 180 - 182.

İcra takip talebi, mahkeme yazmanı tarafından kendiliğinden (re-sen) gözden geçirilir; eğer alacak zamanasına uğramışsa ve icraya izin de verilmezse, icra takibi mahkeme yazmanı tarafından reddedilir. Zamanasını süresinin geçmesinden sonra icra takibinin yapılabilmesi hakkında, alacaklının istemi üzerine bölge mahkemesinin yetkili bölümü, sözlü duruşma yaptıktan sonra karar verir (ZPO § 92)¹⁵⁶.

B. YETKİ

Bir yargısal karar veya uzlaşma hakkında icra takibi için yetkili mahkeme, icra takibi başka bir ülkede yapılmadığı sürece, yargılamanın ilk derecede yapıldığı veya bir icra edilebilirlik açıklamasının verildiği bölge mahkemesidir. Yargılama ilk derecede eyalet mahkemesinde yapılmışsa veya başka bir organın kararı veya senedi ile icra takibi yapılıyorsa, borçlunun konulunun bulunduğu yer bölge mahkemesi yetkilidir (ZPO § 93, I). Borçlu, yetkili bölge mahkemesinin yetki alanı içerisinde oturmuyorsa, kararın çabuk ve olaya uygun olarak icra edilmesinin yararları bakımından, gerekli olduğu durumlarda, takip borçlunun oturduğu yerdeki bölge mahkemesine gönderilir (ZPO § 93, III). İcra takibi için başka bir devletin hukuksal yardımı gerekli ise, alacaklının gerekli istemi alınmalı ve istem diğer devletin yetkili mahkemesine iletilmelidir (ZPO § 93, IV)¹⁵⁷.

İcra, bizim sistemimizde olduğu gibi, ayrı icra memuru tarafından değil, mahkeme yazmanı tarafından yapılır¹⁵⁸. Mahkeme yazmanı hangi icra önlemlerinin alınacağını belirler ve bölge mahkemesinin yetkili bölümünün veya yargıcın kararı öngörülmüş olmadıkça, gerekli kararları alır (ZPO § 94, I).

Mahkeme yazmanı, gerekiyorsa, borçluyu çağırabilir ve ekonomik durumu bakımından onu sorguya çeker ve borçludan belli süre içerisinde

¹⁵⁶ Bkz. Wallis, Die Vollstreckung zivil-, familien- und arbeitsrechtlicher Ansprüche, s. 48 - 49; Hüchel, s. 152 - 158. Mahkeme yazmanının, icra takip talebini kendiliğinden gözden geçirmesi, objektif gerçeğin araştırılması ilkesi ile ilgilidir.

¹⁵⁷ Wallis, Die Vollstreckung zivil-, familien- und arbeitsrechtlicher Ansprüche, s. 50; Nathan, s. 184; Wallis, Die Vollstreckung in Grundstücke und Gebäude (Neue Justiz, 30. Jahrgang, s. 168 - 174) s. 168 - 169; Krüger, Zur Ausgestaltung eines effektiven und rationellen gerichtlichen Verfahrens auf dem Gebiet des Zivil-, Familien- und Arbeitsrechts, s. 489.

¹⁵⁸ Wallis, Die Vollstreckung zivil-, familien- und arbeitsrechtlicher Ansprüche, s. 48 - 49; Brunner, Das neue Zivilprozessrecht der DDR, s. 180 - 181.

bir mal bildirimini vermesini ister (ZPO § 95, I). Mahkeme yazmanı, ayrıca kendisi de, borçlunun malvarlığı hakkında bilgi toplayabilir.

C. PARA ALACAKLARI HAKKINDA İCRA TAKİBİ

I — İŞ GELİRLERİNİN VE DİĞER ALACAKLARIN HACZİ

1 — Haczedilebilirlik

Hukuksal düzenlemeler devrini veya haczini yasaklamadığı sürece, borçlunun alacaklarının haczedilebilmesi olanağı vardır. Haciz, doğmuş olan (mevcut) alacaklar için yapılabildiği gibi, ileride doğacak olan alacaklar bakımından da yapılabilir; ancak bu durumda, alacağın belirlenebilmesi gerekir (ZPO § 96).

2 — Haczedilemeyen Gelirler

Bazı gelirler hacze uyruk değildirler : i) devlet onurunun sözkonusu olduğu veya kamu kurumlarının iltifatına mazhar olan ödüller, ikramiyeler ve diğer ödemeler, ii) işletme veya sendika kaynaklarından veya yardımlaşma sandığından verilen destekleme ödemeleri ve yardımlar, iii) defin paraları ve işletme veya sendika kaynaklarından ödenen ölüm paraları, iv) işletme koşullarının gerektirdiği işgüçlüğü zammı, v) özel yeteneklerin gösterilmesi nedeniyle bir kez ödenen ödüller vs. (bkz. ZPO § 98).

3 — Haciz İhbarnamesi

İcra takibi üzerine bir alacağın haczedilmesi gerekiyorsa, mahkeme yazmanı, borçlunun alacaklı olduğu kişiye (üçüncü borçluya) bir haciz ihbarnamesi gönderir ve üçüncü borçlunun alacağı, borçluya değil, alacaklıya ödemesi gerektiği bildirilir (ZPO § 99; karş. Türk İİK m. 89; karş. Sovyet ZPO m. 391 - 429). Eğer üçüncü borçlu, borçlunun kendisinden alacaklı olmadığı iddiasında ise, bunu derhal, haciz ihbarnamesini gönderen mahkemeye bildirmelidir (bkz. ZPO § 100).

4 — İş Gelirlerinin Haczedilebilen Kısmı

Borçlunun iş gelirinden haczedilebilen tutarın hesaplanmasında, borçlunun ortalama net aylık kazancından herşeyden önce 200 Mark indirilir; bunun dışında, borçlunun bakmak zorunda bulunduğu her kişi için 50 Mark daha indirilir. Geriye kalan miktarın yarısı hacze uyruktur

(ZPO § 102)¹⁵⁹. Bu hesaplama sayesinde borçlunun güç bir duruma düşmemesi sağlanmış olmaktadır.

5 — Birden Çok Haciz Yapılması

Bir alacağın haczinden sonra, aynı alacağın diğer bir alacaklı yararına da haczedilmesi olanağı vardır (ZPO § 105; karş. Türk İİK m. 100 - 101). Bu durumda eğer alacak, bütün istemleri karşılamaya yetmiyorsa, yasada belirtilen sıraya göre ödeme yapılır. Bu sırada öncelikle aile ve nafaka giderleri, konut kirası, tazminatlar, devlet alacakları ön sıraları işgal etmektedir. Diğer deyişle, bazı alacaklıların ayrıcalıkları (imtiyazları) vardır (bkz. ZPO § 105; karş. Türk İİK m. 206).

6 — Mahkeme Yazmanının Takdir Hakkı

İş gelirlerinin nasıl haczedilebileceği yelunda, yasada çok ayrıntılı hükümler yer almıştır (bkz. ZPO § 101 vd.). Kural olarak mahkeme yazmanı, bu hükümlere göre işlem yapar; ancak mahkeme yazmanının bazı durumlarda takdir hakkı vardır. Özellikle, olağanüstü koşulların varlığı nedeniyle, borçlu ve ailesinin haklı olmayan zorluklara düşmelerini önlemek için, ivedi bir biçimde gerekli olması ve alacaklı bakımından da uygun bulunması durumunda, mahkeme yazmanı borçlu yararına olarak başka türlü işlemlerde bulunabilir. Aynı biçimde, işgelirlerinin haczedilebilirliğinin sınırlandırılması, alacaklı bakımından uygun olmayan zorluklar doğuruyorsa veya alacaklının alacağının borçlu tarafından daha çabuk ödenebileceğinin beklenmesi durumlarında, mahkeme yazmanı, alacaklı yararına işlemler bulunabilir (bkz. ZPO § 107). Bu hüküm sayesinde, mahkeme yazmanının somut olaylar karşısında davranma biçimine esneklik kazandırılmıştır.

II — MALLARIN HACZİ

1. Taşınır Malların Haczi

ZPO (§ 118 - 125), yalnızca taşınır malların haczini düzenlemiştir. İş gelirlerinin haczedilmesi yanında (bkz. ZPO § 86, IV), borçlunun bütün taşınır malları da hacze uyruktur. Ancak, hukuksal düzenlemelerin hac-

¹⁵⁹ Bkz. bu konuda : Wallis, Die Vollstreckung zivil-, familien- und arbeitsrechtlicher Ansprüche, s. 52 - 53; Krüger, Zur Ausgestaltung eines effektiven und rationellen gerichtlichen Verfahrens auf dem Gebiet des Zivil-, Familien- und Arbeitsrechts, s. 490.

zine olanak vermediği, haczinin meslek icrasını tehlikeye düşüreceği anlaşılan ve haczinin borçlunun veya ailesinin yaşam düzeyine zarar vereceği anlaşılan taşınır mallar haczedilemez (ZPO § 118, II; karş. Türk İİK m. 82)¹⁶⁰.

Haciz için, mahkeme yazmanı borçlunun evini araştırabilir, kapalı yerleri açabilir vs. (bkz. ZPO §119, II). Haczedilen para, değerli kâğıtlar ve değerli şeyler mahkemece saklanır. Gerekli durumlarda haczedilen malların borçlu yanında (nezdinde) bırakılması olanağı da vardır. Borçluya ait mallar üçüncü kişi elinde bulunursa, bu kişinin bu malları mahkeme yazmanına teslim etmesi kendisine bildirilir (bkz. ZPO § 119; karş. Sovyet ZPO m. 374 vd.).

Haciz hakkında tutanak düzenlenir (ZPO § 121; karş. Sovyet ZPO m. 371 - 372).

Hacizli mallar, mahkeme yazmanı tarafından biçilen değerine göre satılır (mahkemece satım); hacizli şeyin alacaklıya satılması olanağı da vardır. Hacizli şey satılmıyorsa, biçilen fiyat % 50'ye kadar indirilebilir (bkz. ZPO § 122 - 123).

Satış sonunda elde edilen para, icra takibi için gerekli giderlerin indirilmesinden sonra alacağı oranında mahkeme yazmanı tarafından alacaklıya ödenir. Satılan hacizli maldan elde edilen tutar, bütün alacaklıların alacağını ödemeye yetmezse, yasadaki sıraya göre paralar dağıtılır (bkz. ZPO § 124 - 125; karş. Sovyet ZPO m. 395, 418 - 423).

2. Taşınmaz Malların, Binaların ve Gemilerin Haczi

Taşınmaz malların, binaların ve gemilerin haczi, ZPO hükümlerine göre değil, bu konuda çıkartılmış bulunan hukuksal düzenlemelere göre olur (ZPO § 126).

a) Taşınmaz Malların ve Binaların Haczi

Bağımsız olarak mülkiyet hakkının konusu olan taşınmaz malların ve binaların icra takibinin konusu olması mümkündür. Bu icra takibi, 18.12.1975 tarihli «Taşınmaz Mallara ve Binalara İlişkin İcra Taki-

¹⁶⁰ Bkz. bu konuda Nathan, s. 184. Sovyetler Birliği'ndeki durum için bkz. Sovyet ZPO m. 369, 387 ve ayrıca bkz.: Verzeichnis der Arten von Vermögensgegenständen, in die auf Grund von Vollstreckungstitel nicht vollstreckt werden darf (Roggemann, Die Zivilprozessordnung der RSFSR, s. 278 - 280).

bi Hakkındaki Tüzük» hükümlerine¹⁶¹ göre yapılır (karş. Sovyet ZPO m. 377, 399 - 405)¹⁶².

Taşınmaz malların ve binaların icra takibine konu olabilmesi, alacağın taşınmaz maldan istenebilmesi veya diğer alacaklarda, borçluya karşı öbür icra önlemlerinin başarısız kalması koşuluna bağlıdır (adı geçen Tüzük § 2, I).

Taşınmaz mallara veya binalara karşı icra takibi yapılmasını alacaklı veya yasanın belirttiği durumlarda borçlu isteyebilir (adı geçen Tüzük § 1, II).

Hacze, mahkeme yazmanı karar verir ve bu kararın tebliği ile, haciz hükümlerini doğurur ve karar ayrıca tapu kütüğüne de yazılmak üzere tapu dairesine gönderilir (bkz. ZPO § 1, 3). Satış işlemlerine kadar aynı taşınmaz mal veya bina üzerine diğer alacaklılar yararına da haciz konulması olanaklıdır (adı geçen Tüzük § 4; karş. ZPO § 120 ve ayrıca karş. Türk İİK m. 100).

Daha sonra hacizli taşınmaz malın veya binanın değeri biçilir, satış günü belirlenir ve satış günü ilân edilir (bkz. adı geçen Tüzük § 6, 9, 10, 11). Belirlenen günde, belli yöntem ile, hacizli mal en çok pey ileri sürene satılır (bkz. adı geçen Tüzük § 7, 8, 12 - 19). Daha sonra elde edilen tutarı alacaklılara dağıtır; eğer bu dağıtma sonunda geriye para kalırsa bu da borçluya verilir (bkz. bu konularda adı geçen Tüzük § 20-28).

b) Gemilerin ve Yapım Durumundaki Gemilerin Haczi

Gemi siciline yazımlı bulunan gemilerin ve yapım durumundaki gemilerin haczi ZPO'ya göre değil, 29.6.1976 tarihli «Deniz Yolculuğuna İlişkin Sorunlarda Hukuk Yargılamasına İlişkin Tüzük» hükümlerine göre olur¹⁶³. Buna karşılık gemi siciline (kütüğüne) yazımlı olmayan gemilerin ve yapım durumundaki gemilerin haczi, ZPO hükümlerine göre olur (adı geçen Tüzük § 29, I).

Gemilerin ve yapım durumundaki gemilerin haczine ilişkin hükümler (adı geçen Tüzük § 29 - 53), yukarıda görülen Taşınmaz Mallara ve Binalara İlişkin İcra Takibi Hakkındaki Tüzük hükümlerine paralel bir biçimde düzenlenilmiştir.

¹⁶¹ Resmî Gazete, I, Nr. 1, s. 1 - 5.

¹⁶² Bkz. bu konuda Wallis, Die Vollstreckung in Grundstücke und Gebaeude, s. 168 - 174.

¹⁶³ Resmî Gazete, 1976, I, Nr. 21, s. 290 - 299.

Gemilerin ve yapım durumundaki gemilerin icra takibine konu olabilmesi, alacağın gemiden istenebilmesi veya alacağın en az 1000 Mark olması koşuluna bağlıdır (bkz. adı geçen Tüzük § 30, I).

İcra takibini, alacaklı veya yasanın belirttiği durumlarda borçlu isteyebilir (adı geçen Tüzük § 31).

Hacze, mahkeme yazmanı karar verir ve bu kararın tebliği ile haciz hükümlerini doğurur (adı geçen Tüzük § 33, I).

Satış işlemlerine kadar, aynı gemi veya yapım durumundaki gemi üzerine, diğer alacaklılar yararına da haciz konulması olanaklıdır (adı geçen Tüzük § 34).

Daha sonra hacizli geminin veya yapım durumundaki geminin değeri biçilir, satış günü belirlenir ve satış günü ilân edilir (bkz. adı geçen Tüzük § 37, 38, 39). Belirlenen günde, belli yöntem ile, hacizli gemi veya yapım durumundaki gemi, en çok pey sürene satılır (bkz. adı geçen Tüzük § 40 - 44 ve 36). Daha sonra elde edilen tutar alacaklılara dağıtılır; eğer bu dağıtım sonunda geriye para kalırsa, bu da borçluya verilir (bkz. bu konularda adı geçen Tüzük § 45 - 53).

D. DİĞER ALACAKLAR HAKKINDA İCRA TAKİBİ

Para alacaklarından başka alacaklar bakımından da icra takibi yapılabilir. Bunlar malların teslimi (ZPO § 127), tahliye (boşaltım) (ZPO § 128), irade açıklamasında bulunulması (ZPO § 129) ve yapma, yapma ve katlanma borçlarında icradır (ZPO § 130). Bunlara, yalnızca yolama yapılmakla yetinilecektir¹⁶⁴.

E. İCRA TAKİBİNİN DURDURULMASI VE ŞİKÂYET

I — İCRA TAKİBİNİN DURDURULMASI

1. Geçici Durdurma

Mahkeme yazmanı bazı durumlarda icra önlemlerini tamamen veya kısmen geçici olarak durdurabilir : i) yetkili mahkeme, icra takibini geçici olarak durdurmuşsa, ii) Demokratik Alman Cumhuriyeti devlet sigortası nezdindeki sosyal sigorta şikâyet komisyonunun veya Alman Özgür Sendikalar Birliği sosyal sigortalar şikâyet komisyonunun kesin bir

¹⁶⁴ Bkz. Wallis, Die Vollstreckung zivil-, familien- und arbeitsrechtlicher Ansprüche, s. 54.

kararının kaldırılması istenirse, iii) alacaklı istemde bulunursa, iv) alacağın ödenmesi için süre verilirse, v) eşlerden biri evlilik malbirliğinin kaldırılmasını istemiş ve bu malvarlığına karşı icra takibi yapılıyorsa, vi) alacağın ödeme biçimi ve türü hakkında kararın değiştirilmesi gözden geçiriliyorsa, vii) bir icra önlemine karşı itirazlar ileri sürülmüş ise (ZPO § 135, III), viii) olağanüstü koşullar sonucunda icra takibi borçlu için haksız güçlükler ortaya çıkarıyorsa veya borçluya önüne geçilmesi olanaksız sakıncalar yüklüyorsa ve icra takibinin durdurulması alacaklı bakımından da uygun ise (ZPO § 131, I, II).

İcra takibinin durdurulması, bir güvence (teminat) gösterilmesine veya başka bir yükümlülüğün yerine getirilmesi koşuluna bağlanabilir (ZPO § 131, II).

İcra takibinin durdurulması için gerekli olan nedenler ortadan kalkarsa, icraya devam edilir (ZPO § 131, III).

2. İşlerin Ortak Malvarlığına Karşı Yapılan Takipte Durdurma

Eşlerden birine yönelik icra takibi sırasında, ortak malvarlığına karşı icra takibi yapılırsa ve diğer eş buna itiraz ederse, mahkeme yazmanı icra önlemlerinin geçici olarak kaldırılmasına karar verir (ZPO § 132, I). Alacaklının istemi üzerine, bölge mahkemesinin aile hukuku ile ilgili bölümü, alacaklı ve eşlerle, itiraz hakkında sözlü görüşmeler yapar ve karar verir. Bölge mahkemesinin aile hukuku ile ilgili bölümü, yükümlü olmayan eşe bazı malvarlığı parçaları üzerinde mülkiyet hakkı tanyabilir ve belli malvarlığı parçaları üzerinde icra takibinin caiz olmadığını açıklayabilir veya ilgililerin yararlarını koruyan diğer önlemleri alabilir.

Durdurma kararının tebliğinden sonra bir ay içerisinde alacaklı, itiraz hakkında sözlü duruşma yapılmasını isterse, mahkeme yazmanı icra önlemlerinin kesin olarak durdurulmasına karar verir.

3. İcra Takibinin Caiz Olmaması

Bazı durumlarda icra takibinin caiz olmadığı açıklanır : i) tarafların kesin tavır takınmalarından (ZPO § 64, 65, II) sonra ortaya çıkan ve artık yasa yolları ile ileri sürülmesi olanağı bulunmayan alacakların sözkonusu olması durumunda borçlunun istemi ile, ii) haczedilen mal veya alacak üzerinde icra takibine karşı çıkma hakkı bulunan veya kendi alacağının öncelikle ifasının haklılığını ortaya koyan üçüncü kişinin istemi üzerine (ZPO § 133, I).

İcra takibinin caiz olmadığı açıklanması istemi hakkında, bölge mahkemesinin yetkili bölümü, sözlü duruşma yaptıktan sonra karar verir; aynı zamanda, alınmış bulunan icra önlemleri hakkında da karar verilir (ZPO § 133, II)¹⁶⁵

4. Kesin Durdurma

Alacaklı icra takibi hakkındaki istemini geri alırsa, icra takibinin caiz olmadığı açıklanırsa veya icra edilen karar ortadan kaldırılır veya değiştirilirse, mahkeme yazmanı yürümekte olan icra önlemlerini kesin olarak durdurur. Bir evlilik malbirliği kesin hükümle ortadan kaldırılırsa, yükümlü bulunmayan eşe devredilmiş bulunan malvarlığı parçaları üzerindeki icra takibi kesin olarak durdurulur (ZPO § 134)¹⁶⁶.

II — ŞİKÂYET

İcra takibi sırasında verilen kararlara karşı tarafların ve doğrudan doğruya ilgili bulunanların şikâyet (ZPO § 158, 159) hakları vardır. Şikâyet, tebliğden itibaren iki hafta içerisinde kararı veren mahkemeye yapılır (ZPO § 135, I).

Şikâyet yoluna başvurulmasıyla, yürümekte olan icra önlemleri durmaz (karş. ZPO § 131, II/2). Eyalet mahkemesi, icrayı şikâyet hakkında karar verilmesine dek geçici olarak durdurabilir (ZPO § 135, II).

Alacaklı, borçlu veya üçüncü borçlu tarafından mahkeme yazmanının şikâyete uyruk olmayan icra önlemlerine karşı itiraz edilirse, bu konu hakkında mahkeme yazman karar verir (ZPO § 135, III)¹⁶⁷.

§ 4 — İFLÂS HUKUKU

Yukarda değinildiği gibi, Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde iflâs hukukunun tamamen ortadan kalktığı ileri sürülmesine¹⁶⁸ karşın¹⁶⁹, yeni ZPO'dan sonra çıkartılan «Külli İcra Takibi Hakkında Tüzük»¹⁷⁰, kapi-

¹⁶⁵ Bkz. Wallis, Die Vollstreckung zivil-, familien- und arbeitsrechtlicher Ansprüche, s. 50.

¹⁶⁶ Bkz. Wallis, Die Vollstreckung zivil-, familien- und arbeitsrechtlicher Ansprüche, s. 50.

¹⁶⁷ Bkz. Wallis, Die Vollstreckung zivil-, familien- und arbeitsrechtlicher Ansprüche, s. 50 - 51; Nathan, s. 185; ayrıca bkz. Niethammer - Latka, s. 181 - 182.

¹⁶⁸ Bkz. Nathan, s. 184; Hückel, s. 182.

¹⁶⁹ Brunner, Das neue Zivilprozessrecht der DDR, s. 182.

¹⁷⁰ Resmî Gazete, 1976, I, Nr. 1, s. 5 - 8.

talist hukuk sistemlerindeki iflâs kurumunun basitleştirilmiş biçiminde başka birşey değildir. Nitekim bu Tüzüğün son hükmüne (§ 18) göre bu Tüzük, daha önce yürürlükte bulunan iflâsla ilgili hükümlerin yerine geçmiştir^{170a}.

İflâs (Tüzüğün deyimiyile, küllî takip), daha çok tereke sorunları¹⁷¹ ve özel kişilere ait esnaf işletmeleri¹⁷² bakımından değer ifade etmektedir¹⁷³.

A. KÜLLÎ TAKİBİN KONUSU

Küllî takip, borçlunun aktifinin pasifinden az olması veya ödemelerini yapamaması durumunda ortaya çıkar (Tüzük § 1, I) ve borçlunun haczi caiz olmayan malları dışındaki bütün malvarlığını kapsar. Küllî takip sonunda borçlunun malları satılır ve elde edilen tutar, borçlunun borçlarını ödemeye tahsis edilir (Tüzük § 1, II). Görüldüğü gibi, küllî takip yapılabilmesi nedeni, kapitalist hukuk sistemlerindeki iflâs nedeni ile aynıdır¹⁷⁴. Küllî takip işlemlerinin yapılması, borçlunun konulunun veya konutunun bulunduğu bölge mahkemesi yazmanına düşer. İşlemler bakımından Tüzük, aksine hüküm koymadıkça ZPO hükümleri uygulanır (Tüzük § 1, III, IV).

B. KÜLLÎ TAKİP YÖNTEMİNİN BAŞLAMASI

Küllî takip yapılmasını, borçlunun bizzat kendisi isteyebilir¹⁷⁵ veya küllî takip yapılmasına mahkeme yazmanı kendiliğinden karar verir. Kendiliğinden karar verme, özellikle, borçluya karşı yapılan icra takibi sırasında, borçlunun pasifinin aktifinden fazla olduğunun veya borçlunun ödemeleri yerine getiremediğinin (yani, aciz halinin) saptanması durumunda ortaya çıkar (Tüzük § 2, I). Alacaklıların küllî takip yapılmasını istemeye hakları yoktur¹⁷⁶.

^{170a} Sözü edilen Tüzük hakkında bkz. Wallis, Die Gesamtvollstreckung s. 298 vd.

¹⁷¹ Bkz. Hückel, s. 181 dipnot 2.

¹⁷² Brunner, Das neue Zivilprozessrecht der DDR, s. 182.

¹⁷³ Bkz. Hückel, s. 180 vd.; Brunner, Das neue Zivilprozessrecht der DDR, s. 182.

¹⁷⁴ Bkz. Brunner, Das neue Zivilprozessrecht der DDR s. 182.

¹⁷⁵ Bkz. Wallis, Gesamtvollstreckung s. 299.

¹⁷⁶ Bkz. Brunner, Das neue Zivilprozessrecht der DDR, s. 182; Wallis, Gesamtvollstreckung s. 299.

Borçlu, malvarlığını, borçları, alacaklarını içeren listeyi ve gerekli belgeleri bölge mahkemesine verir (Tüzük § 3). Küllî takip yapılmasına karar verilmeden önce borçlu ve gerekli ise, bölge kurulu dinlenir. Eğer, borçlunun malvarlığı küllî takip yapılmasını gerektirmeyecek kadar az ise veya küllî takip yapılması için gerekli koşullar yoksa küllî takip yapılmasına ilişkin istem reddedilir (Tüzük § 4)¹⁷⁷; aksi takdirde, küllî takip yapılmasına karar verilir. Kararda, genel olarak, borçlunun malvarlığı üzerindeki tasarrufunun yasaklandığı, bütün alacaklıların alacaklarını yazdırmaları, borçlunun borçlularının borçlarını artık borçluya ödemeleri belirtilir ve aynı kararda bir de yönetici (yani, iflâs idaresi) atanır (Tüzük § 5).

Küllî takip yapılmasına ilişkin karar ilân edilir ve ayrıca karar, bölge halk polisliğine, bölge kuruluna, posta dairesine, borçlunun bankasına veya akredi kurumlarına ve tapu kütüğüne de bildirilir (Tüzük § 6).

C. HACZİN ETKİSİ

Tüzüğün § 7 hükmü, «haciz» etkisinden söz etmektedir. Bundan da anlaşılıyor ki, küllî takip yapılması sonucunda borçlunun malvarlığı üzerine tümünden haciz konulduğu kabul edilmektedir.

Küllî takip yapılmasına ilişkin kararın borçluya tebliği anında, borçlunun tüm malvarlığı üzerinde haciz hükümlerini doğurur. Hacze, borçlunun haczi caiz bütün malları ile borçlunun zilyetliğinde bulunan şeyler ve borçlu tarafından kullanılan taşınmaz mallar ve binalar uyruktur (Tüzük § 7, I, II). Borçluya karşı yapılan icra takipleri de, küllî takip yapılmasına karar verilmesi önemlerini yitirirler.

D. YÖNETİCİNİN GÖREVLERİ

Mahkeme tarafından atanan (Tüzük § 5) yönetici (yani, iflâs idaresi), tasfiyeyi yapmakla görevlidir. Bununla ilgili olarak yönetici alacakları tahsil eder, borçlunun üçüncü kişiler elindeki mallarını, borçlunun hacze uyruk bütün mallarını saptar, zilyetliği altına alır ve bunlar üzerinde yönetme, satma gibi tasarruflarda bulunur (Tüzük § 8, I, II).

Yönetici, mahkeme yazmanının denetimine uyruktur ve gereğinde, mahkeme yazmanı yöneticiye yönergeler verebilir (Tüzük § 8, III).

Yönetici, borçlunun malvarlığının defterini tutar ve deftere borçlunun yükümlülükleri, alacaklıların yönetici tarafından kabul edilen ala-

¹⁷⁷ Wallis, Gesamtvollstreckung s. 299 - 300.

cakları yazılır. Alacakları yönetici tarafından kabul edilmeyen alacaklıların dava açma hakları vardır (bkz. Tüzük § 9 - 11).

Daha sonra, mallar satılır ve alacaklılar listesi düzenlenir dağıtma ise, Tüzüğün gösterdiği sıraya (karş. Türk İİK m. 206) göre yapılır (bkz. Tüzük § 13)¹⁷⁸.

E. YÖNTEMİN SONU

Külli takip, yöneticinin verdiği son raporun onaylanmasından sonra kararla durdurulur ve bu karar borçluya, yöneticiye tebliğ edilir ve aynı karar ayrıca ilân edilir (bkz. Tüzük § 14)¹⁷⁹.

F. DENİZ YOLCULUĞUNA İLİŞKİN SORUNLARDA HUKUK YARGILAMASI HAKKINDAKİ TÜZÜK HÜKÜMLERİ

Külli İcra Takibi Tüzüğü dışında, Deniz Yolculuğuna İlişkin Sorunlarda Hukuk Yargılaması Hakkında Tüzük'te de, küllî icra takibine (yani, iflâsa) benzeyen hükümler vardır¹⁸⁰. Bu hükümlere göre, istem üzerine, donatanın sorumluluğu sınırlanır ve sınırlamaya ilişkin gemi üzerinde, adeta küllî takip yapılır ve alacaklılara elde edilen para dağıtılır. Bu tüzük hükümlerine, burada yalnızca yollama yapılmakla yetinilecektir (bkz. adı geçen Tüzük § 1 - 28).

¹⁷⁸ Bkz. ayrıntılar için : Wallis, Gesamtvollstreckung s. 300 - 301.

¹⁷⁹ Bkz. Wallis, Gesamtvollstreckung s. 301.

¹⁸⁰ Bkz. Brunner, Das neue Zivilprozessrecht der DDR, s. 182.

YARARLANILAN YAPITLAR

- Andrae, Peter** : Einige Probleme der Entwicklung des Schiedsgerichts bei der Kammer für Aussenhandel der DDR (Das Schiedsgerichtsbarkeit bei der Kammer für Aussenhandel der Deutschen Demokratischen Republik, Informationen über seine Taetigkeit und künftigen Aufgaben, Berlin 1975, s. 9 - 16).
- Artzt, Werner** : Die Zwangsvollstreckung als Teil des Zivilprozesses (Neue Justiz, 1954, s. 436 - 441).
- Bechthold, Ilse** : Die Prozessprinzipien im Strafverfahren der DDR Bonn 1967.
- Benjamin, Hilde** : Die dialektische Einheit von Gesetzlichkeit und Parteilichkeit durchsetzen (Neue Justiz, 1958, s. 365 - 368).
- Benjamin, Hilde - Fritsche, Hans** : Rechtspflege, und sozialistische Erziehung (Staats und Recht, 1963, s. 229 - 245).
- Benjamin, Hilde** : Sowjetische Erfahrungen halfen beim Aufbau der Rechtspflege in der Deutschen Demokratischen Republik (Staat und Recht, 1977/10, s. 1072 - 1083).
- Berman, Harold J.** : The educational role of soviet criminal law and civil procedure (Contemporary Soviet Law, 1974, s. 1 - 16).
- Bruhn, Hans - Henning** : Die Rechtsanwaltschaft in der DDR, Stellung und Aufgaben, Köln 1972.
- Brunner, Georg** : Das neue Zivilprozessrecht der DDR (Neue Juristische Wochenschrift, 1977, Heft 5, s. 177 - 182).
- Brunner, Georg** : Einführung in das Recht der DDR, München 1975.
- Cappeletti, M.** : Social and political Aspects of Civil Procedure (Michigan Law Review, 1970, Vol. 69).
- Dettendorf, H. - Mollnau, K. A.** : Rechtsbewusstsein und Rechtserziehung, Berlin 1976.
- Dialektischer und historischer Materialismus (Lehrbuch für das marxistisch-leninistische Grundlagestudium), Berlin 1976.
- Donberger - Kleine - Klinger - Posch** : Das Zivilrecht der Deutschen Demokratischen Republik, Allgemeiner Teil, Berlin 1956.
- Eberhardt, Karl - Heinz** : Besonderheiten der Verfahren in Familienrechtsachen nach der neuen ZPO Neue Justiz, 1976, s. 12 - 19).
- Eberhard, Karl - Heinz/Krüger, Gerhard** : Die Vorbereitung der mündlichen Verhandlung in Zivil-, Familien- und Arbeitsrechtssachen (Neue Justiz, 1975, s. 607 - 610).
- Fellhauer - Strohbach** : Handbuch der internationalen Schiedsgerichtsbarkeit, Berlin 1969.
- Fiedler, Herbert - Woischnik, Rudi** : Die Kosten des Verfahrens (Neue Justiz, 1970, s. 185 - 187).
- Galetta, Alfons** : Der «Demokratische Zentralismus» als Strukturprinzip der Verwaltung im kommunistisch beherrschten Teil Deutschlands (Jahrbuch für Ostrecht Band. 1, 1. Halbesjahresheft 1960, s. 41 - 67).
- Gesellschaftliche Gerichte, Gesetzsammlung für Konfliktkommissionen und Schiedskommissionen (Herausgegeben vom Ministerium der Justiz), Berlin 1976.

- Göhring, Joachim** : Die Beendigung des Verfahrens (Neue Justiz, 1970, s. 173 - 176).
- Görner, Gerhard** : Die erzieherische Rolle der Gerichte bei der Behandlung von Zivilsachen und Familiensachen (Neue Justiz, 1953, s. 271 - 278).
- Heuer, Uwe - Jens** : Die Funktion des Rechts im entwickelten gesellschaftlichen System des Sozialismus (Neue Justiz, 1967, s. 656 - 661).
- Hirsch, Ernst E.** : Was bedeutet «sozialistische Gesetzlichkeit» (Juristen Zeitung, 1962, s. 149 - 154).
- Hückel, Helmut** : Der sozialistische Zivilprozess in der Deutschen Demokratischen Republik (unter besonderer Berücksichtigung des Einflusses der Wirtschafts- und Gesellschaftsordnung), Münster 1973.
- Hünke von Podewils, Torsten** : Das künftige Zivilverfahrensgesetz der DDR, Heidelberg 1970.
- Jünger, Fridrich K.** : The conflicts statute of the German Democratic Republic An introduction and translation (The American Journal of Comparative Law, Vol. XXV, Spring 1977, nr. 2, s. 332 vd).
- Kellner - Göhring - Kietz** : Zivilprozessrecht (Grundriss), Berlin 1977.
- Kellner, Horst** : Die mündliche Verhandlung (Neue Justiz, 1970, s. 170 - 173).
- Kellner, Horst** : Die Grundsatzbestimmungen der neuen Zivilprozessordnung (Neue Justiz, 1975, s. 542 - 546).
- Kietz, Herbert** : Besondere Verfahrensarten (Neue Justiz, 1970, s. 176 - 179).
- Kietz, Herbert - Mühlmann, Manfred** : Die Erziehungsaufgabe im Zivilprozess und die Rolle der gerichtlichen Entscheidung, Berlin 1962.
- Kittke, Horst Dieter, - Kringe, Otto** : Das neue Gerichtsverfassungsgesetz der DDR (Neue Juristische Wochenschrift, 1975/4, s. 150 - 152).
- Kirmse, Gerhard - Heber, Walter** : Aufgaben des Staatsanwalts in Zivil-, Familien- und Arbeitsverfahren (Neue Justiz, 1976, s. 547 - 551).
- Klinkert, Johannes** : Aufgaben der staatlichen Organe bei der Durchsetzung des sozialistischen Zivilrechts (Neue Justiz, 1976, s. 670 - 674).
- Krüger, Gerhard** : Zur Ausgestaltung eines effektiven und rationellen gerichtlichen Verfahrens auf dem Gebiet des Zivil-, Familien- und Arbeitsrechts (Neue Justiz, 1974, s. 425 - 429; 459 - 462; 489 - 492).
- Krüger, Gerhard** : Die Einleitung des Verfahrens vor dem Kreisgericht in Zivil-, Familien- und Arbeitsrechtssachen (Neue Justiz, 1975, s. 570 - 573).
- Krüger, Gerhard** : Die mündliche Verhandlung in Zivil-, Familien- und Arbeitsrechtsverfahren (Neue Justiz, 1975, s. 657 - 660).
- Krüger, Gerhard** : Rechtsmittel, Kassation und Wiederaufnahme des Verfahrens in Zivil-, Familien- und Arbeitsrechtssachen (Neue Justiz, 1976, s. 675 - 681).
- Knecht, Georg - Reinwarth, Hans - Nissel, Reinhard** : Der Beitrag der Rechtsantragsstellen zur Erhöhung der Effektivität der Zivilverfahren (Neue Justiz, 1975, s. 161 - 165).
- Knodel, Joachim - Krone, Reinhard** : Grundsatzbestimmungen und Verfahrensregelungen für das Staatliche Notariat (Neue Justiz, 1976, s. 165 - 168).
- Lemmich, Siegfried** : Das Justizrecht der Volkrepublik Polen, Berlin 1976.
- Marx, K. - Engels, F.** : Ausgewählte Werke in sechs Bänden, Berlin 1974 - 1976.

- Lenin, W. I.** : Ausgewählte Werke in sechs Bänden, Berlin 1975.
- Ludz, Christian Peter - Kuppe, Johannes** : DDR Handbuch, Köln 1975.
- Lukaschewa, J. A.** : Sozialistisches Rechtsbewusstsein und Gesetzlichkeit, Berlin 1976.
- Lübchen, Gustav Adolf** : Internationale Rechtshilfe in Zivil- und Familiensachen (Ein Leitfaden für die Anwendung der Rechtshilfeverträge der DDR in der Praxis), Berlin 1969.
- Mühlmann, Manfred** : Die Einleitung des Verfahrens (Neue Justiz, 1970, s. 167 - 169).
- Müller - Römer** : DDR Gesetze, Köln 1971.
- Müller - Römer Dietrich** : Die Gerichtskritik in der DDR (Zeitschrift für Zivilprozessrecht, 1969, s. 284 - 296).
- Nathan, Hans** : Die Vollstreckung gerichtlicher Entscheidungen (Neue Justiz, 1970, s. 183 - 185).
- Nathan, Hans** : Das Zivilprozessrecht der DDR (von einem Autorenkollektiv unter Leitung von Prof. Dr. Nathan), 1. Band, Berlin 1957; 2. Band, Berlin 1958.
- Nekrassow, Juri** : Das sowjetische Gerichtswesen, Nowosti 1975.
- Niethammer, Fritz - Latka, Helmut** : Rechtsmittel, Wiederaufnahme des Verfahrens und Kassation (Neue Justiz, 1970, s. 179 - 182).
- Niethammer, Fritz - Lübchen, Gustav Adolf** : Das schiedsgerichtliche Verfahren (Neue Justiz, 1970, s. 187 - 189).
- Niethammer, Fritz - Lübchen, Gustav Adolf** : Das Verfahren im zwischenstaatlichen Rechtsverkehr (Neue Justiz, 1970, s. 189 - 192).
- Oberstes Gericht der DDR, höchster Organ Wahrhaft demokratischer Rechtsprechung, Berlin 1970.
- Philosophisches Wörterbuch, Band 1 - 2, Leipzig 1975.
- Rudolph, H. - Zahn, D.** : Neue rechtliche Regelung für internationale Wirtschaftsverträge (Neue Justiz, 1976, s. 189 - 192).
- Réval, Tibor** : Les traits caractéristique de la procédure civile dans les pays socialiste européens, spécialement de la procédure civile hongrois (Revue international de droit Comparé, 1973/2, s. 317 - 327).
- Roggeman, Herwig** : Die Zivilprozessordnung der RSFSR, Berlin 1965.
- Roggemann, Herwig** : Zivilgesetzbuch und Zivilprozessordnung der DDR mit Nebengesetzen, Berlin 1976.
- Roggemann, Herwig** : Strafrechtsanwendung und Rechtshilfe zwischen den beiden deutschen Staaten, Berlin 1975.
- Schroeder, Friedrich Christian** : Die Strafrechts- und Strafprozessreform der DDR von 1974/1975 (Neue Juristische Wochenschrift, 1977/5, s. 169 - 176).
- Schattenberg, Dieter** : Prinzipien der Gerichtsverfassung in der DDR, Köln 1969.
- Schuldt, Werner** : Die Mitwirkung der Verfahrensbeteiligten am sozialistischen Zivilprozess, Potsdam - Babalsberg, 1961.
- Schüsseler, Rolf** : Sozialistisches Recht und Gerechtigkeit (Staats und Recht, 1966, s. 1 - 27).
- Das sozialistische Zivilrecht der DDR (Materiellen der 15. Tagung der Volkskammer der DDR am Juni 1975; yayımlayan : Sekraeteriat der Volkskammer der Deutschen Demokratischen Republik, Heft 12) Berlin 1975.

- Staley, Zivko** : Der Zivilprozess in den europaischen sozialistischen Staaten (Versuch einer vergleichenden Darstellung) (Zeitschrift für Rechtsvergleichung, 1974, Heft 4, s. 258 - 279) (Bu makalenin Türkçe çevirisi tarafından yayımlanmıştır : A. Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, 1976, c. XXXIII/1 - 4, s. 151 - 183).
- Strohbach, Heinz** : Das schiedsgerichtliche Verfahren (Neue Justiz, 1976, s. 518 - 523).
- Strohbach, Heinz** : Schiedsgerichtsbarkeit mit Firmen aus dem nichtsozialistischen Wirtschaftsgebiet (Das Schiedsgerichtsbarkeit bei der Kammer für Aussenhandel der Deutschen Demokratischen Republik, Informationen über seine Taetigkeit und künftigen Aufgaben, Berlin 1975, s. 24 - 33).
- Strohbach, Heinz** : Die neue Schiedsgerichtsordnung des Berliner Schiedsgerichts (Aussenwirtschaft, 1975/9, 1. Beilage, s. 1 - 11).
- Püschel, Heinz** : Konzeptionelle Fragen des Entwurfs eines Gesetzes über das gerichtliche Verfahren in Zivil-, Familien- und Arbeitsrechtssachen (Neue Justiz, 1970, s. 163 - 166).
- Vogel, Peter** : Wesen und Aufgaben Staatlichen Vertragsgerichtsbarkeit in der SBZ, München 1966.
- Wallis, Peter** : Besondere Regelungen der ZPO für das Verfahren in Arbeitssachen (Neue Justiz, 1975, s. 685 - 887).
- Wallis, Peter** : Die Vollstreckung in Grundstücke und Gebaeude (Neue Justiz, 1976, s. 168 - 174).
- Wallis, Peter** : Die Gesamtvollstreckung (Neue Justiz, 1977/10, s. 298 - 302).
- Weidlich, Gerhard** : Schiedsgerichtsbarkeit und RGW (Das Schiedsgerichtsbarkeit bei der Kammer für Aussenhandel der Deutschen Demokratischen Republik, Informationen über seine Taetigkeit und künftigen Aufgaben), Berlin 1975, s. 17 - 23).
- Werner, Reiland** : Die gesellschaftliche Gerichte der DDR, Tübingen, Basel, 1971. Wörterbuch der Ökonomie Sozialismus, Berlin 1973. Wörterbuch zum sozialistischen Staat, Berlin 1974.
- Wünsche, Kurt** : Aufgaben bei der Neugestaltung des gerichtlichen Verfahrens im Zivil-, Familien- und Arbeitsrechtssachen (Neue Justiz, 1970, s. 161 - 163).
- Yılmaz, Ejder** : Demokratik Alman Cumhuriyetinde tahkim (Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, Batider, 1979, c. X/2, s. 415 - 437).
- Yılmaz, Ejder** : Demokratik Alman Cumhuriyeti Noterlik Yasası ve Noterlik Ücret Yönetmeliği (çeviri) (Noterler Birliği Hukuk Dergisi, 1977/13, s. 47 - 59).